

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta
obor Kulturní antropologie

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Čeští Romové ve Velké Británii
Reflexe zkušenosti s migrací u romských adolescentů

Olomouc 2015

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Mgr. Martina CICHÁ, Ph.D.**

Vypracovala: **Tereza GERŠLOVÁ**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci napsala zcela samostatně. Veškeré využití zdroje jsou uvedeny v seznamu literatury.

.....

podpis autora práce

Anotace

Bakalářská práce je věnována aktuálnímu tématu romské migrace do Velké Británie. Práce pojednává o tom, jak samotní migranti – čeští Romové – reflektují svoji zkušenost s migrací z pozice své současné situace. Jelikož je za období zdůrazněné sebereflexe i počátku zodpovědnosti ke svému budoucímu životu považováno období pozdní adolescence, práce se vztahuje na romské migranty – adolescenty. Práce se zabývá také vybranými makro faktory ovlivňujícími každodenní život romských přistěhovalců i samotnou migraci.

Abstract

The bachelor work concerns the current topic of migration of the Roma people to the Great Britain. The work deals with the fact how the migrants themselves – the Czech Roma – reflect their experience with migration from the position of their current situation, and how they assess this situation, including their future perspective. The work applies to Roma migrants – adolescents, because the period of late adolescence is considered to be the period of accentuated self-reflection and the beginning of the responsibility for one's future life. The work also looks into chosen macro factors that influence everyday life of Roma immigrants and the migration itself.

Poděkování

Chci poděkovat vedoucí mé bakalářské práce, paní doc. Mgr. Martině Ciché, Ph. D., a to za její odborné připomínky, cenné rady i čas, který mi věnovala při konzultačních hodinách.

Dále bych zde chtěla poděkovat všem, jež mi během mého terénního výzkumu poskytovali odbornou oporu, a to především pracovníkům organizace působící ve výzkumné lokalitě a terénnímu pracovníkovi Tomášovi. Velké díky patří především mým respondentům, bez jejichž odvahy účastnit se výzkumu by práce nemohla vzniknout.

Obsah

ÚVOD.....	- 7 -
TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE.....	- 9 -
1. MIGRACE.....	- 9 -
1. 1. MIGRACE A VELKÁ BRITÁNIE.....	- 9 -
1. 2. KONCEPTUÁLNÍ UKOTVENÍ MIGRACE.....	- 13 -
2. MULTIKULTURALISMUS.....	- 17 -
2. 1. HISTORICKÁ PERSPEKTIVA: VZNIK A VÝVOJ KONCEPTU MULTIKULTURALISMU.....	- 18 -
2. 2. NÁZOROVÉ PROUDY MULTIKULTURALISMU.....	- 19 -
3. IMIGRAČNÍ A INTEGRAČNÍ POLITIKA VELKÉ BRITÁNIE.....	- 20 -
3. 2. MODEL "PŘÍSTĚHOVALECKÝCH ZEMÍ" - ŘÍZENÁ MIGRACE.....	- 21 -
4. ROMOVÉ VE VELKÉ BRITÁNII.....	- 23 -
4. 1. ZÁKLADNÍ ÚDAJE O ROMECH.....	- 23 -
4. 2. VELKÁ BRITÁNIE - SPECIFIKA ROMSKÉ MIGRACE.....	- 25 -
4. 3. ČEŠTÍ A SLOVENŠTÍ ROMOVÉ VE VELKÉ BRITÁNII.....	- 27 -
5. ADOLESCENCE.....	- 36 -
5. 1. POJETÍ ADOLESCENCE - SPOLEČENSKO-HISTORICKÝ KONTEXT.....	- 36 -
5. 2. ADOLESCENCE JAKO OBDOBÍ ZMĚN.....	- 38 -
5. 3. NĚKTERÉ Z VÝZNAMNÝCH DETERMINANTŮ PRŮBĚHU ADOLESCENCE.....	- 40 -
5. 4. OBDOBÍ POZDNÍ ADOLESCENCE.....	- 42 -
VÝZKUMNÁ ČÁST PRÁCE.....	- 43 -
1. METODOLOGICKÁ ČÁST.....	- 43 -
1. 1. CÍL VÝZKUMU.....	- 43 -
1. 2. VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	- 44 -
1. 3. VÝZKUMNÝ DESIGN.....	- 45 -
1. 4. METODY VÝZKUMU.....	- 45 -
1. 5. VZORKOVÁNÍ.....	- 46 -
1. 6. PROVEDITELNOST VÝZKUMU A ZVLÁDÁNÍ RIZIK.....	- 47 -
1. 7. ETICKÉ OTÁZKY.....	- 49 -
1. 8. ZAJIŠTĚNÍ VALIDITY DAT.....	- 50 -
2. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU V LOKALITĚ.....	- 50 -
2. 1. SHEFFIELD.....	- 50 -

2. 2. VÝZKUMNÁ LOKALITA	- 52 -
3. VÍCEČETNÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE - LUKÁŠ A PATRIK	- 57 -
3. 1. STRUKTURACE VÝZKUMNÝCH DAT	- 57 -
3. 2. PŘÍPADOVÁ STUDIE - LUKÁŠ (17 let).....	- 59 -
3. 3. PŘÍPADOVÁSTUDIE Č. 2 - Patrik (19 let).....	- 63 -
3. 4. VLASTNÍ INTERPRETACE DAT - ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	- 68 -
DISKUZE.....	- 77 -
ZÁVĚR.....	- 78 -
POUŽITÁ LITERATURA	- 81 -

ÚVOD

Fenomén migrace tisíců českých Romů do Velké Británie, tedy našich spoluobčanů, je v české a britské společnosti aktuálním tématem. Nicméně i přesto, že je téma romské migrace přítomno ve veřejných diskurzích obou zemí, domnívám se, že se na něj v prostoru České republiky neupírá tolik pozornosti, kolik by si zasloužilo.

Motivací pro zpracování odborné práce právě na toto téma jsem získala při mých pobytech v Anglii, kde jsem se setkala s některými rodinami romských přistěhovalců z České republiky či Slovenska. Během několika spontánních rozhovorů s těmito přistěhovalci jsem si všimla, že proces migrace, s nímž mají zkušenost, je pro ně mnohdy velice složitě psychicky zpracovatelný. Tyto zkušenosti mě donutili nejen reflektovat výskyt samotného fenoménu migrace velkého počtu českých Romů v Anglii. Začala jsem se zajímat také o komplexitu samotného procesu migrace i jeho důsledky na život migrantů.

Mým cílem v této práci je popsat, jak vybraní respondenti reflektují vlastní zkušenost s migrací do Velké Británie z pozice své současné situace. Chci zde poukázat na souvislost mezi zkušeností s migrací u romských migrantů a tím, jak vnímají a prožívají svoji současnou životní situaci. V práci jsem se zaměřila na migranty v životní etapě pozdní adolescence (tj. cca 17-20 let i déle). Důvodem k tomuto rozhodnutí mi bylo to, že je toto období bráno za období počátku zvýšené sebereflexe i postupného ustálení adaptace jedince v psychosociální, profesionální i sexuální sféře. Jedinec si v této životní etapě začíná uvědomovat své sociální role i zodpovědnost ke svému budoucímu životu. Předmětem mého zájmu tak jsou také budoucí perspektivy vybraných respondentů.

V teoretické části práci chci poskytnout širší rámec pro ukotvení výsledků výzkumu. V úvodních kapitolách teoretické části se zabývám některými makro faktory ovlivňujícími každodenní život romských přistěhovalců – např. charakteristikou multietnické společnosti Velké Británie, v níž nově příchozí romští přistěhovalci hledají své nové útočiště a prostředí pro spokojený život či dále vlivem integrační a imigrační politiky země na každodenní život těchto přistěhovalců. Představuji zde také proces migrace i chování migrantů v rámci konceptů migračních modelů.

V jedné z kapitol teoretické části se zaměřuji na samotné Romské migranty, snažím se poukázat na některá specifika „romského etnika“, ale také na možnou vnitřní

diverzitu jeho příslušníků. Snažím se zde postihnout co nejucelenější pohled na migraci českých a slovenských Romů do Velké Británie a na jejich zdejší život. Čerpám zde především z dostupných výsledků vědeckých výzkumů realizovaných na toto téma. V poslední kapitole se zaměřuji na specifické životní období adolescence, její vybrané sociálně-psychologické aspekty i některé z determinantů jejího průběhu.

Ve výzkumné části práce je mým cílem čtenářům přiblížit to, jak dva konkrétní jedinci reflektují zkušenost s migrací, jak prožívají a hodnotí svoji současnost a jaké mají perspektivy vlastní budoucnosti. Každý z případů – v rámci užití designu vícečetné případové studie – se snažím postihnout v širší komplexnosti jejich specifické životní situace. K tomuto komplexnímu pohledu mi pomáhá také hlubší pochopení jejich životního prostředí, k čemuž využívám např. zúčastněné pozorování v terénu v rámci etnografického designu výzkumu.

Nejvhodnějšími metodami získávání dat se mi jeví otevřené rozhovory (vzhledem k určení prioritních témat respondentů a jejich vzájemné provázanosti) a polostrukturované rozhovory (vzhledem k rozsahu tématu a zabránění jeho bezbřehosti). Dále využívám také metodu životní křivky (vzhledem historicko-biografickému charakteru tématu).

Cílem výzkumu není případové studie vzájemně komparovat. Vzhledem k počtu dvou případů se takto snažím předejít případné polarizaci výsledků výzkumu, k níž tento počet „svádí“. Obávám se, že by tak mohlo dojít ke zkreslení interpretace získaných dat. Cílem výzkumu není ani přílišná generalizace výsledků výzkumu. Naopak bych zde chtěla upozornit na zcela subjektivní rozměr zkušenosti s migrací i vnímání své současné situace i vlastní budoucnosti u jednotlivých respondentů.

TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1. MIGRACE

1. 1. MIGRACE A VELKÁ BRITÁNIE

Fenomén migrace hraje v podobě dnešní společnosti Velké Británie i jiných, převážně západoevropských států, zásadní roli. Na tomto jevu se podílelo mnoho společensko-historických determinujících faktorů. Tyto země jsou v současnosti zeměmi přistěhovaleckými, i když tomu tak v jejich historii nebylo vždy. Přistěhovalectví výrazně ovlivnilo charakter britské společnosti, jež je dnes etnicky výrazně heterogenní a utváří tak specifické životní prostředí pro tisíce českých a slovenských Romů, jež zde žijí.

1. 1. 1. Historická perspektiva

V podobě dnešní společnosti Velké Británie hraje zásadní roli **britský kolonialismus**. Dnešní multietnická Velké Británie je jednou ze západoevropských zemí, jejichž historie je s ním neoddelitelně spjata. Od 15. století tato expanzivní zámořská politika obrovského britského impéria měla postupně v područí téměř jednu třetinu světa. Na Britské koruně různými způsoby závislými zámořskými územími byly především státy Karibiku, Afriky, jižní Asie, kolonie Severní Ameriky a Kanady či oblast Austrálie a Oceánie. (Bade, 2005; Ferguson, 2004).¹

Příčinou masové migrace britského obyvatelstva spojené s kolonialismem země bylo mj. sociální napětí v zemi v **období industrializace**. To bylo zapříčiněné pauperismem, nedostatkem zdroje obživy i pracovních míst. Od pol. 18. století navíc došlo ke snížení úmrtnosti obyvatelstva a prodloužení délky života v důsledku zlepšení zdravotnických služeb i sociální a hygienické situace v zemi. To vedlo k prudkému demografickému růstu obyvatelstva Velké Británie v období industrializace (Bade 2005).²

¹ BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu: evropské migrace dvou staletí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 497 s. ISBN: 80-710-6559-5.

¹ FERGUSON, Niall. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, 422 s. ISBN: 978-807-2601-752.

² Mezi lety 1800-1910 se počet obyvatel Velké Británie zvýšil hned čtyřikrát (Bade 2005).

Pro zpřehlednění evropské novodobé **migrace ve 20. století**, jež se výrazně vztahuje také k prostoru Velké Británie, je vhodné uvést Baršovou a Baršu (2005)³ a jejich čtyři evropské migrační vlny:

- 1) 1945 - 1974: poválečná rekonstrukce Evropy a pracovní migrace;
- 2) druhá polovina 70. let - konec 80. let: sjednocování rodin;
- 3) 90. léta: nucená a nelegální migrace a nárůst počtu žadatelů o azyl;
- 4) od roku 1999: návrat pracovní migrace, jež má ovšem charakter spíše dočasné migrace. Dále je pro současné migrační tendence typická individuální migrace a migrace kvalifikovaných pracovníků.

Bade (2005, s. 283-285)⁴ dělí novodobou migraci po 50. letech 20. století v Evropě - kdy se stala většina západoevropských zemí imigračními - na několik fází. Od pol. 50. let se rozvíjela pracovní migrace vnitroeurospkého charakteru v rámci tzv. „guestworker program.“⁵ Z velkého množství původních přistěhovaleckých pracovníků - jež si především západoevropské země získávaly nábořem a jejichž příchod měl charakter pouze dočasné migrace v rámci tzv. poválečné rekonstrukce Evropy - se po čase stali imigranti, jež chtěli v zemi zůstat netrvalo.

Nad doposud náborovou pracovní migrací tak podle Badeho (2005) začala převažovat migrace za účelem sjednocení rodin. První výraznější vlna této migrace je typická pro 70. - 80. léta. 20. století. Nárůst přistěhovalců, ale také ekonomická regrese měly za následek, že v pol. 70. let 20. století mnohé západoevropské země zaváděly restriktivní opatření, docházelo ke zrušení náborové politiky a k ukončení souhlasu s ekonomickou migrací.⁶ Řetězový proces sestěhovávání rodin ale i přesto nadále pokračoval.

V některých zemích docházelo mj. k výraznému nárůstu uprchlíků⁷ i žadatelů o azyl⁸ - což bylo důsledkem sociopolitických změn v zemích jejich původu (např.

³ BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005, 308 s. ISBN: 80-210-3875-6

⁴ Srov. GEDDES, Andrew. *Migrace v rozšířené Evropě* [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. [cit. 2. 2. 2015]. ISBN: 80-238-9199-5. s. 30-49. Dostupné z:

<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_migr_migrace_vrozsirene_Evropa.pdf>

Srov. Baršová, Barša (2005. s. 95-99)

⁵ Viz např. přednáška: *Migrační politiky - modely a příklady* [online]. [cit. 2. 2. 2015]. Dostupné z:

<<https://web.natur.cuni.cz/~ejanska/prednaska10.pdf>>

⁶ (Ekonomickým) migrantem je: "osoba, která víceméně dobrovolně odchází do jiného státu vočekávání zlepšení své ekonomické situace, vzdělání nebo z rodinných důvodů apod.". AMNESTY INTERNATIONAL(AI). Uprchlíci a migranti. [online] AI. [cit. 2. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.lidskaprava.cz/student/uprchlici-a-migranti>>

⁷ Uprchlíkem je: "osoba nucena opustit svou vlast proto, že má odůvodněný strach z pronásledování ve své zemi z důvodů např: rasových, náboženských, národnostních, nebo proto, že prchá před tamním válečným konfliktem,

konflikty na Balkáně) i toho, že často neměli jinou možnost, jak se do cílové země legálně dostat. V období 80. - 90. let tak stoupal počet nejen žadatelů o azyl, či tzv. „bogus refugees“ („falešných uprchlíků“), ale také vzrostl počet nelegálních přistěhovalců (Bade 2005).

Do 80. let 20. století, zjednodušeně řečeno, byla Evropa rozdělena pracovní migrací na výchozí jižní a cílové severní země, jak uvádí Bade (2005). Pozornost se v této době začínala zaměřovat na budoucnost přistěhovalců, jejich integraci do majoritní společnosti, mezikulturní soužití i politické či sociokulturní důsledky, jež s sebou jejich imigrace přináší. V 90. letech 20. století, po pádu železné opony, se k migraci do západní Evropy připojily středoevropské a východoevropské státy.

Za jeden z mála spojovacích článků příčin migrace bychom podle Procházkové Ilinitchi mohli uvést **globalizační procesy**, s nimiž je migrace obyvatelstva v interakci. Tato autorka vnímá migraci jako „*akcelerátor globalizace*“, přičemž na druhé straně je tato migrace také „*sama podporována a urychlována globalizačními procesy (rozvojem informačních technologií, dopravní infrastruktury, vzdělání, atd.)*“ (Procházková Ilinitchi, 2010, s. 3).⁹

1. 1. 2. Migrace vybraných etnických skupin do Velké Británie

Migrace jednotlivých etnických skupin směřujících do Velké Británie byla výrazně ovlivněna výše popsanými společensko-historickými faktory. Velký počet imigrantů ve Velké Británii zprvu tvořili převážně **přistěhovalci z Irské republiky**,¹⁰ kteří se sem stěhovali ve velkých počtech ve snaze uprchnout před hladomorem a bídou.¹¹ Mezi další početnou skupinu imigrantů, kteří připluli do poválečné Velké

přírodní katastrofou apod [...] a její vláda ji nemůže nebo nechce ochránit.“. Al. Uprchlíci a migranti. [online]. Al. [cit. 2. 2. 2015]. (tamtéž)

dále viz. AMNESTY INTERNATIONAL. *Migrační politika EU ohrožuje životy i lidská práva* [online]. Al. 2014 [cit. 2. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://amnesty.cz/z900/migracni-politika-eu-ohrozuje-zivoty-i-lidska-prava>>

⁸ Žadatelem o azyl: „...se člověk stane, pokud se nachází mimo území svého státu za účelem ochrany, ale čeká se, jestli naplní definici. V době, kdy člověk požádal o azyl a čeká na vydání rozhodnutí, nesmí být nucen se vrátit do země svého původu“. Al. *Migrační politika EU ohrožuje životy i lidská práva* [online]. Al. 2014 [cit. 2. 2. 2015]. (tamtéž)

⁹ PROCHÁZKOVÁ ILINITCHI, Cristina. *Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik* [online]. Praha: VŠE, Fakulta mezinárodních vztahů, 2010. [cit. 2. 2. 2015]. 26 s. ISSN: 0572-3043. Dostupné z: <[file:///C:/Users/Standard/Downloads/319%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/319%20(2).pdf)>

Srov. s DRBOHLAV, Dušan. *Mezinárodní migrace obyvatelstva: pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů)*. In: ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. 188 s. ISBN 80-7178-648-9

¹⁰ Mezi lety 1840 - 1914 přišlo do Anglie 5 milionů irských přistěhovalců (Bade 2005).

¹¹ V roce 1861 bylo jen v Anglii 806 tisíc osob narozených v Irsku. (Bade 2005).

Více jak polovina dnešních irských imigrantů žijících ve VB přišla do země ještě před rokem 1981.

OFFICE FOR NATIONAL STATISTICS (ONS). *Non-UK Born Census Populations 1951 - 2001: Fullinographic* [online]. ONS, 2013. 17. 12. 2013 [cit. 4. 2. 2015]. Dostupné z:

Británie, patří **přistěhovalci z Jamajky** či dalších zemí z oblastí Karibiku. Jamajka získala nezávislost na britské koruně po téměř třech staletích až v 70. letech 20. století. Britský kolonialismus ale v zemi zanechal chaos a nestabilitu, na Jamajce byla po celá 70. léta vysoká nezaměstnanost a chudoba. Mnoho Jamajčanů se tak rozhodlo emigrovat a jejich cílovou zemí měla být právě Velká Británie,¹² přičemž zde sehrála roli mj. právě jazyková blízkost a společná historická zkušenost obou zemí (Berglee, 2012 [online]).¹³ Další početnější přistěhovalecké komunity v zemi tvoří např. **přistěhovalci z Jihoafrické republiky, Nigérie¹⁴ či Keni** – tedy z postkoloniálních zemí afrického kontinentu.

Nejvyšší počet imigrantů do Velké Británie ovšem tradičně pochází z indického subkontinentu. **Indičtí přistěhovalci** – v důsledku nestabilní situace v zemi po získání nezávislosti v 50. letech 20. století – tak byli ochotni migrovat do jiné země, především Velké Británie. Mnoho ze zdejších mužů totiž bylo v minulosti vojáky či za války sloužilo u námořnictva a za tuto službu vlasti jim byla Velká Británie otevřená. Velkou roli zde hrála také dlouholetá tradice setkávání britské a indické kultury (Ferguson, 2007).

Specifickou skupinou imigrantů přicházejících do Velké Británie jsou **poľští imigranti**, jejichž komunita se zde rozrůstá nejdynamičtěji. Podle statistik sčítání lidu v roce 2011¹⁵ polská populace ve Velké Británii vzrostla v letech 2001-2011 hned devětkrát (o 92 %). Nárůst polské populace ve Velké Británii má co do činění se vstupem Polska do EU v roce 2004¹⁶ i s velkým počtem narozených dětí, jejichž rodiče přišli do Velké Británie v letech 1991-2000.¹⁷

< <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/census/2011-census-analysis/immigration-patterns-and-characteristics-of-non-uk-born-population-groups-in-england-and-wales/non-uk-born-census-populations-1951---2011---full-infographic.html>>

¹² 60 % dnešních Jamajčanů žijících ve VB do země emigrovalo před rokem 1981.

ONS. *Detailed country of birth and nationality analysis from the 2011 Census of England and Wales* [online]. ONS, 2013. 16. 5. 2013 [cit. 3. 2. 2015]. s. 17. Dostupné z: <http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171776_310441.pdf>

¹³ BERGLEE, Royal. *World Regional Geography: People, Places and Globalization* [online]. Morehead: Morehead State University, 2012. [cit. 3. 2. 2015]. ISBN: 13: 978-1-4533233-6-6. s. 333-350. Dostupné z:

<<https://open.umn.edu/opentextbooks/BookDetail.aspx?bookId=78>>

¹⁴ Zhruba 50 % imigrantů z JAR a Nigérie (a USA) přišlo do VB až po roce 2001.

ONS. *Detailed country of birth and nationality analysis from the 2011 Census of England and Wales* [online]. ONS, 2013. (tamtéž)

¹⁵ ONS. *2011 Census shown no-UK born population of England and Wales continues to rise* [online]. ONS, 2012.

11. 12. 2012 [3. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/census/2011-census/key-statistics-for-local-authorities-in-england-and-wales/sty-non-uk-born-population.html>>

¹⁶ Celých 49 % polských imigrantů - kteří imigrovali do VB po roce 2001 - přišlo mezi lety 2004 - 2006. ONS. *Detailed country of birth and nationality analysis from the 2011 Census of England and Wales* [online]. ONS, 2013. (tamtéž)

¹⁷ ONS. *Detailed country of birth and nationality analysis from the 2011 Census of England and Wales* [online]. ONS, 2013. (tamtéž) (s.1, 5).

Ze všech v předešlé podkapitole uvedených postkoloniálních zemí Britského impéria odvozuje svůj původ většina nejpočetnějších menšinových komunit v dnešní Velké Británii.¹⁸ Nejpočetnější menšinovou komunitou Velké Británie jsou dnes podle ONS (Office for National Statistics) Indové, za nimiž následují Poláci, Pákistánci, Irové, Němci, Bangladéšané, Nigerijci, Jihoafričané, Američané a Jamajčané.

Výše uvedené údaje nám mohou mnohé napovědět o vlivu koloniální minulosti Velké Británie na dnešní imigrační situaci v zemi a etnické složení zdejší populace. Pro imigraci do dnešní Velké Británie je dominantním rysem historická vazba mezi zemí původu migrantů a jejich cílovou zemí, kdy největší počet imigrantů pochází z postkoloniálních zemí.

1. 1. 3. Migrace ze střední a východní Evropy

Specifickým fenoménem posledních dvou desetiletí jsou migranti z postkomunistických států střední a východní Evropy, včetně Romů. Tito migranti zpočátku ve Velké Británii žádali o azyl – v případě např. uprchlíků ze států bývalé Jugoslávie v souvislosti s válečným konfliktem, v případě Romů nejčastěji v souvislosti s přítomností diskriminace a rasismu v zemi původu (viz dále). Od roku 2004 a 2007, se vstupem některých států střední a východní Evropy do EU, se na velké množství jejich občanů vztahuje právo volného pohybu a volného pobytu v rámci členských zemí EU.

Romové z České republiky a Slovenska, kteří se rozhodnou emigrovat do Velké Británie s cílem zde pobývat dlouhodobě, žijí nejčastěji v etnicky heterogenních městských oblastech (Fremlová, 2013b [online])¹⁹ s přístupem k cenově dostupnému ubytování i službám. Komunity v těchto oblastech jsou nejčastěji tvořeny právě příslušníky výše uvedených etnických skupin (Pákistánců, Indů, Jamajčanů atp.) a jsou to právě tyto komunity, s nimiž jsou nově příchozí Romští imigranti nejčastěji v kontaktu.

1. 2. KONCEPTUÁLNÍ UKOTVENÍ MIGRACE

„Rozhodování migrantů a v konečné fázi jejich chování je velmi složitý proces, který podléhá množství různorodých, nezávislých, ale většinou vzájemně propojených faktorů“, píše Drbohlav (in Šišková 2001, s. 17). Právě s cílem nějakým způsobem tyto

¹⁸ ONS. *Non-UK Born Census Populations 1951 - 2001: Fullinfographic* [online]. ONS, 2013. 17. 12. 2013 [cit. 4. 2. 2015].(tamtéž)

¹⁹ FREMLOVÁ, Lucie. *Roma in the UK: Working with Eastern European Roma settled in United Kingdom* [online].

British Transport Police, 2013b. [cit. 16. 1. 2015]. 31 s. Dostupné z:

<file:///C:/Users/Standard/Downloads/BTP-%20Roma%20UK%20London%20(1).pdf>

faktory – jež determinují migrační procesy – popsat a klasifikovat, vznikají jednotlivé koncepty migračních modelů. Snahy koncipovat universální teorii postihující komplexní sadu determinantů migrace se potýkají s mnohými komplikacemi. Je tomu tak dílem i proto, že proces migrace je ovlivněn nejen vnějšími faktory, ale také faktory intersubjektivními, jež se dotýkají jedince v jeho specifickém psychosociálním prostředí a specifické životní situaci. Jednotná teorie migrace ovšem neexistuje také z toho důvodu, že problematika studia migrace je, jak píše Drbohlav a Uherek (2007 [online]),²⁰ interdisciplinární. Jednotlivé vědní obory, jež se problematikou migrace zabývají se tak mnohdy zaměřují na zcela rozdílné aspekty migrace – kdy její vznik, vývoj a důsledky uchopují v rámci vlastních konceptuálních rámců.

1. 3. 1. Klasifikace migrace

Drbohlav a Uherek (2007, s. 5) zmiňují Demutha, jenž dělí migraci na dobrovolnou a násilnou. Dobrovolnou migraci dělí na: 1) pracovní; 2) řetězovou – v rámci tzv. sestěhovávání rodin s cílem je sloučit; 3) neimigrační – dočasného charakteru, např. za účelem studia, výzkumu atp.; 4) inovační – kdy cílem je zlepšení životních podmínek jednotlivců i rodin. Nucená / násilná migrace je dle Demutha: 1) zapříčiněná živelnými katastrofami; 2) zapříčiněná mezilidskými vztahy (důsledkem porušování lidských práv či důsledkem občanské války).

Některé další přístupy se např. zabývají migračními pohyby vysoce kvalifikovaných odborníků, a to jak ve vztahu k samotnému migrantovi, tak také ve vztahu k důsledkům migrace v jeho mateřské zemi i zemi cílové. Konkrétně se jedná například o tzv. migraci „brain drain“ („odliv mozků“), „brain gain“ („přiliv mozků“), „brain circulation“ („cirkulace mozků“) či „brain exchange“ („výměna mozků“).²¹

1. 3. 2. Vybrané teorie mezinárodní migrace

Drbohlav a Uherek (2007) ve své Reflexi migračních teorií uvádějí několik základních migračních teorií, jejichž koncepce je ve větší míře zaměřena na ekonomické aspekty migrace. V menší míře jsou ovšem zastoupeny také přístupy kladoucí důraz i na

²⁰ DRBOHLAV, Dušan a Zdeněk UHEREK. *Reflexe migračních teorií*. In: *Sborník České geografické společnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2007. META. [cit. 2. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.inkluzivniskola.cz/content/reflexe-migracnich-teorii>>

²¹ více viz SCHROTH, Jan a Robert STOJANOV. *Brain drain / Brain gain / Brain circulation* [online]. IOM, 2011. 22. 8. 2011 [3. 2. 2015]. Dostupné z. <http://www.iom.cz/files/Kapitola_4_Brain_drain_Brain_gain_Brain_circulation.pdf>

Dále viz. VÁCHOVÁ, Tereza. *Ekonomické dopady odlivu mozků v rozvojových zemích* [online]. Brno. Diplomová práce. MU, Ekonomicko-správní fakulta, 2012. 26. 4. 2012 [cit. 4. 2. 2015]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/171831/esf_m/DP_Vachova_Tereza.txt>

jiné determinanty a důsledky migračních pohybů např. sociokulturní, intrapsychické či historické.

1) „Push-pull theory” – Tzv. push faktory (jež migranta vypuzují ze země) a tzv. pull faktory (jež migranta naopak přitahují do země cílové) jsou zde vnímány jako příčiny migrace. Nejčastějšími pull faktory migrace bývají např. nízká životní úroveň, nepříznivé politické či environmentální životní podmínky, demografické faktory, nedostatek pracovních příležitostí, ekonomická či politická nestabilita v zemi či např. živelné katastrofy. Nejsilnějším pull faktorem bývá ekonomické přilepšení, zlepšení celkové kvality života, přítomnost rodinných příslušníků, dostatek pracovních příležitostí či politické svobody a bezpečí.

2) „Neoclasical economic approach” – Neoklasická teorie je jedním z přístupů, jež na migraci nahlíží v její makroúrovni (čímž umožňuje vysvětlit směry migračních pohybů) i mikroúrovni, tj. perspektivou převážně ekonomicky orientovaného migranta.

- a. „Macro theory” – Makro teorie se orientuje především na migrační proudy směřující z méně ekonomicky vyspělých zemí do zemí ekonomicky vyspělejších. Přístup vysvětluje migraci rozdílnou nabídkou a poptávkou po pracovní síle i rozdílnou výší mzdy.²²
- b. „Micro theory” – tzv. model lidského kapitálu („human capital model”) – je zaměřen na jedince, jež racionálně kalkuluje náklady²³ na migraci a výhody, jež by mu měla migrace v budoucnu přinést. Jedinec kalkuluje ve snaze tyto výhody maximalizovat a s cílem využít svůj lidský kapitál. Uherek a Drbahlav (2007, s. 7) tvrdí, že „*Model lidského kapitálu počítá s dynamikou lidského rozhodování. Každý hodnotí zisky a ztráty odlišně*”.

3) „Dual labor market theory” - Teorie dvojího trhu souvisí s výše zmíněným nedostatkem pracovní síly v ekonomicky vyspělých zemích. Tento přístup vnímá jako původce migrace poptávku po nové pracující síle – migrantech – v cílové zemi. Převažují zde proto pull faktory migrace. Přistěhovalci jsou zde zaměstnáváni v tzv.

²² V méně vyspělých zemích je většinou menší poptávka po pracovní síle, které je zde ovšem přebytek. Zároveň zde jsou nízké platy. V zemích vyspělých je většinou velká poptávka po pracovní síle, ale pracovní síly je nedostatek. Platy jsou vyšší (Uherek, Drbahlav 2007, s. 7).

²³ Procházková Ilitchi (2010) uvádá Sjaastada, jenž náklady dělí na peněžní (např. na cestování, na živobytí) a nepeněžní (např. psychologické - odchodem od rodiny, či úsilí vynaložené při adaptaci či studiu nového jazyka).

sekundárním pracovním sektoru,²⁴ mezitím co pro „domácí“ obyvatelstvo je vyhrazen primární pracovní sektor.²⁵

4) „Network theory“ – Teorie migračních sítí zdůrazňuje význam mezilidských vztahů a sociální interakci migrantů v rámci tzv. sociálních sítí – významným pull faktorem migrace je zde sloučení rodiny (kdy část rodiny je již v cílové zemi). Drbohlav a Uherek (2007, s. 7) citují Maseyho, jež tyto sítě definuje jako množiny „[...] *interpersonálních vztahů, jež spojují migranty v cílových prostorech a jejich původní komunity v jejich zdrojových zemích příbuzenskými a přátelskými pouty*“. Drbohlav a Uherek (2007) zmiňují také Lighta, jež uvádí, že migrační sítě lze interpretovat jako:

- a. jako systémy, jež snižují investici (sociální, ekonomickou, emoční) do samotného aktu migrace;
- b. jako integrační strategie jedinců a skupin – např. v ekonomické oblasti;
- c. jako systémy sociálních vztahů, jež determinují postmigrační chování

Migrace v rámci tzv. migračních sítí bývá často doprovázena specifickým chováním rodin migrantů, tzv. „risk – diverzification model“.²⁶ Zajímavým fenoménem v rámci konceptu migračních sítí je, že vnesením lidského prvku se jednotlivé projevy tohoto konceptu v praxi mnohdy i výrazně diverzifikují do specifických podob. V některých případech tak může být již sama existence migrační sítě pull faktorem migrace, jiné migranty tato existující migrační síť může odrazovat. Jindy může existující migrační síť napomoci překonat pocity marginalizace přistěhovalců, ovšem současně je zde také riziko, že právě sama existence migrační sítě může být příčinou vzniku marginální skupiny. Jsou známy případy, kdy existence sítě migrantů v určité lokalitě navýšila její prosperitu, na druhé straně jsou v důsledku toho v některých případech vyvolány sociální problémy - dochází např. k narušení mezilidských vztahů v oblasti či nárůstu nezaměstnanosti (Uherek, Drbohlav, 2007).

5) „Transnational social spaces“²⁷ – V rámci Teorie transnacionalizace je kladen důraz na transnacionální charakter sociálních sítí migrantů, v jejichž rámci se

²⁴ Pro něž je typická nebezpečná či fyzicky namáhavá činnost, často práce ve špatných platebních i pracovních podmínkách, nestabilní a neperspektivní zaměstnání.

²⁵ Tento sektor je tvořený kvalifikovanými profesionály, jejichž zaměstnání je relativně stabilní, dobře placené i perspektivní s možnostmi kariérního růstu.

²⁶ Drbohlav a Uherek (2007, s. 7) uvádějí Maseyho, dle něž "diverzification model" spočívá v rozeslání členů rodiny do vícero oblastí s cílem snížit negativní ekonomické dopady na celou rodinu v případě neúspěchu některého z vyslaných migrantů.

²⁷ Více na téma transnacionalismu viz SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 175 s. ISBN 978-80-7325-136-9

vytvářejí a udržují pevné vztahy mezi diasporami v mateřských a cílových zemích. Transnacionální vztahy mají ekonomický, sociokulturní i politický charakter.²⁸

6) „Migration system theory” – Teorie migračních systémů bere v potaz historickou, kulturní, technologickou a (post)koloniální kontinuitu mezi zdrojovými a cílovými zeměmi migračních pohybů.

7) „Relative deprivation theory” – Příčinou migrace v Teorii relativní deprivace jsou nejen ekonomické rozdíly mezi zemí původu a cílovou zemí, ale i diverzita životních standardů v rámci zdrojové země, jež se migrant snaží vyrovnat.

8) „New economics of migration” – Teorie nových ekonomik migrace – i přes současnou převahu individualizované podoby migrace – zdůrazňuje faktor spolurozhodování o migraci v rámci domácností / rodin / skupin.

2. MULTIKULTURALISMUS

Imigrační a integrační politika Velké Británie dnes bývá označována za politiku multikulturalismu. Koncept multikulturní výchovy je samozřejmou součástí inkluzivního vzdělávacího systému Velké Británie, na nichž se vzdělává také mnoho českých / slovenských ú romských dětí. Stejně tak je také multikulturní soužití mnohdy součástí každodenního života v zemi. Multikulturalita by se dala nazvat stavem celé britské společnosti, ale zároveň i jejím cílem.²⁹ V terminologii je pro termín „multikulturalismus” typická poměrně velká pojmová rozmanitost. Rozličná konceptuální východiska s pojmem „multikulturalismus” pracují v různých významových rovinách, proto je i obtížné pojem jednoznačně definovat.

²⁸ Např. reemitance, investice v mateřské zemi, rodinné návštěvy a návštěvy přátel, účast na volbách v mateřské zemi atp.

Více na toto téma např. HANIG, David. Transnacionalismus [online]. University of Durham, 2007. ZČU - Antropoweb 2007 [cit. 6. 2. 2015].

ISSN: 1801-8807. Dostupné z: <<http://antropologie.zcu.cz/antropowebzin-2-32007>>

Hanig se zmiňuje např. o roli rozvoje telekomunikačních technologií či zmasovění a dostupnosti dopravy

²⁹ více např. CICHÁ, Martina. *Co je multikulturalismus?: Kritika a obhajoba multikulturalismu*. In: PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea, Martina CICHÁ a Lenka GULOVÁ. *Jinakost, předsudky, multikulturalismus: Možnosti a limity multikulturní výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. 236. s. ISBN: 978-80-244-3287-8

srov. LÁTALOVÁ, Eva. *Multikulturní výchova - historie a současnost*. In: MOREE, Dana. *Než začneme s multikulturní výchovou: Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni (program Varianty), 2008. s. 17. ISBN: 978-80-86961-61-3

Látalová zde uvádí Buryánka, který tvrdí, že termínem multikulturalismus můžeme odkazovat ke stavu společnosti, procesu, vědecké teorii, politické vizi či společenskému cíli, nebo souboru praktických či edukativních strategií a postupů.

2. 1. HISTORICKÁ PERSPEKTIVA: VZNIK A VÝVOJ KONCEPTU MULTIKULTURALISMU

Multikulturní politika Velké Británie i tamní idea multikulturního soužití vychází z konceptu multikulturalismu, jež se vyvíjel v přistěhovaleckých společnostech USA a Kanady. Nutno dodat, že vzniku koncepcí multikulturní politiky zprvu předcházela realita multietnické / multikulturní společnosti. Šlo tak o potřebu konstrukce takové národní identity, jež by sjednocovala přistěhovalce se starousedlíky – čili tzv. „od diversity k jednotě“. Nově chápaná jednota však neměla mít podobu unifikovanosti.

V poválečném Severoamerickém prostoru, ve 20. a 30. letech 20. století, se nejprve koncipovala **asimilační teorie**. Tato teorie podle Gordona, jehož cituje Drbohlav (in Šišková, 2001, s. 24), vnímala asimilaci v novém prostředí „[...] jako přirozený proces vývoje, končící po čase vlastně nevyhnutelně splynutím v majoritní společnosti.“ Teorie byla dále rozvíjena také v 60. a 70. letech 20. století.

Dále byl koncipován také tzv. model „**melting pot**“ (model „tavícího kotle“ či „tavícího tyglíku“), který předpokládal „roztavení“ všech přistěhovaleckých kultur do kultury pouze jedné, jež bude všem společná – tj. do kultury americké. Jak asimilační teorie, tak i koncept tavícího kotle ovšem měli snahu potlačovat specifické projevy menšinových skupin (Baršová, Barša, 2005).

Realita ve společnosti USA i Kanady ovšem koncept „melting pot“ příliš nenaplňovala a bylo tak od něj mnohdy upuštěno. Spíše než míšení kultur situace odpovídala (či měla odpovídat) „*soužití (etnických skupin jak mezi sebou, tak s majoritou) vedle sebe, které bylo rozličné intenzity*“ (Barša, 1999, s. 31)³⁰ a dala tak vzniknout konceptu „**salad bowl**“ (koncept „salátové mísy“), v němž si každá z kultur zachovává svou specifičnost a do jisté míry i celistvost (Drbohlav in Šišková, 2001, s. 24). Tento koncept vznikl především v reakci na 2. světovou válku a Hitlerovský nacismus.

Mezi další teorie, jež výrazně ovlivnily vývoj a podobu multikulturalismu, bychom mohli řadit „**Critical Race Theory**“ (kritickou teorii rasy) či „**Colour Blind Approach**“ (barvoslepý přístup), jimiž se podrobněji zabývá např. Moree (2008)³¹.

³⁰ BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X

³¹ Citace uvedena výše v poznámkách pod čarou (č. 39).

2. 2. NÁZOROVÉ PROUDY MULTIKULTURALISMU

Idea multikulturalismu se z přistěhovaleckých států se v 60. a 70. letech začala šířit i do evropského prostoru národních států. Myšlenky multikulturalismu se postupně vyvíjely, vnitřně diferenciovaly a daly tak vzniknout hned několika názorovým proudům multikulturalismu. Podle Buryánka (nedatováno [online])³² můžeme tyto koncepty klasifikovat dle jejich prioritních hodnot a cílů, na něž kladou důraz.

1) **Konzervativní** směr multikulturalismu klade důraz na asimilaci „odlišných“ a potřebu je po vzoru evolucionistů „civilizovat“.

2) Naopak **liberální** směr upřednostňuje egalitarismus – rovnost před záklonem, naturalizaci přistěhovalců, integraci odlišných a neutrální stejnost ve veřejné sféře. Kulturní či jiné rozdílné projevy a specifika jsou zde přijatelné pouze v soukromí jedince. Diverzita – byť vyskytující se – je zde ignorována. Tento směr převládá ve francouzské společnosti.

3) Moree (2008) dále uvádí **pluralistický multikulturalismus**,³³ který nejvíce převládá např. v britské společnosti. Kulturní a etnické skupiny jsou zde vnímány jako o sobě specifické uzavřené nepropustné celky, přičemž je zároveň žádoucí, aby takovými zůstaly. Buryánek³⁴ pluralistický multikulturalismus definuje, jako směr, v němž je „*kladen důraz na odlišnost*“ a v němž „*[...] kulturní rozmanitost je chápána jako hodnota sama o sobě, jako podmínka společenského vývoje.*“

Stejně jako v liberálním modelu ve Francii, je i zde důležitá integrace „odlišných“. Děje se tak ovšem s tím rozdílem, že je zde žádoucí nejen uchování specifík jednotlivých menšinových skupin, ale také – a to především – prezentování těchto „odlišností“ navenek, ve veřejném prostoru. S tím souvisí také rozvíjení „multikulturní gramotnosti“ ve vzdělávání,³⁵ kdy se členové společnosti seznamují se specifiky každé ze sociokulturních skupin. Tento proces je oboustranný (u majority i menšin).

5) **Kritický multikulturalismus** klade podle Buryánka³⁶ „*[...] důraz na překračování meziskupinových hranic*“. „Odlišnost“ skupin i jejich skupinových identit zde nejsou chápány jako přirozeně dané či jasně vymezené, statické a unifikované, ale

³² BURYÁNEK, Jan. Názorové proudy multikulturalismu [online]. [cit. 7. 2. 2015]. Dostupné z: < http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_10.pdf >

³³ Více k pluralistickému a antipluralistickému multikulturalismu např.: SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, Multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-380-6.

³⁴ Buryánek (tamtéž)

³⁵ V rámci britského vzdělávacího systému se pořádá například tzv. Gypsy, Roma and Travellers History Month. Během těchto oslav se veřejnosti seznamuje s cikánskou, romskou a kočovnickou kulturou.

³⁶ Buryánek (tamtéž)

spíše jako proměnlivé a přizpůsobující se společenským situacím a potřebám. Důraz je zde kladen na primární občanskou identitu v rámci níž mohou být zahrnuty rozličné sociokulturní identity, jež budou podporovány v případě, že nebudou odporovat principům liberálního občanského státu. V kritickém multikulturalismu dle Buryánka³⁷ „Kolektivní identity nesmí bránit individuální rovnosti v rámci občanské pluralitní společnosti.“

3. IMIGRAČNÍ A INTEGRAČNÍ POLITIKA VELKÉ BRITÁNIE

Koncepty imigračních a integračních politik jsou vždy až reakcí na migrační změny i změny ve společnosti cílové země, jež s sebou ta která migrační vlna přinesla. Mají za cíl především zajistit úspěšnou integraci nově příchozích přistěhovalců a „určit pravidla hry“, v níž ovšem „Problém nastává, musí-li stát rozsuzovat spory zájmů a nároků lidí, kteří jsou jeho občany se zájmy a nároky lidí, kteří jimi nejsou.“ V imigračních politikách liberálně-demokratických národních států jde často právě o to, aby mezi těmito dvěma póly nastolily rovnováhu a našli „kompromis mezi lidskými právy a národním dobrem“ (Baršová, Barša in Marada, 2006, s. 280-281)³⁸. Jednotlivé imigrační a integrační strategie států mají nezanedbatelný vliv na každodenní život také tisíců českých a slovenských přistěhovalců - Romů, jež se zde mnohdy chtějí žít natrvalo a usadit se zde.

3. 1. HLAVNÍ MODELY IMIGRAČNÍCH A INTEGRAČNÍCH POLITIK

Jednotlivé západoevropské státy byly převážně ve 2. pol. 20. století nuceny reagovat na změnu imigrační situace v zemi i změny ve složení obyvatelstva. Příchod většího množství přistěhovalců i výskyt poměrně velkého množství těch, kteří chtějí v cílové zemi zůstat natrvalo měly za následek, že tyto země musely přizpůsobit svou imigrační a integrační politiku. Tyto politiky měly za cíl především zajistit úspěšnou integraci nově příchozích přistěhovalců a podpořit pevnou pospolitost občanů (Baršová, Barša in Marada, 2006).

³⁷ Buryánek (tamtéž)

³⁸ MARADA, Radim. *Etnická různost a občanská jednota*. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-111-6.

Drbohlav (in Šišková, 2001, s. 25) uvádí Castlese a Millera a jejich 3 základní modely imigrační a integrační politiky.³⁹ Tyto modely se vztahují převážně na imigrační a integrační politiky 70.- 90. let. 20. století. Jednotlivé země k nim pouze více či méně inklinovaly.

1) Jako první Drbohlav (in Šišková 2006) zmiňuje **model diskriminační** (Německo, Švýcarsko či Rakousko).⁴⁰ V tomto modelu je imigrantovi umožněn přístup k určité sféře společenského života – např. vzdělávání, trhu. Paralelně s tím jej ovšem vylučuje ze všech ostatních sfér života – např. restrikce v procesu získání občanství či politické participaci. Tento model počítá s krátkodobým charakterem migrace přistěhovalců.

2) Naopak **asimilační model** (Francie) je postaven na principu občanství („jus solis“), jímž je migrantovi dána příslušnost k národu (Barša, 1999, s. 11). Asimilační model očekává – za rychlé získání občanství, práv a povinností majoritní populace – – dobrovolnou ztrátu sociokulturní specifičnosti přistěhovalců (včetně mateřského jazyka). (Drbohlav in Šišková, 2001, s. 25).

3) **Multikulturní model** (Velká Británie, Švédsko, Nizozemsko) naopak diverzitu podporuje. Sociokulturní specifika jednotlivých menšin jsou samozřejmou (a očekávanou) součástí multikulturního soužití. Imigrantům jsou „[...] dána stejná práva ve všech společenských sférách, aniž by se očekávalo, že se vzdají svých specifík. Naopak, na specifice minorit se staví“ (Drbohlav in Šišková 2001, s. 25).

3. 2. MODEL "PŘISTĚHOVALECKÝCH ZEMÍ" - ŘÍZENÁ MIGRACE

Dnes se již všechny výše uvedené západoevropské státy chápou jako přistěhovalcké. Imigrace a kulturní rozmanitost i etnická heterogenita se staly jedním z charakteristických rysů jejich společností. Od konce 90. let mají jejich politiky v čím dál větší míře společné prvky a přibližují se podobě aktivní politiky – tj. řízené. Imigrační a integrační politiky těchto států se přibližují tzv. **modelu evropské přistěhovalcké země** (Baršová, Barša in Marada, 2006).

Aktivní imigrační politika má imigraci „řídít ku prospěchu společnosti“, mezitím co aktivní integrační politika má mít podobu „smlouvy mezi přistěhovalcem a hostitelskou společností“, jež stanovuje závazky přistěhovalce, ale také společnosti a „přistěhovalce se z nevídaného a trpěného hosta stává partnerem, jehož nároky musí

³⁹ Uvedené modely ovšem nejsou „čistými typy“ a v praxi tak jednotlivé státy k určitému z modelů pouze více či méně inklinují. Zároveň i koncepty imigračních a integračních politik jednotlivých států nelze brát za konstantní, jelikož se neustále „přizpůsobují“ situaci.

⁴⁰ Země, jež k modelu inklinovaly nejvíce.

společnost respektovat v té míře, v jaké on respektuje její základní pravidla" (Baršová, Barša in Marada 2006, s. 287-291). Koncept tzv. řízené migrace se snaží docílit sociokulturně diverzní společnosti politicky jednotných občanů. Do popředí zájmu se dostává integrace přistěhovalce jako jednotlivce, jež má nahradit integraci skupinovou. Přistěhovalci mají být „*členy politického národa*“ a plně respektovat / osvojit si liberálně – demokratické principy země, v níž žijí (Baršová, Barša in Marada, 2006, s. 288).⁴¹

3. 3. 1. Specifika imigrační a integrační politiky ve Velké Británii

Důležitou roli v oblasti integrace přistěhovaleckých komunit a přistěhovalců ve Velké Británii hraje tzv. „**Bílá kniha**“. V tomto dokumentu z roku 2002 vyzdvihuje osobní zodpovědnost jedince nad skupinová práva, jež mají přistěhovalecké skupiny v multikulturní společnosti. Britská Bílá kniha ve zvýšené míře věnuje také pozornost adaptaci jedinců. „*Dochází k přehodnocování vztahu mezi přistěhovalci a britskou společností ve smyslu většího důrazu na jejich společensko-ekonomickou adaptaci*“ (Geddes 2002, s. 40-42).⁴²

Řízená migrace se v praxi uplatňuje například v případě podporované a nepodporované migrace. **Podporovaná migrace** je převážně ta, jež se týká kvalifikovaných ekonomických migrantů (viz např. „brain gain“) především proto, že tito přistěhovalci mají zemi zajistit určitý ekonomický přínos. Jejich imigrace je nezbytná, jelikož mohou doplnit mezery na trhu práce a tím zmírňvat dopady stárnoucího obyvatelstva a zlepšit konkurenceschopnost hospodářství na globálním trhu. Migrace je tak vnímána jako vítaný fenomén, který je ovšem potřeba „*řídít ku prospěchu společnosti*“ (Baršová, Barša in Marada, 2006, s. 291). V rámci této teorie, tzv. teorie „substituční migrace“, jsou imigranti jakousi „záchranou stárnoucí populace

⁴¹ Má se jednat o reakci mj. na vzrůstající počet nedostatečně integrovaných příslušníků 2. a 3. generace imigrantů a obavy z vandalismu, kriminality, radikálního islamismu či terorismu (Baršová, Barša 2006, s. 292, 294).

Po přistěhovalcích, jež chtějí získat trvalý pobyt se požaduje mj. osvojení úředního jazyka země a alespoň základního povědomí o historii, hodnotách či kultuře hostitelské země a přizpůsobení se jejím politickým hodnotám. Starousedlíci naopak respektují specifickou identitu přistěhovalce a seznamují se s kulturou svých spoluobčanů (např. prostřednictvím kulturně osvětových akcí). Každoročně se např. pořádají zhruba ve dvou desítkách britských městech festivaly karibské hudby, tance a karnevalových pochodů, tzv. Carnivals. Dále se každoročně pořádá např. festival polských folklorních tanečních souborů Polish Dance Spectacular. Menšinové skupiny tzv. Gipsy, Roma a Travellerů mohou své spoluobčany seznámit se svými kulturami např. v rámci tzv. Gipsy Roma Traveller History Month.

⁴² Citace již byla dříve uvedena v poznámce pod čarou (č. 4).

západní Evropy", v níž se vyskytuje krize důchodových systémů a systémů zdravotní péče⁴³.

Nepodporovaná migrace se má týkat migrantů kulturně odlišných, žadatelů o azyl či migrantů s nízkou kvalifikací nebo zcela bez kvalifikace (Baršová, Barša 2006; Drbohlav in Šišková 2001). V posledních desetiletích se navíc dle některých autorů jako poměrně problematická ukazuje nedostatečná integrace druhých a třetích generací migrantů.⁴⁴ Je tomu tak mj. z důvodu jejich sociálního vyloučení či politického odcizení, jež se (proto) stalo jedním z hlavních cílů řízené aktivní politiky integračního modelu tzv. „přistěhovaleckých zemí“ (Baršová, Barša 2006; Drbohlav in Šišková 2001).

4. ROMOVÉ VE VELKÉ BRITÁNII

4. 1. ZÁKLADNÍ ÚDAJE O ROMECH

4. 1. 1. Romská populace a její počet

Romové jsou nejpočetnější etnickou minoritou v Evropě – jejich počet je odhadován na 7-12 milionů (např. Fremlová, 2009a [online]; Davidová, 2004 [online]).⁴⁵ Nejvyšší počty jsou uváděny pro následující země: Rumunsko (2-2,5 milionu), Bulharsko(800 tisíc), Španělsko (600-700 tisíc), Maďarsko (600 tisíc), Turecko (400-450 tisíc), Srbsko a Černá Hora (400-500 tisíc), Slovensko (320-500

⁴³ Ne všichni odborníci nicméně zastávají tento názor. Dle např. Geddes (2002) jsou důsledky populačního vývoje zbytečně dramtizovány. Teorie „substituční migrace“ nebere zřetel na zestárnutí velkého počtu nově nabraných imigrantů, na něž se jednou bude muset opět doplácet. Podle Geddes by se tak měli přijímat především kvalifikovaní a vysoce kvalifikovaní pracovníci především v „tažných“ sektorech, jakými je např. mezi studenty VŠ nepopulární stavebnictví, sektor IT, či veřejný sektor, kde je na některé pracovní pozice nedostatek pracovních sil - chybí např. učitelé, lékaři či zdravotní sestry.

⁴⁴ Viz. například pouliční rabování a násilnosti v Anglii v roce 2011. Na rabování se podíleli především mladí lidé různého etnického původu, ovšem velkou část tvořili i příslušníci 2. a 3. generací. Jejich spojícím prvkem je život většinou v okrajových městských oblastech či původ v chudých poměrech tzv. "underclass". Tito jedinci jsou často také nezaměstnaní s nižším vzděláním.

In SCHOOL CENSUS, MINISTRY OF JUSTICE. *England rioters "poorer, younger, less educated"* [online]. BBC, 2011.

24. 10. 2011 [cit. 13. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/news/uk-15426720>>

⁴⁵ Fremlová uvádí 7-9 milionů: FREMLOVÁ, Lucie. *Movement od Roma from new EU Member States: A mapping survey of A2 and A8 Roma in England - Patterns of settlement and currents situation of the new Roma communities* [online]. European Dialogue, 2009a. [cit. 16. 1. 2015]. 140 s. Dostupné z:

<[file:///C:/Users/Standard/Downloads/The-Movement-of-Roma-From-New-EU-Member-States%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/The-Movement-of-Roma-From-New-EU-Member-States%20(2).pdf)>

Srov. Davidová uvádí 8-10 milionů - autorka uvádí početní odhady příslušníků romského etnika v Evropě, jež vypracovala Rada Evropy: DAVIDOVÁ, Eva. *Právní postavení Romů v jednotlivých členských zemích Evropské Unie* [online]. shrnující studie Ministerstva zahraničních věcí ČR. ZSF JČU. Praha a České Budějovice, 2004. [cit. 17. 1. 2015]. 21 s. Dostupné z:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:np5qLkb5W1oJ:www.mzv.cz/file/16376/RB_10_2_03.doc+&cd=7&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

tisíc), či Francie (280-350 tisíc). Romové jsou vnitřně diverzifikovanou skupinou (geograficky i např. dle rodových aspektů) (Fremlová, 2013a [online]),⁴⁶ kdy každá z podskupin i každý z rodinných klanů se může vyznačovat specifickými rysy „romství“. Identifikace s ním jsou ovšem vždy také ovlivněny mnohými vnitřními, ale i vnějšími determinanty, s nimiž jsou jeho nositelé v kontaktu (např. (ne)přítomnost protirasistických nálad ve společnosti)..

4. 1. 2. Homogenita vs. heterogenita Romského etnika

Perspektivou objektivního pozorovatele bývají všichni Romové tzv. „hození do jednoho pytle“, v němž jsou ovšem často vzájemně se od sebe distancující skupiny. Romskému etniku, jako jednotné skupině, tak bývají připsány určité univerzální signifikantní prvky. Fremlová (Fremlová, 2013a, s. 8-9) uvádí např. velmi uzavřené a izolované komunity – rodinné klany Romů, široce rozvětvené rodiny, přetrvávající a poměrně pevně určené genderové role,⁴⁷ určité tradiční zvyky⁴⁸ a specifický hodnotový systém⁴⁹. Romové mají také svoji vlastní vlajku, hymnu, tzv. romský kodex i (je možné, že pouze domnělou) indickou pravlast,⁵⁰ k níž odkazují lingvistické rozborů společného jazyka Romů - romštiny. Romština má nicméně mnoho dialektů. S Romy je často spojována také multilingvita – Romové často mluví nejen romsky, ale i jazykem země jejich pobytu – v případě migrantů jazyky původní i cílové země (Fremlová 2011).⁵¹

Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že zdaleka ne všichni Romové mluví romsky a také, že zdaleka ne všichni Romové považují romskou vlajku či romskou hymnu za „své“. Některými odborníky je za specifický rys romství považována např.

⁴⁶ FREMLOVÁ, Lucie. *Working with Eastern European Roma settled in United Kingdom* [online]. British Transport Police, 2013a. [cit. 16. 1. 2015]. 19 s. Dostupné z:

<[file:///C:/Users/Standard/Downloads/BTP-%20Who%20are%20the%20Roma%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/BTP-%20Who%20are%20the%20Roma%20(3).pdf)>

⁴⁷ Domácnosti řízeny ženami, důležitá rozhodnutí a celkově dominantní postavení má naopak muž atp.

⁴⁸ Fremlová (2013a) uvádí např. tradiční prvky čistoty, panenství, únos nevěsty (což přítomné i v ne-romských východoevropských tradicích) atp.

Sekyt (in Šišková 2001) uvádí tradice týkající se jídla - při přípravě pokrmů, některé potraviny "nečistě", tradiční oblékání - ženy barevné, muži tmavé obleky atp.

Hájková (tamtéž) uvádí tradice spojené s těhotenstvím, narozením dítěte, křtinami, námluvami, svatbou, úmrtím, pohřbem i např. jídlem.

⁴⁹ Sekyt (tamtéž) uvádí primární hodnoty jako rodina, předci, děti, život, peníze. Naopak jako malou hodnotu uvádí např. budoucnost.

Dále Roma Support Group uvádí úctu ke starším, spiritualitu či sdílený respekt k romské hudbě a tanci in ROMA SUPPORT GROUP. *Improving Engagement with the Roma Community: Research Report* [online].

London, Roma Support Group, 2009. [cit. 12. 1. 2015]. Dostupné z:

<<http://www.romasupportgroup.org.uk/documents/Roma%20Support%20Group%20Research%20Report.pdf>>

⁵⁰ Více k historii Romů např. Sekyt (in Šišková, 2001) či např. NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 132 s. ISBN: 80-7067-952-2

⁵¹ FREMLOVÁ, Lucie. *Od segregácie k inklúzii: Rómski žiaci v Spojenom kráľovstve - Pilotný výskumný projekt* [online]. Equality a Roma Education Fund, 2011. [cit. 20. 1. 2015] 84 s. Dostupný z:

<<file:///C:/Users/Standard/Downloads/Od-segregacie-k-inkluzii.pdf>>

identita distanciacie (např. Doubek in Bittnerová, 2013)⁵² - tedy projev distanciacie Romů nejen od majoritní společnosti v zemi, v níž žijí, ale také mezi sebou navzájem. Romové se vzájemně odlišují kulturními projevy, rodově, geograficky, stupněm usazení, lingvisticky, či např. společenským statutem v zemi, v níž žijí.

4. 2. VELKÁ BRITÁNIE - SPECIFIKA ROMSKÉ MIGRACE

4. 2. 1. Push a pull faktory romské migrace

Fremlová (Fremlová, 2013a [online], 2010, 2009a)⁵³ uvádí jako hlavní push a pull faktory romské migrace: získat zaměstnání (58 %), lepší životní šance a příležitost vzdělání pro děti (22 %) a diskriminaci v zemi původu (15 %). Dále specifikuje push faktory na: 1) nedostatek rovných příležitostí; 2) společnost, ve které existují protiromské nálady; 3) špatná socioekonomická a politická budoucnost pro romské děti, a pull faktory na: 1) dlouhodobá tradice multikulturalismu v zemi, 2) zdejší prostředí umožňuje Romům „splýnout s okolím“; 3) je zde relativně nízká míra diskriminace; 4) země má účinnou právní ochranu proti diskriminaci a rasismu. *„Někteří romští respondenti uvedli, že v Anglii poprvé v životě pocítili hrdost na svou etnickou příslušnost, což jim umožnilo se otevřeně a sebevědomě přihlásit ke svému romství. Těž tvrdili, že takováto oslava etnického původu, a to nejen doma, ale i v prostředí školy, zaměstnání a ve společnosti neromských přátel, by nebyla možná v zemi jejich původu, kde je dodnes většina neromských vrstevníků vnímá jako občany „druhé kategorie“* (Fremlová, 2010, s. 3).

4. 2. 2. „Romské oblasti“

V souvislosti s migrací Romů ze střední a východní Evropy do Velké Británie se hovoří o vzniku tzv. „romských oblastí“. Podle výzkumné zprávy Univerzity v Salfordu z roku 2013⁵⁴ je pro romskou migraci signifikantní tendence skupin migrovat z konkrétní lokality v zemi původu do stejné lokality v cílové zemi. Fenomén tzv. „romských oblastí“ se tak projevuje mj. tím, že mezitím co v některých anglických

⁵² DOUBEK, David. Záhada distanciacie. In: BITTNEROVÁ, Dana. *Etnické komunity: Romové*. Praha: FHS UK, 2013. 223 s. ISBN 978-80-87398-45-6

⁵³ Fremlová (2013a, s. 9)

Dále viz FREMLOVÁ, Lucie. *Dva roky poté aneb segregace v českém školství jako motiv k odchodu romské komunity z ČR do Anglie* [online]. IQ Roma Servis, 2010. [cit. 18. 1. 2015]. 3 s. Dostupné z:

<[file:///C:/Users/Standard/Downloads/Dva-roky-pote-aneb-segregace-v-%C4%8Deskem-%C5%A1kolstvi-jako-motiv-odchodu-romske-komunity%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/Dva-roky-pote-aneb-segregace-v-%C4%8Deskem-%C5%A1kolstvi-jako-motiv-odchodu-romske-komunity%20(2).pdf)>

Dále viz také Fremlová (2009a, s. 7, 8, 22)

⁵⁴ BROWN, Philip, Lisa SCULLION a Philip MARTIN. *Migrant Roma in the United Kingdom: Population size and experiences of local authorities and partners-Final Report* [online]. Manchester: University of Salford, 2013. [cit. 25. 1. 2015]. 78 s. Dostupné z: <http://www.salford.ac.uk/sustainable-housing-and-urban-studies-unit/downloads/Migrant_Roma_in_the_UK_final_report_October_2013.pdf>

městech / oblastech se Romové prakticky vůbec nevyskytují, v jiných městech / oblastech je jejich hustota velmi vysoká. Tato situace je dána vybudovanými sociálními sítěmi v cílové zemi (Romové se tak např. často ubytovávají v soukromém sektoru nájemního bydlení, tj. „mezi svými“ apod.).⁵⁵ a velmi silnými rodinnými svazky. Obé podporuje další „řetězovou migraci“.⁵⁶

Nejpočetnější romské komunity existují v následujících regionech / oblastech Anglie: severním a východním Londýně (především Newham, Waltham Forest, Redbridge či Enfield)⁵⁷ a regionech South East (především hrabství Kent / Medway), East a West Midlands, North England či Yorkshire & Humber. Ve Skotsku, Walesu a Severním Irsku se Romské komunity uskupují kolem velkých měst – Glasgow, Cardiffu či Belfastu. Populace romských přistěhovalců je se koncentruje převážně v městských multietnických oblastech. Největší počet dospělých Romů (jež se jako Romové sebedefinovali)⁵⁸ je v následujících městech: Derby (1350), Nottingham (600), Leeds (600), Manchester (600), Bolton (400), Birmingham (350), Londýn - Waltham Forrest (300), Sheffield (320), Doncaster (200) a Medway (200) (Craig, 2011 [online]; Fremlová, 2013a; Brown, Scullion, Martin 2013 [online]).⁵⁹

4. 2. 3. Politika dispersal

V roce 1999 byla Zákonem o přistěhovalectví a azylu – Immigrant Asylum Act – schválena tzv. dispersal politika. Ta měla v praxi ulevit především přetíženým regionům – South East⁶⁰ a Great London, ve kterých byl především v 90. letech obrovský nápor uprchlíků a žadatelů o azyl. Britský azylový systém byl velkým počtem žádostí o udělení azylu v těchto regionech ochromen. Člověk v tísni (2002, s. 212

⁵⁵ S tímto fenoménem souvisí např. i výskyt poměrně velkého počtu tzv. "neviditelných" Romů, jež tak nepřicházejí do kontaktu s majoritními institucemi (Brown, Scullion, Martin 2013)

⁵⁶ Viz např. Craig (2011): CRAIG, Garry: *Promoting Social Inclusion of Roma-A Study of National Policies* [online] 2011, [cit. 24.1.2015]. 34 s. Dostupné z:

[file:///C:/Users/Standard/Downloads/UK_Promoting%20the%20social%20inclusion%20of%20Roma%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/UK_Promoting%20the%20social%20inclusion%20of%20Roma%20(1).pdf)

⁵⁷ Viz Roma Support Group (2009)

⁵⁸ FREMLOVÁ, Lucie. *New Roma Communities in England: Strategic guide for directors and senior management* [online]. European Dialogue, 2009c. [cit. 16. 1. 2015]. 28 s. Dostupné z:

[file:///C:/Users/Standard/Downloads/New%20Roma%20Communities%20in%20England%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/New%20Roma%20Communities%20in%20England%20(3).pdf)

Fremlová zde uvádí, že existuje možná stejný počet tzv. "neodhalených" (hidden) Romů žijících ve Velké Británii, jež nejsou zaregistrováni ve vzdělávacím, zaměstnaneckém, sociálním ani zdravotním systému. Tito Romové se dělí do dvou skupin: 1) ti, jež se neidentifikují s romstvem a 2) ti, jež nejsou v jakémkoli kontaktu s žádnými službami a nebyli tak zaznamenáni.

⁵⁹ Viz Craig (2011), Lucie Fremlová (2013b), Brown, Scullion, Martin (2013).

⁶⁰ Součástí tohoto regionu je mj. hrabství Kent, na jehož území je přístav Dover. Ten je pro mnoho nově příchozích uprchlíků - jež přijíždějí/připlouvají z francouzského Calais - prvním městem na anglické půdě, s nímž se setkají a často zde posléze také zůstávají.

[online])⁶¹ uvádí, že podle azylové a imigrační politiky země se mělo s uprchlíkem zacházet „jako s každým jiným občanem“ – měl tak svá práva, jako např. bydlet ve vlastním bytě, či zapsat své potomky do normální školy. To vedlo k nedostatku bytů vhodných k bydlení i nedostatku volných míst na místních školách. Politika dispersal má za cíl rovnoměrně rozmístit uprchlíky a žadatele o azyl po celé Velké Británii a zabránit tak jejich koncentraci pouze v určitých oblastech, kde by mohlo dojít k ochromení azylovému systému.

Vedlejším efektem této politiky je posílání uprchlíků i do oblastí s vyšší nezaměstnaností či s nedostatkem kvalitního ubytování. Pro tyto oblasti je často typická určitá míra exkluze (prostorová, kulturní atp), nicméně ta se v jednotlivých oblastech mnohdy i značně liší ve své intenzitě. Jednotlivé lokality se liší také stupněm eliminace patologických projevů chování (např. asociální chování členů komunit), svojí „pověstí“ i např. působením rozličných podpůrných organizací. Dalo by se říci, že v každé z těchto lokalit je utvořena specifická komunita místních obyvatel i podoba mezietnických sousedských vztahů.

4. 3. ČEŠTÍ A SLOVENŠTÍ ROMOVÉ VE VELKÉ BRITÁNII

4. 3. 1. Absence dat o Romech

Celkový počet Romů žijících ve Velké Británii tak není přesně znám. Existující údaje o početním stavu romských přistěhovalců v zemi jsou v současnosti pouhými odhady, jež se pohybují na škále 50 tisíc - 1 milion osob.⁶² Existující data – získávána nejčastěji formou lokálních studií či při celostátním sčítání lidu – neodpovídají reálné skutečnosti. Roli na tomto fenoménu má vícero faktorů. Jedním z nich je **neetičnost etnických dat**. V České republice,⁶³ Slovensku i ve Velké Británii nedochází ke sběru dat založených na etnickém původu či rasové příslušnosti jedince pokud se s nimi sám jedinec neztotožní – z důvodu neetičnosti užívání etnických ukazatelů (např. Mušinka,

⁶¹ ČLOVĚK V TÍSNI. Romové a emigrace [online]. Praha, projekt Varianty, 2002. [cit. 20. 1. 2015]. Dostupné z: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/20.pdf>>

⁶² In Roma Support Group (2009, s. 17-18)

In Fremlová (2013b, s. 2): Odhad z roku 2009 čítá 500 tisíc Romů, z nichž přibližně 65% tvoří děti školního věku

In Craig (2011, s. 4): Odhad 100 tisíc-1 odhad 200 tisíc

⁶³ Viz např. GABAL ANALYSIS & CONSULTING. Analýza migračního klimatu a migračních tendencí do západoevropských zemí v romských komunitách ve vybraných městech ČR [online]. Prague: IOM, 2000. [cit. 13. 1. 2015]. s. 8. Dostupné z:

<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_KLIMA_analyza_migrac_klimatu_vrom_komunitach_CJ.pdf?lan_qSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_KLIMA_analyza_migrac_klimatu_vrom_komunitach_CJ.pdf>

Pollák in Bittnerová, 2013).⁶⁴ Data o Romech tak bývají v mnohých případech překryta státní příslušností jedinců – Romové z České a Slovenské republiky žijící v Británii se někdy definují jako Češi a Slováci, nikoli jako Romové. Výsledná čísla získaná např. při sčítání lidu tak ukazují jen počet romských příslušníků, jež se deklarovali jako Romové.

Absence systematických výzkumů i etnických dat a nemožnost definovat komunity dle etnických ukazatelů (pokud se tak skupina sama definuje) v praxi znamenají, že místní a regionální správní orgány (LA-local authorities) nemohou „ušít přímo na míru“ případnou pomoc potřebným,⁶⁵ reflektovat potřeby, jež dané komunity mají. Ve shodě s etickou korektností byla tato situace poměrně dlouhou dobu přehlížena.

Dalším z důvodů, jež vede k nejasnostem ohledně počtu Romů ve Velké Británii je sama **problematika osobní identifikace jedinců**. Již sám předmět zájmu, tedy osobní identita jedince předznamenává jisté komplikace. Problematika etnické osobní identity je natolik křehká a závislá na individuálním postoji každého jedince – navíc v závislosti na rozličných vnějších faktorech (např. protiromské nálady v lokalitě nového bydliště, předešlá negativní zkušenost s diskriminací v zemi původu, integrační strategie skupiny atp.) –že je namístež otázka, je-li vůbec možné určit, kdy získaná data odpovídají „skutečnosti“ a kdy nikoli. Doubek (in Bittnerová, 2013, s.26-27) zde uvádí Jenkinse a jeho teorii etnicity, jež upozorňuje na to, že v tomto diskurzu mnohdy dochází i k výrazné neshodě mezi heterostereotypem majority a autostereotypem menšiny – vnější sociální kategorizací a vlastní sebedefinicí. Více se tématem určování skupinových hranic či skupinovou identitou zabývá např. Eriksen v knize Antropologie multikulturních společností (2007). Eriksen zde mj. uvádí „Simmelovo pravidlo“, v němž „*vnitřní soudržnost skupiny je odvislá od míry vnějšího tlaku*“ (Simmel in Eriksen 2007, s. 73).

Absence dat o Romech žijících ve Velké Británii souvisí také s tím, že zde byla po řadu let **nedostatečná kategorizace minoritních skupin**. Nejen při sčítání lidu byli všichni nově příchozí romští imigranti z východní a střední Evropy, tj. Roma (kteří se

⁶⁴Mušinka, Pollák (s. 85-101) a Holas (s. 153-178) in Bittnerová 2013

⁶⁵ Např. nemohli na situaci reagovat dosazením odpovídajícího počtu terénních pracovníků, terénních zdravotních asistentů, interpretů, pedagogických asistentů atp. Zároveň se nemohlo poukázat ani na případnou diskriminaci Romů např. v oblasti ubytování, zaměstnanosti či zdravotní.

deklarovali jako Romové), řazení do společné kategorie spolu s Gypsy-Travellers⁶⁶ – Roma, Gypsy and Travellers. Příslušníci skupin Gypsy-Travellers žijí z velké části stále nomádkým způsobem života, naprostá většina nově příchozích přistěhovalců z východní a střední Evropy však žije usedle. Gypsy-Travellers jsou vnitřně etnicky diverzifikované skupiny, jež spojuje způsob kočovného života. Zařazení Roma do této kategorie tak neproběhlo na základě etnicity, nýbrž v souladu se zažitým a široce rozšířeným stereotypem o kočovnické přirozenosti všech Romů.⁶⁷ V praxi má tato společná kategorizace navzájem rozličných skupin negativní dopady na každodenní život nově příchozích Romů – neumožnilo se majoritě tuto minoritu lépe poznat, došlo k narušení (mezietnických) vztahů či k nevěli Romů deklarovat se jako příslušníci skupiny Roma.⁶⁸

Nově příchozí Roma přistěhovalci ze zemí střední a východní Evropy jsou v prostoru Velké Británie relativně novým fenoménem a dá se tak říci, že byli zařazení do neodpovídající kategorie v důsledku nedostatečné zkušenosti společného soužití Romů a britské majority a z neznalosti etnicky i kulturně specifické skupiny. Od roku 2011⁶⁹ ovšem nově příchozí Romové ze střední a východní Evropy mohou spadat pod kategorii „Other ethnic groups“ („Ostatní etnické skupiny“), v níž mají možnost se blíže specifikovat. Stejně tak byl větší prostor poskytnut také skupinám tzv. „Irish Travellers“, jež mají nově samostatnou kategorii.

Nová kategorizace etnických skupin je projevem snah o získání tzv. „hard data“, statistických údajů primárně o počtu Romských imigrantů na celostátní, regionální i lokální úrovni. Na těchto základech je posléze možné blíže specifikovat oblasti, v nichž je potřeba podpůrných programů na úrovni jednotlivých lokálních samospráv i konkrétních romských komunit. I zde ovšem stále platí, že za příslušníka Roma etnické skupiny je považovaná pouze osoba, jež takto sebe samu deklaruje (Brown, Scullion, Martin, 2013)⁷⁰.

⁶⁶ Převzato z: BANCROFT, Angus. *Roma and Gypsy-Travellers in Europe: Modernity, Race, Space and Exclusion*. Alderhot: Ashgate Publishing Limited, 2005. 198 s. ISBN 0-7546-3921-5

Jednotlivé kategorie budu překládat do českého jazyka jen ojedinele.

⁶⁷ Viz např. Davidová (2004) nebo Trojanová (in Šišková 2001)

⁶⁸ Míchání neusedlých skupin Gypsies a Travellers se skupinou usedlých Roma např. vrhalo stín na romské žáky, jež neměli vysokou absenci ve škole. Mnohé výzkumy totiž zjišťovaly, že děti v rámci jednotné skupiny Roma, Gypsies and Travellers mají vysoký podíl absence (v případě Gypsies a Travellers tomu bylo právě pro jejich neusedlý způsob života)(např. Fremlová 2009a)

⁶⁹ Viz: ONS. Office. Key Statistics and Quick Statistics for local authorities in the United Kingdom [online]. ONS, 2013. 11. 10. 2013 [cit. 28. 1. 2015]. s. 6-7. Dostupné z: <http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_330610.pdf>

⁷⁰ Citace je uvedena výše v textu v poznámce pod čarou (č. 72)

4. 3. 1. 1. *Kategorizace minoritních skupin - Roma, Gypsie and Travellers*⁷¹

Označení Gypsy je v prostoru Velké Británie synonymem označení Traveller – – jedná se tedy o označení vycházející ze specifického způsobu života jeho příslušníků – – tj. cikánství, ve smyslu kočovnictví – nikoli o označení etnické skupiny. Ve středoevropském a východoevropském prostoru je dle Bancrofta (2005) typické pejorativní označení Gypsy (Cikán) ve vztahu k rase, ve Velké Británii a státech západní Evropy je pojem spojován spíše se sociálně problematickou skupinou, tzv. „outsiders“. Bancroft (2005, s. 5, 6)⁷² klasifikuje cikánské skupiny žijící na území Velké Británie na základě jejich historických, kulturních a socio-ekonomických rozdílností. Kočovníky tak dělí do dvou kategorií:

- 1) **Roma** – z kontinentální Evropy: Roma, Sinti, atp. (tj. včetně českých aslovenských Romů);
- 2) **Gypsy-Travellers** – Skupina mnoha autochtoních skupin: English Romanichels, Welsh Kale, Scottish Travellers (*Nawken*), Irish Travellers (*Minceir, Lucht siúil*) a New Travellers.⁷³ Tato kategorie někdy bývá dále dělena na dvě rozličné skupiny.⁷⁴
 - a. etnické kočovnické skupiny: např. Romanichels, Irish Travellers;
 - b. ekonomické kočovnické skupiny: tzv. „Traders“ a „Tinkers“, tedy obchodníci, trhovci, „cirkusáci“ a „New Age Travellers“;

Davidová (2004) klasifikuje tyto komunity jako:

- 1) **Romany chals** (Romani chals, Romanichels, Romanies) – Jedná se o potomky „původních“ Romů, jež přišli do Anglie a Walesu již v 16. století. Jazykem většiny z nich je dnes již pouze angličtina. Jejich počet je odhadován na 63 tisíc. Přibližně polovina z nich žije usedlým způsobem života.
- 2) **Gypsies / Roma**
 - a. skupiny Maďarských Romů, jež jsou v Británii od 60. let 20. století, kdy přišli jako uprchlíci;
 - b. Kalderare (kotláři), jež jsou v zemi již od 30. let 20. století;

⁷¹ Rozhodla jsem se zde ponechat názvy skupin tak, jak byly napsány ve zdrojové literatuře - v anglickém jazyce.

⁷² Srov. KARNER, Christian. *Ethnicity and Everyday Life*. Oxon: Routledge, 2007. 188 s. 2007. ISBN 978-0-203-03047-9

⁷³ Do skupiny Travellerů žijící na území mimo VB se dále řadí např. švýcarští Jenische, němečtí Woonwagenbewoner či španělští Quinqui, neboli "marcheros". (Bancroft 2005)

⁷⁴ SHEFFIELD CITY COUNCIL. *Sources of the Study of Sheffield's Gypsy and Traveller Communities* [online]. Sheffield City Council, 2013. [cit. 18. 1. 2015]. Dostupné z: <<https://www.sheffield.gov.uk/libraries/archives-and-local-studies/research-guides/gypsy-and-traveller-communities.html>>

- 3) **Kalé** – Romové žijící převážně ve Walesu, kam emigrovali z Anglie v 17. a 18. století. Donedávna hovořili romsky, většina z nich žije usedlým způsobem života v počtu zhruba 1 tisíc.
- 4) **Roma** – Romové, Lovare, Kalderare, Rudari apod. Většina z těchto Romů přišla ze střední a východní Evropy po pádu „železné opony“. Žijí v naprosté většině usedle a jejich počet stále narůstá. Do této kategorie spadají i čeští a slovenští Romové.
- 5) **Gypsies / Scottish Travellers** – V převážné většině kočovní Romové žijící v Anglii a Skotsku. Jejich počet se pohybuje kolem 20 tisíc.
- 6) **Gypsies / Irish Travellers** – Skupina anglických a severoirských Romů a kočovníků, jež má zhruba 19 tisíc příslušníků. Zhruba polovina z nich žije nomádkým způsobem života. Skupina Travellers zahrnuje mj. tzv. „Traders“ či „Tinkers“ – jež jsou často potulní obchodníci, trhovci či cirkusáci a tzv. „New Age Travellers“, jež vycházejí z vlny hippies v 60. a 70. letech 20. století.

4. 3. 2. Historie migrace Romů ze střední a východní Evropy do Velké Británie

První čeští a slovenští Romové žádající o azyl ve Velké Británii se objevili v 90. letech 20. století. Romská migrace souvisela se společenskými a hospodářskými⁷⁵ změnami v ČR i na Slovensku i otevřením hranic postkomunistických států po roce 1989. Pro celá 90. léta je tak typická nejen migrace romského obyvatelstva do států Západní Evropy, ale migrace středoevropského a východoevropského obyvatelstva obecně (Fremlová, 2009b [online]).⁷⁶ V 90. letech přijížděli Romové do Velké Británie v naprosté většině jako uprchlíci a uchazeči o azyl. Následující údaje Člověka v tísní (2002, s. 209) ukazují počty žadatelů o azyl (např. pouze otec rodiny či matka), v počtech tak nejsou zahrnuti všichni uprchlíci. V lednu 2000 měla Česká republika 170 žádostí, Jugoslávie 895, Čína 350, Pákistán 335, Afghánistán 315, či Írán 185. Ve srovnání s ostatními zeměmi (jež se potýkaly např. s válečnými konflikty či nedemokratickými režimy) se ovšem ČR jevila jako bezpečná země. Údaje poskytnuté Člověkem v tísní (2002) hovoří jasně - naprosté většině žadatelů o azyl z České republiky byla žádost zamítnuta.⁷⁷ Romským uprchlíkům v 90. letech na

⁷⁵ S přechodem na tržní ekonomiku je spojován vyšší výskyt nezaměstnanosti. Ta postihuje především nekvalifikované pracovníky, jimiž jsou mnohdy právě Romové.

⁷⁶ FREMLOVÁ, Lucie. *Getting to know Roma Communities in England: A basic guide for practitioner, students and teachers* [online]. European Dialogue, 2009b. [cit. 16. 1. 2015]. 42 s. Dostupné z: [file:///C:/Users/Standard/Downloads/Getting-to-Know-the-Roma-Communities-in-England%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/Getting-to-Know-the-Roma-Communities-in-England%20(2).pdf)

⁷⁷ Člověk v tísní (2002, s. 209) uvádí, že v roce 1999 byl udělen azyl jednomu nebo dvěma žadatelům, v roce 2000 osmi až dvanácti.

důvěryhodnosti ubírala např. jejich nepřípravenost - nezajištění věcných důkazů („např. lékařské zprávy o zranění, kopii policejního protokolu" atp.), jež by potvrzovaly jejich tvrzení, že v ČR čelili rasistickému útoku, dále neuvedení všech případů zkušenosti s diskriminací („to je přece normální"), či neznalost pravidla podání žádosti o azyl „v první bezpečné zemi na jejímž území se ocitne" (Člověk v tísní 2002, s. 210).

V souvislosti s migrací Romů ze střední a východní Evropy do západoevropských zemí v 90. letech 20. století bývají zmiňováni tzv. „falešní uprchlíci" („bogus refugees") – ekonomičtí migranti, jež se vydávají za uprchlíky perzekuované v zemích původu. Hranice mezi uprchlictvím, falešným uprchlictvím a ekonomickou migrací je ovšem v mnoha případech velice nejasná. Na této situaci se podílí mj. fakt, že migrant má často vícero důvodů k migraci, jež jsou vzájemně propleteny.⁷⁸

Větší vlna romské migrace nejen do států západní Evropy, ale také např. do Kanady nezůstala bez povšimnutí. Do povědomí širší české veřejnosti se v souvislosti s její medializací dostala v roce 1997. Téma romské migrace se tak stalo součástí také politických debat. Česká republika se navíc v této době ucházela o členství v NATO a EU a vláda se tak musela situací, kdy několik set jejich občanů žádalo o politický azyl v zahraničí, zabývat hlouběji a efektivněji. V roce 1997 zavedla Kanada pro občany ČR dokonce vízovou povinnost, Velká Británie tím několikrát pohrozila, mj. v souvislosti s tehdejšími přetíženi azylového systému v zemi.⁷⁹

Např. Fremlová (2009b) uvádí, že situace se výrazně změnila až po roce 2004, kdy Česká republika spolu se Slovenskem, Polskem, Maďarskem, Litvou, Lotyšskem a Estonskem vstoupila do Evropské Unie. Noví občané EU – včetně romských občanů – získali právo na svobodný pohyb a pobyt v rámci členských států Unie v souladu se směrnici 2004/38 o právu občanů EU na volný pohyb. Ekonomická migrace tak získala na legitimitě. V roce 2007 se EU otevřela Rumunsku a Bulharsku – státům s nejvyššími odhadovanými počty příslušníků romského etnika v Evropě. Jelikož se předpokládal nárůst přistěhovalců z tzv. A8 států (tj. států, jež vstoupily do EU v roce 2004: ČR, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva) po roce 2004 i nárůst přistěhovalců z tzv. A2 států (tj. států, jež vstoupily do EU v roce 2007: Rumunsko,

Srov. Fremlová (2009a, s. 21): Údaje Home Office z roku 1999 uvádí 515 žádostí z ČR a 835 ze Slovenska. Téměř všechny patřily Romům. Velká většina z nich však byla deportována zpět.

⁷⁸ Více např. Bade (2005)

⁷⁹ ROMOVÉ V ČESKÉ REPUBLICĚ. *Odchod Romů z České republiky do Velké Británie* [online]. shrnutí z Mladá Fronta Dnes, Lidové Noviny a CTK, 1997-2000. 26. 2. 2000 [cit. 19. 1. 2015]. Dostupné z:

<<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18327>>

Viz. také Fremlová (2009a)

Bulharsko) po roce 2007, britská vláda uvalila na tyto občany sérii restriktivních opatření. O těchto restrikcích bude řeč v jedné z následujících kapitol.

4. 3. 3. Romové jako A8 a A2 občané

V rámci imigrační a integrační politiky Velké Británie jsou nově příchozí Romové klasifikováni dle jejich země původu na občany tzv. A8 členských států EU: ČR, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko, jež přistoupily v roce 2004 a občany tzv. A2 členských států EU: Rumunsko a Bulharsko, jež přistoupili v roce 2008.

Práva občanů A8 a A2 států jsou – i přes svobodu pohybu a pobytu v členských zemích EU – upravena určitými restriktivními opatřeními např. v oblasti zaměstnání, ubytování či poskytování sociálních dávek. Všichni tito přistěhovalci mají nicméně nárok na bezplatnou zdravotní péči,⁸⁰ či např. právo na vzdělávání pro své děti v rámci národního programu Every Child Matters (Fremlová, 2009b).

4. 3. 3. 1. Zaměstnanecký sektor

Občané A8 členských států mohou pracovat pouze jsou-li do 30ti dnů zaregistrovaní v rámci tzv. WRS (Workers Registration Scheme). To se vztahuje na všechny A8 občany, vyjma osob samostatně výdělečně činných či žadatelů o azyl. Takto zaregistrovaným imigrantům je přiděleno tzv. NI NO (National Insurance Number)⁸¹ a mají tak i nárok např. na podporu v hledání zaměstnání (prostřednictvím pracovních agentur)⁸² a dávky sociálního zabezpečení. Podmínkou je registrace ve WRS, výkon zaměstnání a nárok na tyto dávky. Výhody sociálního zabezpečení a různé druhy příspěvků mohli využívat teprve měli-li legálně odpracován 1 rok, a to bez přestávky delší než 1 měsíc. Od 1. 5. 2011 ovšem tato povinnost odpadá (Fremlová, 2010).

Občané A2 členských států mohou pracovat pouze jsou-li zaregistrovaní v rámci tzv. SAWS (Seasonal Agricultural Workers Scheme) a jsou-li držiteli platné pracovní karty (Accession Worker Card). Registrace v rámci SAWS umožňuje A2 občanům pracovat pouze na zkrácený pracovní úvazek do 6 měsíců a jsou pro ně vyhrazena pouze určitá zaměstnání (např. sezónní zemědělské práce či práce v manufakturách a

⁸⁰ V rámci NHS (National Health Service).

⁸¹ Bez tohoto čísla sociálního pojištění v podstatě není možné se zaregistrovat v pracovní agentuře či získat legální zaměstnání.

⁸² Ty ovšem často nabízejí pouze podřadné pracovní příležitosti s nízkými mzdami, smlouvami na částečný úvazek. Aby ale bylo možné čerpat sociální dávky, je nutné pracovat minimálně 1 rok - u pracovních agentur jsou pracovní pozice v naprosté většině ale pouze dočasné. Mnozí přistěhovalci mnohdy berou opravdu jakoukoli práci, a to i v případě práce na černo, jež se jim ovšem nezapočítává.

výrobních odvětvích). Občané A2 států nemohou získat NI NO. Najít si tak legální zaměstnání je pro ně ztížené, navíc je u nich omezen i režim sociálních podpor – – nicméně i zde je možné pobírat např. příspěvky na děti či na bydlení nebo podporu v nezaměstnanosti. Vše je ovšem podmíněno alespoň 1 odpracovaným rokem bez přestávky delší než 1 měsíc (Fremlová, 2009a, 2009b).

4. 3. 3. 2. *Oblast vzdělávání*⁸³

V sektoru vzdělávání se na podpůrných programech pro děti – jež spadají do kategorie Roma,⁸⁴ Gypsy a Travellers či jsou příslušníky některé z etnických menšin (např. neromští Češi a Slováci) – podílí především TESS (Traveller Education Support Service) a EMAS (Ethnic Minority Achievement Service). Primárně se podpůrné vzdělávací služby TESS a EMAS zaměřují na integraci těchto dětí do hlavního vzdělávacího proudu (Fremlová, 2012 [online]).⁸⁵ Vzdělání je bráno za klíčový předpoklad sociální inkluze a zlepšení kvality života dětí i jejich rodin.⁸⁶ Většina dětí z etnicky minoritního prostředí nemá angličtinu jako svůj primární jazyk a zúčastňují se tak podpůrné výuky angličtiny v rámci EAL (English as an Additional Language). Dále se TESS a EMAS podílejí mj. na sběru etnických dat (v rámci každoročního sčítání žáků Pupil Level Annual School Census), poskytují poradenství, či pořádají sebevzdělávací aktivity (např. Gypsy, Roma and Traveller Month).⁸⁷

Vzdělávací instituce jsou důležitým (ne-li hlavním) prvkem v multisektorovém přístupu integrace menšin. Často jsou první a zároveň i jedinou majoritní organizací, s níž přijdou Romové do kontaktu. V rámci tzv. Race Relation (Amendment) Act z roku 2000 je školám ukládána větší povinnost eliminace rasové diskriminace. Školy mají podporovat rovnost příležitostí a dobré mezikulturní / mezirasové vztahy (Fremlová, 2011, 2013a). Také ve Velké Británii jsou zaznamenány případy šikany na školách. Mnoho takto postižených Romů ovšem uvádí, že je toto chování v mnohých případech

⁸³ Zde uváděné údaje nerozlišují Romy z A8 a A2 států.

⁸⁴ Romským dětem jsou jejich služby poskytovány od konce 90. let

⁸⁵ FREMLOVÁ, Lucie. *Příklad dobré praxe v práci s romskými komunitami na místní úrovni v kontextu britské politiky sociální koheze: Žijeme tu společně: příklady úspěšné praxe v sociálně vyloučených lokalitách* [online]. Prezentace z konference, Sokolov, 2012. [cit. 28. 1. 2015]. 20 s. Dostupné z:

<file:///C:/Users/Standard/Downloads/P%C5%99%C3%ADklady%20dobr%C3%A9%20praxe%20s%20romsk%C3%BDmi%20komunitami%20na%20m%C3%ADstn%C3%AD%20%C3%BArovni%20v%20kontextu%20britsk%C3%A9%20politiky%20soci%C3%A1ln%C3%AD%20koheze.pdf>

⁸⁶ Nemalá část romských dětí v ČR a SR navštěvuje školy praktické a de facto segregované. Fremlová (2012, s. 16) uvádí, že z výsledků výzkumu vyšlo najevo, že 85 % z respondentů v ČR a SR navštěvovalo praktickou školu - ve VB přitom žádný z nich nenastoupil do speciálního vzdělávání.

⁸⁷ Fremlová (tamtéž)

motivována spíše jejich „východoevropanstvím“, než romstvím (Fremlová, 2009d [online]).⁸⁸

4. 3. 3. 3. Oblast ubytování a zdravotnický sektor

V oblasti ubytování mají především A2 Romové mnohdy velké potíže sehnat legální ubytování na smlouvu, jež by jim zajistilo alespoň minimální jistoty. Tyto rodiny bývají často svými soukromými pronajímateli stěhovány z místa na místo, v některých případech žijí i v extrémní chudobě či mají problémy s přijímáním dávek na něž mají nárok, jelikož nerozumí britskému systému, jsou náchylné k vykořisťování atp. Priority těchto extrémně chudých rodin tak mnohdy leží např. zcela mimo oblast vzdělávání svých potomků. Fremlová přitom uvádí, že „*The wellbeing of children is predominantly reliant on the wellbeing of their parents/carers [...] child's chance to do well at school depends, to a high degree, on the family's financial situation and overall material security*“ (Fremlová, 2009b, s. 29-30).

Na setkání Romů v Glasgow (Fremlová, 2009d), jež se měli vyjádřit ke stavu zdravotnického systému ve velké Británii vyšlo najevo, že se zde sice neobjevuje diskriminační chování personálu, ale je zde přítomna nedostatečná preventivní péče, nižší kvalita služeb či dlouhé čekací lhůty. Někteří Romové raději jezdí zpět do země původu.

4. 3. 3. 4. Komplexní multisektorová péče o občany A8 a A2 států

Romové A8 a A2 členských států se od sebe v mnohém liší např. socioekonomicky – zde hrají výraznou roli mj. restriktivní opatření, v jejichž důsledku někteří z rumunských a bulharských Romů pracují nelegálně, žijí "skrytě" před majoritními institucemi a ve velice špatných podmínkách na pokraji chudoby⁸⁹ a někdy uchylují se uchylují k nelegálním strategiím přežití. Mohou se lišit i celkovým způsobem života – např. v domácnosti rumunských a bulharských Romů žije průměrně 9, 48 osob, v domácnostech tzv. A8 Romů žijí v průměru 3, 72 osoby.⁹⁰

⁸⁸ Fremlová (2009d): FREMLOVÁ, Lucie. *Report of the Slovak and Czech Roma Meeting Glasgow* [online]. European Dialogue, 2009d. [cit. 28. 1. 2015]. 12 s. Dostupné z: [file:///C:/Users/Standard/Downloads/Report%20of%20the%20first%20meeting%20of%20Roma%20in%20Glasgow%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/Report%20of%20the%20first%20meeting%20of%20Roma%20in%20Glasgow%20(1).pdf)

⁸⁹ Např. in Fremlová (2009b, s. 28): Nejčastěji uváděné důvody absence na školní výuce u A8 Romů je nemoc, u A2 Romů nedostatek peněz (na školní uniformy, jídlo či dojíždění) či mobilita (do jiných oblastí v Anglii či do země původu).

⁹⁰ in Fremlová (2013b, s. 25)

Je nicméně nutné nahlížet na jednotlivé aspekty ve vzájemné interakci (např. životem ve větším kolektivu je možno ušetřit na nájemném, zlepšení ekonomického zajištění domácnosti ovlivňuje kvalitu života dítěte atp.). Také pomoc poskytovaná romským komunitám začala tíhnout k multi-sektorovému přístupu (Fremlová, 2012). Dochází tak k široké spolupráci vzdělávacích institucích např. s dalšími sektory, jež Romům poskytují služby v oblasti zdravotnictví, ubytování, zaměstnání či v práci s dětmi a mladistvými, s policií atp.

V oblasti celkové institucionální podpory upozorňují někteří odborníci na "romskou otázku" na nedostatek podpůrných služeb pro dospělé – např. poradenství v oblasti zaměstnání či ubytování. Pozornost je dle jejich názoru v nepřiměřené míře zaměřena na vzdělávání a služby pro děti a mladistvé. V popředí jejich zájmu je komplexní multisektorový přístup k rodinám romských imigrantů. *„Unlike other new international arrivals, the Roma come as whole families. "Therefore, they are a complete 'package', and that is also how social services should treat them. The case of Roma settling in England shows the real need for a truly holistic and multiagency approach, where the needs of the child are considered as relating to the overall wellbeing of the family. That, of course, includes the adults as well" (Fremlová, 2009, s. 16-18).*

5. ADOLESCENCE

Adolescencí je označována specifická etapa lidského života a vývoje lidské osobnosti. Svůj název odvozuje z latinského *adolescere* – dorůstat, dospívat, mohutnět (Macek, 1999).⁹¹ Atributy adolescence - neboli tzv. období „mládí" a „dospívání" – nejsou z historické perspektivy konstantní. Pojetí adolescence a jejích atributů je totiž výrazně ovlivněno společenskohistorickým kontextem doby.

5. 1. POJETÍ ADOLESCENCE - SPOLEČENSKO-HISTORICKÝ KONTEXT

Převážně v euroamerickém kulturním prostoru, ovšem nejen tam, dnes hraje období adolescence v životě mladého jedince velice významnou roli. Z historické perspektivy tomu tak ovšem vždy nebylo. V minulosti bylo toto období přípravy na dospělost zaměřováno s pubertou. Právě viditelné tělesné změny a pohlavní dozrávání

⁹¹ MACEK, Petr. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. ISBN: 80-7178-348-X

jedince byly kritérii, jež signalizovaly připravenost přechodu z období dětství do období dospělosti.⁹²

Jedinec měl přijmout nový společenský status a s ním spojené nové sociální role většinou poměrně rychle. Tento přechod se vyznačoval – zvláště např. u přírodních národů – iniciačním obřadem a s ním spojenými rituály. Adaptaci na status dospělého usnadňovala např. přímá participace ve světě dospělých či učení nápodobou a také mj. pravidla, hodnoty a normy komunity,⁹³ jež byly jasně a zřetelně „dány“ (Macek, 1999).

Počátky vyzdvihování adolescentního období jako samostatné životní etapy člověka sahají do období rozpadu feudálního systému, jež vedl k výrazným socioekonomickým změnám. Striktní oddělení rodinného a pracovního života (tj. zaměstnáním mimo domácnost) vedly k tomu, že „*styl života dospělých se postupně vzdaloval od stylu života dětí*“ (Macek, 2002, s. 113).⁹⁴ Poptávka po speciálně vzdělaných kvalifikovaných pracovnících zdůrazňovala a navyšovala nutnost přípravy na budoucí povolání, čímž se období pomezí mezi dětstvím a dospělostí prodlužovalo a vstup do dospělosti se oddaloval.

Samostatné období adolescence bylo původně vnímáno jako mezistupní „divošské“ období, jež ústí do „civilizované“ fáze dospělosti (Macek, 1999). Pro takto necivilizovaného jedince konce 19. století byla typická revolta, dramatičnost, oscilace mezi protikladnými emocemi, bouře a krize (tzv. „Sturm und Dang“). Tato konfliktní fáze vývoje začala být později společností akceptována a vnímána za nevyhnutelnou a biologicky přirozenou. Tato „*společenská akceptace zvláštností a výjimečností období dospívání vedla k oslabení vnitřního konfliktu*“.

Romantický světobol vnitřně rozervaného mladého člověka, jež stál sám proti civilizaci tak byl nahrazen pocitem, že „*i hledání sebe sama má svou hodnotu a vážnost*“ (Macek, 2002, s. 113). Ze současné společenské perspektivy na adolescenci je toto období vnímáno jako období příprav – „investice“, jež bude posléze zúročena. V dnešní západní kultuře se adolescenti stali také nezanedbatelnou ekonomickou silou (Macek, 1999, 2002).

⁹² Více na téma přechodových rituálů např. GENNEP Van, Arnold. Přechodové rituály: systematické studium rituálů. Praha: Lidové noviny, 1997. 201 s. ISBN: 80-710-6178-6

⁹³ Macek píše, že: „*Vědomí skupinové sounáležitosti mělo obvykle výrazně větší hodnotu, než vědomí vlastní individuality a jedinečnosti*“ (Macek 1999, s. 14)

⁹⁴ MACEK, Petr, Vladimír SMĚKAL. Utváření a vývoj osobnosti: Psychologické, sociální a pedagogické aspekty. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN: 80-85947-83-8

5. 2. ADOLESCENCE JAKO OBDOBÍ ZMĚN

5. 2. 1. Fyzické změny

Macek (1999, 2002) stručně definuje adolescenci jako tzv. „mládí“, most mezi dětstvím a dospělostí a vnitřně jej diferencuje na období časná (10-13 let), střední (14-16 let) a pozdní (17-20 let i déle) adolescence. Časná adolescence splývá s obdobím puberty – „dospívání“ ve smyslu tělesného dozrávání. Pro pubescentní období je charakteristický důraz kladen na tělesné změny jedince a jejich prožívání a reflektování ve vztahu ke svému celkovému sebepojetí a sebehodnocení.

Pro adolescentní období ovšem nejsou signifikantní pouze fyzické změny. Zásadní změny, jež jsou dominantnější především v období střední a pozdní adolescence, se odehrávají v oblasti kognitivního i emocionálního vývoje a v psycho - sociální sféře jedince. Všechny tyto oblasti jsou ovšem těsně provázány a změny v nich probíhající se vzájemně podmiňují.

5. 2. 2. Kognitivní a emoční změny

Macek (1999) uvádí Piageta a Lloyda, kteří tvrdí, že biologické zrání jedince je doprovázeno např. přeměnou kognitivních schopností. Dochází tak k rozvoji abstraktního i hypotetického myšlení, operování s takto abstraktními pojmy, schopnosti je vzájemně kombinovat či hledat alternativy a experimentovat. Odtud už je pouze krůček k egocentrické reflexi sebe sama i svého subjektivního myšlení. Takto sebeuvědomělý jedinec zažívá postupně větší pocit autonomie také skrze vědomí, že je schopen efektivně řešit rozličné problémy.

V emoční a citové oblasti se po prvotní fázi emoční lability adolescent postupně učí rozpoznávat rozličné nuance svých citů. City se více diferencují, významnými se stávají především ty, jež souvisejí s erotickou a později partnerskou sférou života. Dochází také ke zvýznamnění estetického a mravního citění.

5. 2. 3. Oblast vztahů: psychosociální změny

Jedinec se od své počáteční sebestřednosti po čase obrací zpět k druhým. V oblasti vztahové dochází k přehodnocování dosavadních vztahů k sobě samému (např. zvýšení sebereflexe, sebehodnocení, jedinec integruje názory důležitých osob, vrstevnické normy), ke druhým osobám (např. dosažení osobní autonomie, zrovnoprávnění vztahů s rodiči, pozitivní hodnocení ze strany vrstevníků – získání sociálního statusu) i ke světu (např. uvědomování si společenských norem a jejich vlivu na život jedince, utváření hodnotové orientace). Jedinec v průběhu své socializace

začíná vědomě participovat na vztazích s druhými a vědomě přijímá určité společenské role.

Macek (1999) uvádí, že mezi jednu z nejvýznamnějších vztahových oblastí adolescenta zahrnujeme **vztah s rodiči**, jež symbolizují dosavadní zažitou nezpochybnitelnou strukturu, do níž byl jedinec socializován. Pro každé přechodné období ve vývoji osobnosti člověka – včetně adolescence – je typická tzv. pozitivní desintegrace.⁹⁵ Ta se v adolescentním období projevuje mj. negací rodičovské autority, hodnot jež uznávají či pravidel jež nastolují. Míra negace je individuální, ovšem zdá se nezbytná pro získání pocitu vlastní autonomie i pozdější získání nezávislosti na rodičích. V prostředí rodiny se jedinec učí mj. komunikačním kompetencím – vyjádření svého názoru takovou formou, aby jej mohli pochopit druzí a zpětné naslouchání druhým.

Adolescenta výrazně utvářejí také jeho **vztahy s vrstevníky** – ať už přátelského, partnerského či erotického charakteru. Jedinec tak reaguje na absenci jistot, jež mu dříve poskytovala rodičovská autorita i stabilní identita. Skupinové sdílení své adolescentní „odlišnosti“ i společné procházení krizovým obdobím tzv. moratoria – – obdobím pocitu ztracenosti, hledání i objevování, pomáhá adolescentům „se společně nalézt“ a cítit se ve své odlišnosti stejně.

Seltzer (in Macek 1999) přibrazil vrstevnické vztahy adolescenta ke „*komunikační a interakční aréně v níž může testovat sám sebe*“. Vrstevnické vztahy mají tak poměrně silný instrumentální charakter, možná právě proto si adolescent, byť obklopen vrstevníky, připadá často také osamocen. Vrstevníci adolescentovi nastavují „zrcadlo“, na základě jejich pozitivní/negativní zpětné vazby si adolescent buduje své pozitivní / negativní sebehodnocení.

5. 2. 4. Adolescent a jeho identita

Macek (1999) zmiňuje Eriksona, jež vedle biologických faktorů zdůrazňuje především faktory sociokulturní a psychologické. V konceptu Eriksonova Epigenetického modelu vývoje Erikson dělí lidský vývoj na 8 etap z nichž každé náleží jeden vývojový úkol. Adolescenci zde náleží vytvoření identity vlastního já, přičemž má „*sjednotit předchozí zkušenost se sebou samým do smysluplného celku*“ (Macek, 1999, s. 23). Adolescent se snaží odpovědět na otázky Kdo jsem? Kam patřím? K čemu směřuji? Jaká je má perspektiva? Co považuji v životě za důležité? Čím se řídím? Jaké

⁹⁵ Viz. například Macek (1999, s. 13)

jsou mé role? a mnohé další (Macek, 199, s. 129). Utváření identity, spojené se sebehledáním, sebeobjevováním či sebehodnocením není konečným cílem adolescence, jedná se o celoživotní proces. Adolescentní jedinec ovšem tyto procesy sebeuvědomování zakouší prvně a hrají tak v jeho životě centrální roli.

V procesu utváření integrální identity adolescenta dochází ke střetům mezi intrapsychickými vlivy (potřeby a očekávání jedince) s vlivy interpersonálními (potřeby a očekávání společnosti). Tento proces je ve velké míře ovlivněn právě společností, jež klade na jedince požadavky. Jedinec tak dostává „společenský úkol“ – výměnou za investici, jež do něj společnost vložila – aby našel nejen své vlastní hodnoty, nýbrž i své vlastní místo ve společnosti, jíž je členem (Macek, 1999, s. 78).

Marcia, jak uvádí Macek (1999, 2002), koncipuje Teorii krize (hledání, objevování, rozhodování) a závazku (zodpovědnost, investice, přijetí určitého cíle), v níž hovoří o čtyřech stavech identity na základě (ne) přítomnosti krize a závazku. Podle Marcii by přitom při utváření identity měly být přítomny obě fáze. Finální by ovšem měla být fáze „aktivního hledání“, v níž je přítomna jak krize, tak závazek, kdy jedinec tehdy jedinec „*spojuje svou minulost, přítomnost a budoucnost ve smysluplný celek*“ a zažívá „*kontinuitu svého já*“ (Macek, 1999, s. 26). Přijetí závazku vede adolescenta ke zodpovědnosti. Problém podle Marcii nastává, pokud předešlé fáze identity zasahují až do dospělosti, aniž by byly zakončeny fází „aktivního hledání“.

Někteří jedinci či vrstevnické skupiny adolescentů se vyznačují rizikovým delikventním chováním. Pro tyto jedince je charakteristická tzv. negativní identita – – raději být špatný, než být nikdo. Tito jedinci negují nejen hodnoty či normy svých rodičů, nýbrž i společnosti jako takové.

5. 3. NĚKTERÉ Z VÝZNAMNÝCH DETERMINANTŮ PRŮBĚHU ADOLESCENCE

Podle Peterena či Meeuse, jež uvádí Macek (1999) je průběh adolescence závislý na mnohých determinujících faktorech – konkrétně sociokulturních, osobnostních, situačních či např. historických i environmentálních⁹⁶ podmínkách. Nurmi uváděný Mackem (1999, s. 88). tvrdí, že jedinec je v interakci nejen s požadavky členů stejné vrstevnické skupiny, ale i autorit a společenských institucí – např. školy či

⁹⁶ Macek (1999, s. 85) uvádí Eriksona, jež uvádí příklady kulturních a historických determinantů: např. individualismus vs. kolektivismus, religiozita vs. sekularizace, demokratičnost vs. autokratičnost, vliv tradice, umožnění názorové plurality či přítomnost tolerance apod.

úřadu práce – a „[...]to, co je v daném kulturním prostředí považováno za sociální normu, získává pro jednotlivce charakter vývojového úkolu.“

5. 3. 1. Role školy v životě adolescenta

Společnost dospělých ve světě adolescentů nejčastěji reprezentuje škola, kde adolescent tráví většinu svého času. Prostředí vzdělávací instituce tak má zásadní význam na období formování osobnosti jedince i internalizování společenských norem či navazování vztahů. Delikventní jedinci mají často problém se s těmito hodnotami svých rodičů či učitelů identifikovat. Pro jejich zmatené chování (často jakoby „volali o pomoc“) jsou charakteristické patologické projevy typu záškoláctví, toxikomanie či úteků z domu,⁹⁷ přičemž tito jedinci své činy často zaměňují s projevy dospělosti.

Na delikventní chování adolescenta má často vliv nestabilita rodinného prostředí (např. špatné rodinné vztahy či socioekonomická situace rodiny), kdy v důsledku neperspektivní budoucnosti rodiny může dítě psychicky strádat. „*Nejisté vazby k rodičům mají často za následek nejisté vazby ke světu dospělých*“ (Macek, 2003, s. 198).

5. 3. 2. Vliv socioekonomické situace (rodiny) na životní styl adolescentů

Velký vliv na celkové prožívání adolescentního období má socioekonomické postavení rodiny, jež ovlivňuje nejen subjektivně prožívaný pocit pohody a spokojenosti jedince či vztahy uvnitř rodiny. Socioekonomická situace rodiny výrazně determinuje celkový způsob života jejích členů.

V případě Romů zde snadno dochází k záměně socioekonomické determinace za determinaci kulturní (rozdílná výchova dětí) či přímo rasovou predispozici⁹⁸ – jinými slovy přesvědčení, že tito jedinci mají svou nepřizpůsobivost „v krvi“.

Fremlová (2009b) či Holas (in Bittnerová 2013) např. zmiňují problematické vztahy britské majority vyvolané asociálním chováním Romů. Nejčastěji bývají v souvislosti s tímto asociálním chováním uváděny „gangy Romů“⁹⁹ a zanedbávaná výchova dětí. Gangy romských adolescentů i pobíhající romské děti na ulici bychom ovšem mohli vysvětlit jiným stylem výchovy (kdy na děti nutně nemusí dohlížet jejich rodiče, ale do výchovy se často zapojují i další příbuzní), jiným trávením volného času (kdy v mnohých východoevropských zemích, ale i v sociálně vyloučených lokalitách, je běžnější trávit volný čas venku) či právě nedostatečným finančním zajištěním rodiny

⁹⁷ V nejhorších případech se jedná i o drobné krádeže či vandalství a kriminální činnost.

⁹⁸ Viz např. Rádl in Bittnerová 2013

⁹⁹ Holas (in Bittnerová 2013) zde např. uvádí reakce některých učitelů na jedné z britských škol: „[...]ti Češi a Slováci (se) potulují po chodbách v gangu [...] kdo ví, co vyvedli“.

(kdy rodiče nemají finance na to, aby dětem zaplatili zájmové kroužky či adolescenti nemají finance na zábavu v klubech).

Fremlová (např. 2009a) upozorňuje na v některých případech nedostačující interkulturní komunikaci a nedostatečné pochopení celkové situace Romských rodin. Uvádí např. případy odejmutí dětí z rodičovské péče, kdy důvodem měla být nepřiměřená rodičovská péče. Mnoho romských přistěhovaleckých rodin se ovšem – – také kvůli restriktivním opatřením – potýká s nemožností sehnat zaměstnání. Často jsou tak nuceni přijmout špatně placenou práci např. při nočních směnách. V těchto případech zapojují do výchovy starší sourozence, kteří tak dohlíží na své mladší sourozence např. během noci. S tím souvisí také mnohé časně odchody romských adolescentů ze vzdělávacích institucí a zapojení do pracovního chodu, jež je tak možné vysvětlit jinak, než že Romové „nemají zájem“ o vzdělání či „jsou nepřizpůsobiví“. Mnohdy je totiž odchod mladistvých do zaměstnání jedinou možností, jak finančně přilepšit rodině.

5. 4. OBDOBÍ POZDNÍ ADOLESCENCE

Především v pozdní fázi adolescence, kdy už si jedinec více uvědomuje kontinuitu svého života prostřednictvím přehodnocování své minulosti, v jeho sebeuvědomování nabývá na významu tzv. „možné (ideální) já“. Do představ „možného já“ podle Marcuse a Nuriuse, jež uvádí Macek (1999) adolescent projikuje svá subjektivní přání o tom, jaký by chtěl být i požadavky druhých na to, jaký by měl chtít být. Jedinec si takto postupně zvnitřňuje společenské normy a snaží se o zmírnění konfliktu mezi chtěným a požadovaným.

Adolescent, podle např. Higginse či Flammera, jež uvádí Macek (1999) neustále porovnává své „možné já“ s „reálným já“, tedy tím, jaký je. To může vést jak k úzkosti, tak také k motivaci, zejména uvědomuje-li si jedinec vlastní aktivní vliv na své prožívání i jednání. Pro toto období adolescence je typická především **orientace jedince na budoucnost**. Takto motivovaný jedinec si totiž začíná vytyčovat osobní cíle – – krátkodobého i dlouhodobého charakteru. Začíná se orientovat na budoucnost – – plánuje a promýšlí strategie k dosažení svých cílů. Jedinec je „*vtažen do procesy volby a rozhodování o důležitých oblastech současného i budoucího života*“ (Macek, 1999, s. 117). Důležitou roli v rozhodování adolescenta hraje mj. „pocit pohody či spokojenosti“, jež mohou mít charakter aktuální emoce i dlouhodobého stavu. Tento

subjektivní pocit je významně ovlivněn pojetím "dobrého" a „špatného" v té které společnosti a je determinován např. socioekonomickým postavením jedince, jeho životní úrovní, kvalitou vztahů či vědomím vlastního vlivu (Macek, 1999, s. 96).

VÝZKUMNÁ ČÁST PRÁCE

1. METODOLOGICKÁ ČÁST

Vlastní výzkum byl vzhledem k charakteru předmětům výzkumu prováděn v rámci kvalitativního přístupu. Tento koncept Miovský chápe jako přístup, jež „[...] *pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod*" (Miovský, 2006, s. 17).¹⁰⁰ Zároveň jsou pro kvalitativní výzkumy klíčové pojmy jako jedinečnost, neopakovatelnost či např. kontextuálnost. Právě těchto jeho vlastností bylo při jeho realizaci maximálně využito.

1. 1. CÍL VÝZKUMU

Hlavním tématem výzkumu je migrace českých Romů do Velké Británie. Cílem výzkumu je popsat, jak vybraní respondenti reflektují svoji zkušenost s migrací. V této části práce je cílem také poukázat na souvislost mezi reflexí zkušenosti s migrací u romských migrantů a tím, jak vnímají a hodnotí vlastní současnou životní situaci. Výzkum se tak vztahuje na období pozdní adolescence (tj. cca 17-20 let i déle), jež je bráno za období postupného ustálení adaptace jedince v sociální, profesionální asexuální sféře. Jedinec si v této životní etapě začíná uvědomovat své sociální role i zodpovědnost ke svému budoucímu životu. Do výzkumu jsou tak zahrnuty také budoucí perspektivy respondentů.

¹⁰⁰ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN: 80-247-1362-4.

Více na téma kvalitativního výzkumu např. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

Dále např. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6

Jak uvádí Diamant (2003)¹⁰¹: „*Emigrace je náhlým zásahem do identity emigranta, konfrontací jeho minulosti se současnou situací a s nejistou budoucností. Je dlouhodobým procesem, jež vede k restrukturalizaci osobnosti, ke kritickému přehodnocení minulosti [...] a vytváření optimálních možností adaptace na nové prostředí s potřebnou návazností na minulost.*”

1. 2. VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výzkumné otázky byly koncipovány v rámci tří tématických okruhů výzkumu:

1) Minulost respondenta; 2) Současná situace respondenta a 3) Budoucí perspektivy respondenta. Takto zvolené tématické okruhy byly v dalším kroku zúženy na 3 hlavní výzkumná témata: **1) Reflexe vlastní migrace; 2) Hodnocení a vnímání své současné životní situace a 3) Životní cíle respondenta a strategie k jejich dosažení.** Tématické okruhy nejsou – a již ze své podstaty ani nemohou být – jasně ohraničené. Naopak, vzájemně se prostupují a odkazují na sebe. Při výzkumu nicméně posloužily především ve strukturaci do nich spadajících výzkumných otázek.

Aby se výzkum nestal bezbřehým, bylo nutné vymezit klíčové tématické okruhy a základní výzkumné otázky již před samotnou jeho realizací. Část z výzkumných otázek tak vznikala již před realizací výzkumu, a to z důvodu jeho nutné strukturace. Některé z otázek nicméně vznikaly teprve na základě získaných dat během realizace terénního výzkumu a otevřených a polostrukturovaných rozhovorů s respondenty. Základní strukturace výzkumného tématu a výzkumných otázek je následující:

1) Minulost respondenta - Reflexe vlastní migrace

- Jaké byly push a pull faktory respondentovy migrace?
- Jaké představy a očekávání ve vztahu ke svému budoucímu životu ve Velké Británii respondent měl?

2) Současná situace respondenta - Hodnocení a vnímání své současné životní situace

- Jak respondent prožívá a vnímá vybrané aspekty období adolescence?
- Jak respondent popisuje svůj současný život ve Velké Británii – jak hodnotí změny k nimž po jeho emigraci došlo?
- Jak respondent zpětně hodnotí rozhodnutí k emigraci?

¹⁰¹ DIAMANT, Jiří. *Emigrace a identita* [online]. CS-magazín, duben 2013 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: <<http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2003041019>>

3) Perspektivy respondenta do budoucna - Životní cíle respondenta a strategie k jejich dosažení

- Jaké jsou nynější představy respondenta o svém budoucím životě?
- Jaké životní cíle si respondent stanovil a jak by jich chtěl dosáhnout?

1. 3. VÝZKUMNÝ DESIGN

Snahou výzkumu je zachytit vybrané oblasti života respondenta v širší komplexnosti. Vzhledem k povaze výzkumu, jež je zaměřen na zjišťování souvislostí mezi vybranými aspekty života respondenta, jeví se jako vhodný výzkumný design **design případové studie** – v tomto případě vícečetné. Miovský (2006) uvádí Milese a Hubermana, jež případ definují jako „[...] fenomén, který se objevuje v určité vymezené hranici a v daném kontextu. [...] Práce na případové úrovni zdůrazňuje komplexní povahu zkoumaných fenoménů, zohledňuje souvislosti jednotlivých oblastí, jichž se případ dotýká, včetně jeho historicko-biografického pozadí“ (Miles, Huberman in Miovský, 2006, s. 94).

Při zvoleném tématu je v práci preferováno zabývat se každým z případů zcela samostatně v jeho vlastních specifických kontextech. Prioritou designu případové studie je možnost přístupu ke každému respondentu – jeho zkušenosti s migrací, vlastnímu prožívání současné životní situace i vlastním životním plánům – v jeho specifickém kontextu. Cílem této práce není výsledky výzkumu týkající se konkrétního případu dále zobecňovat, což umožňuje právě zvolený koncept případové studie.

Dále byl použit také **etnografický design** výzkumu. Součástí etnografického designu bylo otevřené zúčastněné pozorování v terénu, jež je – vzhledem k důležitosti zachycení respondenta v jeho přirozeném prostředí – nezbytné. Poznatky získané během terénního výzkumu umožní deskripci, lepší interpretaci i hlubší pochopení charakteru životního prostředí respondenta i jednání respondenta v každodenním životě (Mioviský, 2006).

1. 4. METODY VÝZKUMU

Hlavními metodami získávání výzkumných dat bylo provádění rozhovorů s respondenty. S respondenty byl nejprve v rámci předem zvolených tematických okruhů proveden **nestrukturovaný rozhovor**. Tímto způsobem byly zjištěny jejich vlastní priority — čili to, čemu přikládají význam oni sami. Otázky zde byly otevřené a sloužily především k zamezení přílišného vybočení ze základního tématu práce. Druhý

– **polostrukturovaný rozhovor** – byl veden tak, aby dále prohloubil a upřesnil vybrané tématické okruhy. Menší strukturace rozhovorů umožnila větší přehlednost výzkumu a předešlo se tím přílišné bezbřehosti výzkumu. Strukturované interview bylo považováno za nevhodné vzhledem k charakteru předmětu výzkumu – adolescentů – u nichž by přehnaná formálnost a neautentičnost během strukturovaného rozhovoru mohla být spíše na škodu.

Doplňkovou metodou získávání dat byla **metoda životní křivky**,¹⁰² při níž respondent stanovil důležité životní situace svého života a pomocí křivky znázornil jejich pozitivní/negativní hodnocení. Respondent posléze tyto situace okomentoval, rozvedl a upřesnil (pokud chtěl). Výhodou této metody bylo, že umožnila dostat se poměrně přímou cestou „k věci“ – čili také k nejnegativněji i nejpozitivněji hodnoceným situacím v dosavadním životě respondenta i k situacím, jež pro něj byly důležité.

K zaznamenávání rozhovorů byl, kromě audionahrávacího zařízení, využíván také **záznamový arch** připravený již před prvním rozhovorem s respondentem. Posloužil k rychlému zapsání důležitých – především osobních – informací o respondentovi (věk, místo narození, výše dosaženého vzdělání, počet členů rodiny, momentální zaměstnání atp.). To umožnilo okamžité použití takto získaných informací v rozhovoru, aniž by se muselo čekat na transkripci z audio záznamu rozhovoru.

1. 5. VZORKOVÁNÍ

Do výzkumu byli vybráni respondenti splňující následná kritéria:

- jedinec sám sebe označující za Roma;
- jedinec mužského pohlaví;
- jedinec spadající do vývojového období pozdní adolescence, tj. 17-20 let i déle;
- jedinec emigrující z ČR či Slovenska před více než dvěma roky.

Pro výzkum měli být vybráni tři respondenti. Mělo tomu tak být mj. z obavy týkající se polaritní interpretace získaných dat v případě pouze dvou respondentů. Ještě před příjezdem do Velké Británie byla zkontakтовána místní organizace, jejíž pracovníci pro výzkum pomohli získat (metodou samovýběru) dva respondenty. S těmito respondenty byl předem domluven rozhovor. Třetí respondent měl být vybrán přímo v terénu. Na domluvené interview se získanými respondenty se nicméně dostavil pouze jeden respondent. Byl tedy požádán o pomoc s výběrem druhého respondenta –

¹⁰² Viz např. Miovský (2006)

ten tak měl být vybrán metodou sněhové koule. Metodou sněhové koule byli vybráni dva potenciální respondenti, jež byli zkontaktovaní, seznámeni s výzkumem a byl s nimi dohodnut rozhovor. Bohužel se ani jeden z nich na domluvené setkání nedostavil. Druhý respondent byl nakonec získán náhodně v terénu. Třetího respondenta se pro výzkum získat nepodařilo.

1. 6. PROVEDITELNOST VÝZKUMU A ZVLÁDÁNÍ RIZIK

Téma práce bylo vybráno na základě zkušenosti s romskými imigranty ve městě, v němž se posléze realizoval také tento výzkum. Zvolené město – Sheffield – je charakteristické poměrně vysokým počtem romských obyvatel pocházejících z ČR a Slovenska. Terénní výzkum ve městě byl proveden v městské oblasti, která je známá pro vyšší výskyt romských imigrantů.

1. 6. 1. Proveditelnost výzkumu

První fází výzkumu byla **přípravná fáze**. Ve výzkumné lokalitě byl nejprve proveden předvýzkum v červenci 2014, jež trval zhruba dva týdny. Tento předvýzkum ovšem nebyl intenzivního charakteru, ani předem připravený. Vznikl spontánně, jelikož teprve návštěva lokality vedla k záměru o zpracování výzkumu zabývajícím se místními obyvateli. Jednalo se tak spíše o seznámení se s lokalitou, o zúčastněné pozorování každodenního života v ní a o získávání základních informací o lokalitě – zjišťování dostupnosti služeb, demografických údajů o místním obyvatelstvu, podob mezietnických vztahů v lokalitě, názory místních obyvatel na život v lokalitě i na své spoluobčany atp. Dále byla vyhledána a kontaktována místní organizace a navázán kontakt s místním terénním pracovníkem.

V další fázi předvýzkumu, jež již neprobíhala přímo ve výzkumné lokalitě, byly získávány informace o existující literatuře, výzkumech realizovaných na téma výzkumu a orientace v nich. Dále již bylo nutné přistoupit k vytvoření myšlenkové mapy základních tématických okruhů a k promyšlení metodologie výzkumu. Jelikož s respondenty měly být realizovány nejprve otevřené rozhovory, nebylo možné, aby okruhy myšlenkové mapy byly považovány za pevně dané již v této fázi. Prozatím tak měly být spíše orientačního charakteru.

Následující fází výzkumu byla jeho **realizační fáze**. Výzkum byl realizován na začátku ledna 2015 po dobu dvou týdnů. Po příjezdu do cílového města bylo prvním krokem osobní setkání s některým z pracovníků místní spolupracující organizace. Došlo k osobnímu seznámení s pracovníky organizace, místním terénním pracovníkem

i prvním respondentem — Lukášem. Zároveň vyvstaly také první „problémy“ v průběhu terénního výzkumu – neúčast jednoho z respondentů na výzkumu.

V prvním týdnu byl realizován otevřený rozhovor s prvním respondentem Lukášem, s nímž došlo také k několika neformálním setkáním, nikoli v rámci výzkumu. Několik dalších dní trvalo vyhledání a kontaktování dvou nových potenciálních respondentů, jež byli sehnáni přes prvního respondenta. Teprve až ve druhém týdnu s nimi byla dohodnuta první schůzka.

Náplní „volného času“ bylo především zúčastněné pozorování v lokalitě, provádění spontánních rozhovorů s místními obyvateli – včetně mnoha místních Romů. Takto byl navázán také neformální vztah s romským přistěhovalcem z ČR, jež byl později druhým respondentem – s Patrikem. V této fázi výzkumu se nicméně ostýchal zúčastnit se výzkumu a nebyl tak brán za potenciálního respondenta.

Na domluvená setkání s respondenty se ani jeden z budoucích respondentů nedostavil. Jelikož na výzkum zbývalo pouze několik málo dní a situace se jevila „bezvýchodně“, ¹⁰³ Patrik – romský přistěhovelec z ČR, jež už byl výše zmiňován – se rozhodl účastnit se výzkumu.

1. 6. 2. Zvládání rizik

Důležitou součástí výzkumu je reflexe zvládání rizik. Původně se výzkumu měli zúčastnit tři respondenti a výsledky výzkumu jednotlivých případů měly být komparovány mezi sebou. V důsledku některých nepředvídatelných situací, jež nastaly během terénního výzkumu, se výzkumu zúčastnili „pouze“ dva respondenti. Již během realizace rozhovorů s respondenty se objevilo riziko polaritního vnímání a interpretace získávaných dat. Tato situace byla vyhodnocena tak, že by nebylo žádoucí oba případy komparovat, jelikož zde hrozilo velké riziko – i přes maximální sebereflexi – že by byly stavěny do opozitních pozic.

Značným rizikem během realizace bylo „škatulkování“ romských jedinců do kolonky „romští jedinci“. Autoři jako Hollas (in Bittnerová 2013) či Fremlová (2009a) se zmiňují o poměrně častém jevu mezi českými a slovenskými Romy žijícími ve Velké Británii – jejich veřejné preference české a slovenské národnosti před romskou. S touto skutečností jsem byla seznámena ještě před realizací terénního výzkumu a brala jsem ji tak při realizaci výzkumu v potaz. Vybraní respondenti se tak museli za Romy sami označit, aby se mohli výzkumu zúčastnit.

¹⁰³ Jelikož mezi místními obyvateli byl poměrně malý počet jedinců, jež by odpovídali předem daným kritériím a ti, jež jim odpovídali a byli osloveni, neměli zájem účastnit se výzkumu.

Již před samotnou realizací terénního výzkumu se objevily obavy z výskytu pocitů antipatie vůči Čechům u Romů žijících ve velké Británii (ve spojitosti s jejich možnou zkušeností s diskriminací a/nebo rasismem v ČR). Tyto obtíže během realizace výzkumu opravdu nastaly, nicméně jejich příčinu není možné jasně vyhodnotit. Během terénního výzkumu v lokalitě došlo k několika spontánním rozhovorům s místními Romy rozličného pohlaví i věku. I po mnohdy několika desíkách minut neformálního rozhovoru někteří z nich reagovali spíše odtažitě, dozvěděli-li se o výzkumné povaze návštěvy lokality. Takovéto reakce ovšem zřejmě nejsou ojedinělé. Překvapující ovšem byly poměrně časté¹⁰⁴ odtažitě až negativní reakce některých místních Romů na informaci o (mé) české národnosti.

Zvolené období (počátek ledna 2015), v němž byl prováděn terénní výzkum v lokalitě, nebylo příliš vhodně vybrané. Mnoho Romů, jež má rodinné příslušníky v zahraničí (v zemi původu), za nimi totiž často odjíždí na Vánoční svátky a mnoho z nich zůstává i na Novoroční svátky. V důsledku toho mnoho místních Romů nebylo v oblasti přítomno. Tato skutečnost byla reflektována až během realizace terénního výzkumu v lokalitě a nutno říci, že se jedná o poměrně zásadní pochybení, jehož je v budoucnu dobré se vyvarovat.

1. 7. ETICKÉ OTÁZKY

Vzhledem k zaměření výzkumu na romské emigranty, byli do výzkumu zařazeni pouze respondenti, jež se sami definovali jako příslušníci romského etnika. Všichni účastníci výzkumu (vybraní dva respondenti, terénní pracovník i náhodně vybraní obyvatelé lokality) byli informováni o výzkumném charakteru s nimi prováděných rozhovorů i o možnosti z účasti na výzkumu kdykoli vystoupit, budou-li si to přát. Vzhledem k možné citlivosti tématu výzkumu byli respondenti seznámeni s možností neodpovídat na otázky, jež jim budou nepříjemné.

V případě, kdy respondent dosud nedosáhl plnoletosti, byli o jeho účasti informováni zákonní zástupci, jež tuto účast měuseli písemně potvrdit. Zpracovaná data jsou zcela anonymní, jelikož pro tento výzkum není žádoucí uvádět jakákoli podrobnější osobní data účastníků výzkumu. Veškerá získaná – a po nějaké době i zpracovaná data – byla respondentům na vyžádání poslána tzv. „ke schválení“.

¹⁰⁴ Jednalo se zhruba o polovinu všech zkontaktovaných osob. Vzhledem k tomu, že jsem s těmito reakcemi nepočítala, jejich výskyt mě překvapil a jevil se mi jako poměrně častý.

1. 8. ZAJIŠTĚNÍ VALIDITY DAT

Validita při získávání dat byla zajištěna různými metodami získávání dat (rozhovory, metoda životní křivky), triangulací zdrojů dat (respondenti, terénní pracovník, místní obyvatelé výzkumné lokality, terénní výzkum, předešlé studie) i využití různých způsobů zaznamenávání dat (záznamový arch, audio nahrávky a jejich následná transkripce).

Validitu role výzkumníka zajistila znalost prostředí (poznatky z mého terénního výzkumu byly doplněny především o znalosti místního terénního pracovníka či některé online zdroje), co nejméně rušivé metody výzkumu (rozhovory na klidném místě bez přítomnosti např. vrstevníků) a cílená sebereflexe výzkumníka (vedení terénního deníku a poznámek).

Validitu výběru účastníků výzkumu zajistilo vícero metod jejich výběru (metoda samovýběru přes instituci a metoda výběru přímo v terénu).

Validita samotné reflexní povahy výzkumu byla zajištěna metodou prosté zpětné vazby (zpětná vazba ze strany třetí osoby, jež byla do výzkumu zapojena; příp. zpětná vazba ze strany samotných respondentů)¹⁰⁵.

2. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU V LOKALITĚ

2. 1. SHEFFIELD

Sheffield má více než 551 tisíc obyvatel,¹⁰⁶ je největším městem regionu Yorkshire a Humber a třetím největším městem Anglie. V minulosti byl hlavním městem především ocelářského průmyslu. Mnoho lidí - včetně imigrantů – se sem stěhovalo právě za prací, které zde byl dostatek. Dnes je město především centrem informačních technologií, strojírenského průmyslu, sportu a vzdělání. Město prošlo v posledních desetiletích nadprůměrným populačním růstem (na celostátní úrovni) – charakter města lákal především mladé migranty, jež zde hledali převážně pracovní

¹⁰⁵ Viz. Miovský (2006)

¹⁰⁶ SHEFFIELD CITY COUNCIL. *Population and health of Sheffield [online]. Sheffield City Council, 2014. 29. 4. 2014 [cit. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <<https://www.sheffield.gov.uk/your-city-council/sheffield-profile/population-and-health.html>>*

uplatnění či zde chtěli studovat. V posledních letech je ovšem zaznamenán pokles počtu obyvatel města i navýšení nezaměstnanosti.¹⁰⁷

Sheffield je etnicky diverzní město s více než 19 % obyvateli, jež se hlásí k jinému, než britskému původu - to odpovídá zhruba 109 500 obyvatelům.¹⁰⁸ Nejpočetnější etnickou komunitu ve městě tvoří Pákistánci, následují je přistěhovalci z Karibiku, Indie, Bangladéše, Somálska, Jemenu a Číny.¹⁰⁹ Pákistánci, Indové a Bangladéšané („South Asians“)¹¹⁰ jsou ve městě zhruba od 60. let. 20. století. Karibští přistěhovalci („Black Caribbeans“) přicházeli do města ve větších počtech už od 50. let 20. století a jsou považováni za nejlépe integrovanou etnickou komunitu ve městě. Komunita karibských přistěhovalců je – narozdíl od mnohých dalších etnických komunit ve městě – rozptýlená. Ve městě je také početná vnitřně diverzní komunita Afričanů („Black Africans“), jež pocházejí nejčastěji ze Zimbabwe, Keni, Nigérie či Etiopie (včetně Somálska). Somálská komunita je jednou z nejstarších etnických komunit v zemi - první Somálci do Sheffieldu přijížděli již ve 30. letech 20. století.¹¹¹ Ve městě je také početná komunita Východoevropanů („Eastern Europeans“), především z Polska, ale také ze Slovenska či Litvy. Tato komunita se výrazně rozrostla především po roce 2004 v souvislosti se vstupem výše uvedených států do EU. Sheffield má také početné komunity čínských migrantů či přistěhovalců ze Španělska.¹¹²

Nejvíce etnicky heterogenními městskými obvody jsou: severovýchodní Bungereave (61,9 %)¹¹³ a Darnall (48,5 %), přičemž zhruba 22 % obyvatel v každé z nich tvoří Pákistánci. V Bungereave je 7,8 % obyvatel Arabského původu. Další etnicky

¹⁰⁷ SHEFFIELD FIRST PARTNERSHIP. *State Sheffield 2014* [online]. SFP, 2014. [cit. 9. 3. 2015]. Dostupné z: <https://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.3572961/file/SOS.pdf>

¹⁰⁸ Sheffield First Partnership 2014 (tamtéž)

více o historii etnických menšin ve Velké Británii a Sheffieldu např. viz RUNNYMEDE. *Sheffield Migration Stories* [online]. Runnymede, 2012. [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z:

<<http://www.makinghistories.org.uk/uploads/Runnymede%20Sheffield%20Migration%20Stories%20210x210%2028p%20v8.pdf>>

¹⁰⁹ Sheffield City Council (tamtéž)

¹¹⁰ Rozhodla jsem se zde ponechat názvy kategorií etnických skupin také v jejich původním znění - tak, jak byly zaznamenány ve zdrojové literatuře - v anglickém jazyce. V jejich českém překladu, jelikož se jedná o název kategorie, ponechávám velké začáteční písmeno.

¹¹¹ srov. Baršová a Barša (2005) a Bade (2005) a Berglee(2012) a Ferguson (2007) - emigrace etnických skupin do VB, vliv kolonialismu

¹¹² FOOTBALL UNITES RACISM DIVIDES. *Sheffield's ethnic communities* [online]. FURD, 2008. 11. 3.2008 [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z: <<http://www.furd.org/default.asp?intPageID=22&intResourceID=64>>

dále také viz YOUTH4INCLUSION. *Immigrants in Sheffield* [online]. Y4I. [cit. 13. 3.2015]. Dostupné z: <<https://youth4inclusion.wordpress.com/social-inclusion/category/immigration-in-sheffield/immigrants-in-sheffield/>>

¹¹³ Jedná se o procentuální zastoupení příslušníků etnických menšin

Viz Sheffield First Partnership 2014 (tamtéž)

diverzním městským obvodem je s nimi sousedící Firh Park (25,4 %), jižní Nether Edge (29,9 %) či východní Manor a Castle (26,6 %).

2. 1. 1. Romové v Sheffieldu

Město Sheffield se snaží o cílený a systematický sběr dat o nově příchozích imigrantech ze střední a východní Evropy, jež jsou příslušníky romského etnika. I přes tuto snahu se zatím spíše nedaří získat základní informace např. o počtu Romů žijících v lokalitě vsouvislosti se složitostí národní/etnické sebedefinice jedince. V mnohých případech se jedná o důsledek obranné strategie těchto přistěhovalců, není ovšem možné vyloučit i případy, kdy se jedinci primárně neidentifikují s romskou etnicitou.¹¹⁴ V lokalitě jsou tak počty Romů pouze odhadovány, a to na základě údajů získaných prostřednictvím School Census – tj. každoročního sčítání žáků v místních školách.

Město Sheffield¹¹⁵ tak uvádí, že v regionu Yorkshire a Humber je mezi 25-30 tisíci Romů, přičemž přímo v Sheffieldu jich odhadem žije 2-4 tisíce. Nejvíce z nich pochází ze Slovenska a ČR. Nejvíce Romů žije v městských obvodech Bungereave, Darnall či Firth Park. Z odhadovaného počtu 2100 slovenských Romů žije zhruba 1500 v oblasti Fir Vale (v obvodu Bungereave) a cca 550-600 jich žije v oblasti Tinsley a Darnall (v obvodu Darnall). Většina Romů žije v městských obvodech s lepší dostupností levnějšího bydlení, jež je ovšem často výrazně horší kvality. Obecně lze říci, že romské domácnosti se vyznačují nadprůměrným počtem svých členů – tj. 6. Větší část Romů má hůře placenou a/nebo krátkodobou a/nebo ilegální práci. U slovenských Romů byla také zaznamenána výrazně vyšší neznalost anglického jazyka – což dokládá např. nesrovnatelně vyšší poptávka po slovensky hovořících tlumočnicích, než v případě dalších etnických skupin.¹¹⁶

2. 2. VÝZKUMNÁ LOKALITA

2. 2. 1. Místní obyvatelé - etnicita

Městská čtvrť, v níž byl prováděn terénní výzkum, je součástí jedné z výše uvedených multietnických oblastí.¹¹⁷ Z údajů sčítání lidu z roku 2011 vyplývá,¹¹⁸ že z

¹¹⁴ Srov. Mušinka a Pollák in Bittnerová (2013) či Fremlová (např. 2009c) sběr etnických dat, sebeidentifikace s romstvem

¹¹⁵ SHEFFIELD CITY COUNCIL. *Sheffield Community Knowledge Profiles: Roma Community 2014* [online]. SCC, 2014. 3. 12. 2014 [cit. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <<https://www.sheffield.gov.uk/your-city-council/sheffield-profile/community-knowledge-profiles.html>>

¹¹⁶ Srov. Fremlová (např. 2009b) - Romové a sektor ubytování a zaměstnanecký Srov. s rozhovorem s druhým respondentem (viz dále), jež zmiňuje nedostatky nepřítomnosti romštiny v internetovém překladateli Google translate...

¹¹⁷ Z důvodu anonymity v rámci výzkumu zde nemohu uvést přesný název lokality.

celkového počtu 409 místních obyvatel je Pákistánců 267, („White British”)¹¹⁹ 49 a („Other”) 23. Dále byl vyšší počet zaznamenán u etnické skupiny Afričanů („Black Africans”), „Ostatních Asiatů” („Other Asians”) a Indů. 49 % z obyvatel čtvrti (200) se narodilo ve Velké Británii, 35 v některé ze zemí EU.

2. 2. 2. Místní obyvatelé - náboženské vyznání, dosažené vzdělání a zaměstnanost

Z dostupných údajů¹²⁰ vyplývá, že muslimové tvoří téměř tři čtvrtiny obyvatel lokality. Vyššího než sekundárního vzdělání (GCSE – určené pro žáky od cca 14 do 16 let) v lokalitě nedosáhlo celých 120 lidí z 285 místních obyvatel s již ukončeným vzděláním. Z 270 obyvatel v rozmezí 16-přibližně 66 let (vyjma studentů) je více těch nezaměstnaných (34) a těch v domácnosti (46), než jedinců zaměstnaných na plný (40) či zkrácený (31) úvazek.

2. 2. 3. Dostupnost služeb v lokalitě

Přímo v centru městského obvodu i v centru zkoumané městské čtvrti se nachází řada malých obchodů se smíšeným zbožím a potravinami z rozličných zemí, včetně např. Polska, Slovenska a ČR. Centrum zkoumané lokality tvoří prostranství okolo jedné ze dvou autobusových zastávek a místního obchodu se smíšeným zbožím. V blízkosti se nachází kostel, jež je v těsném sousedství s místní mešitou. V této části čtvrtě je také největší koncentrace obchodů s potravinami a převážně pákistánských obchodů např. s oděvy či obuví. Nedaleko se nachází také místní škola, jež nabízí i sekundární vzdělávání (tj. pro žáky cca 14-16 let). V areálu školy je sportovní hřiště. Nutno dodat, že veřejné sportovní či dětské hřiště v lokalitě zcela chybí (nachází se pouze v rozlehlém parku opodál). Centrum městského obvodu je od zkoumané lokality vzdálené zhruba dvacet minut pěší chůze. Lze se sem bez obtíží dostat také MHD. Toto centrum je od zkoumané lokality odděleno rozlehlým parkem. Kromě spousty menších obchodů s potravinami je zde také větší supermarket, charitativní obchod s oblečením a ostatním zbožím, pošta, škola s nabídkou sekundárního vzdělávání a akademie (tj. pro žáky cca 16-19let) či např. nemocnice.

¹¹⁸ Z důvodu anonymity respondentů i výzkumné oblasti zde nemohu uvést přesný odkaz zdroje, ale pouze základní informace. STREET CHECK [online]. Street Check, 2015. [cit. 9. 3. 2015].

¹¹⁹ Opět zde uvádím názvy kategorií etnických skupin také v jejich původním znění - tak, jak byly zaznamenány ve zdrojové literatuře. V jejich českém překladu, jelikož se jedná o název kategorie, ponechávám velké začáteční písmeno. U některých z nich bych se nerada pouštěla do jejich interpretace, proto je ani nepřekládám do českého jazyka.

¹²⁰ Street Check (tamtéž)

2. 2. 4. Prostorová exkluze lokality

Lokalita je součástí poměrně rozsáhlého sheffieldského předměstí. Městskou hromadnou dopravou se do centra města lze dostat za cca 30 minut. Nutno ovšem dodat, že MHD je v Sheffieldu poměrně drahé. Přímo zkoumanou čtvrtí projíždějí pouze dvě linky, z nichž každá jezdí zhruba v půlhodinových intervalech. Zhruba deset minut chůzí se ovšem nachází řada dalších zastávek, kde již MHD jezdí častěji. Ztíženou situaci v souvislosti s dopravním spojením do města mají obyvatelé odlehlejšího východního konce čtvrti. Tato část není příliš obydlená, sousedí s oblastí neobytných budov a kancelářských a skladových prostor. Zastávky frekventovanějších linek MHD jsou odtud podstatně vzdálenější.

2. 2. 5. Ubytování v lokalitě

Dostupné údaje uvádějí,¹²¹ že ze 109 domácností žije 39 z nich v bytě v přímém vlastnictví a zhruba stejný počet v bytě u soukromého pronajímatele. Ve vybrané lokalitě skupili velkou část bytů a domů příslušníci pákistánské komunity.¹²² Běžnou praxí romských domácností či širších romských rodin je, že si pronajímají celé domy. Tyto domy obývané Romy se v oblasti ovšem nevyskytují koncentrovaně, Romové jsou rozmístěni v rámci celé lokality. Nelze tak říci, že by byli více prostorově vyloučeni, než ostatní skupiny místních obyvatel. V lokalitě je velké množství řadových domů s malými předzahrádkami, jež byly v minulosti postaveny pro dělníky. Romské domy od pohledu nejeví známky výraznějšího zanedbání. Ve větší míře, než je v oblasti obvyklé, se ovšem na jejich předzahrádkách povalují odložené věci či odpadky. Tento jev nicméně nechci generalizovat.

2. 2. 6. Mezietské vztahy v lokalitě

Lokalita, v níž probíhal terénní výzkum, má mezi obyvateli Sheffieldu spíše nechvalnou pověst.¹²³ Jak již bylo uvedeno výše, lokalita je vysoce etnicky heterogenní. Důvodem špatné pověsti lokality a její negativní medializace na celostátní úrovni nicméně není výrazná etnická diverzita lokality, ale sociální tenze mezi místními obyvateli.

¹²¹ Street Check (tamtéž)

¹²² Viz dále v textu

¹²³ Ve většině případů, kdy jsem se někomu v Sheffieldu zmínila o cílové oblasti mého výzkumu, dočkala jsem se negativních poznámek k této lokalitě (většina z těchto osob přítom v oblasti nikdy nebyla). Nutno také dodat, že negativní pověst lokality je silně ovlivněna její negativní medializací.

Zhruba 90 %¹²⁴ místních obyvatel jsou příslušníci některé z etnických menšin. Většinu z nich tvoří Pákistánci, jež se v oblasti usazovali především v 50. a 70. letech 20. století. Ve stejné době přijížděli do oblasti také např. karibští, jemenští či somálští přistěhovalci. V oblasti je jejich přítomnost nicméně zaznamenána i ve 20. a 30. letech 20. století. Dnes jsou tyto komunity považovány spíše za dobře etablované. V lokalitě žije také poměrně velký počet imigrantů převážně ze středoevropských států - především Romů. Tito nově příchozí imigranti jsou v oblasti od 90. let 20. století, nicméně jejich počet se výrazně navýšil především po roce 2004.¹²⁵ V oblasti jsou považováni za méně etablované či dosud neetablované.

Místní terénní pracovník hovořil mj.o tom, že mnoho místních obyvatel si v minulosti stěžovalo především na asociální chování Romů (v souvislosti s „gangy“ mladistvých Romů, celodenním i nočním pobytem romských dětí i dospělých ve veřejných prostranstvích, hlučností a neudržování čistoty v ulicích) a kriminálním chováním (v souvislosti s drobnými krádežemi, výrobou a distribucí drog či prostitucí). V lokalitě v minulosti došlo k častým pouličním roztržkám především mezi místními Romy a Pákistánci. Tyto informace mi potvrdilo také několik náhodně vybraných místních obyvatel, s nimiž jsem se dala do řeči.¹²⁶ Zároveň ovšem všichni uvedli, že v současnosti je situace výrazně lepší a za poslední tři měsíce zde k žádné pouliční roztržce nedošlo. Jedna žena nicméně uvedla, že je situace lepší pouze proto, že je chladno a Romům se nechce být venku na ulici a že vše ukáže až čas. Všichni z dotázaných ovšem zdůraznila roli místní policie a patrol, jež v lokalitě vznikly v reakci na společenskou tenzi.

Místní policie a patroly složené z dobrovolníků spolu vzájemně spolupracovaly a jejich cílem bylo zajistit pořádek a bezpečnost v ulicích. Do ulic vyráželi několikrát týdně především ve večerních hodinách. Jejich práce spočívala především v komunikaci s Romy a v seznamování se s těmito „novými členy místní komunity“. Členové patrol chtěli také pochopit jejich životní situaci a přimět Romy k aktivnímu zapojení do společného komunitního plánování. *„Byli tu romské děti, které hrály fotbal hned vedle silnice, kde jezdili auta. Tak jsme jim museli vysvětlit, že je to nebezpečné a proč [...] odpadky okolo jejich domů se roznášely po celé ulici. Museli jsme jim vysvětlit, proč je dobré je vyhazovat do popelnic. Nestací říct co dělat a co ne. Je potřeba vše vysvětlit*

¹²⁴ Street Check (tamtéž)

dále Viz Sheffield City Council (online), Youth 4 Inclusion (online) a Football Unites Racism Divides (online)

¹²⁵ V souvislosti se vstupem zemí jejich původu do EU.

¹²⁶ Čtyři z nich byli místní obyvatelé a dva žili v jiném městském okruhu.

[...] informovali jsme je také o schůzích místní komunity a zvali je na ně."¹²⁷ Členové patrol byli především místní starousedlíci a lidé dlouhodobě žijící v lokalitě, ovšem postupně se do uskupení zapojilo také několik místních Romů. V lokalitě, stejně jako v mnohých dalších oblastech města, je častým jevem „lokalpatriotismus“ místních obyvatel. Ti jsou na svou lokalitu hrdí a často se zapojují do dobrovolnických aktivit v lokalitě – např. do prodeje v charitativních obchodech či vypomáhají v místní knihovně nebo v některé z neziskových organizací. Dobrovolnická činnost se v britské společnosti celkově velice cení a je brána jako pozitivní projev občanské angažovanosti.

Mezietnické soužití v oblasti, v níž jsem prováděla terénní výzkum, má svá specifika – jako ostatně soužití v jakékoli lokalitě. Vztahy mezi nově příchozími Romy a komunitami místních „starousedlíků“ jsou všeobecně napjaté. To ovšem nevylučuje jejich nalezení „společné řeči“, např. ve formě spoluúčasti na kulturních akcích jejich společné komunity či komunikaci v každodenním životě (např. v obchodě). Pan Miroslav, terénní pracovník působící v oblasti mi sdělil, že určitý „problém“ s novými sousedy – jež se v některých případech¹²⁸ nechovají v souladu s místními zvyklostmi – má většina z místních obyvatel komunity. Jak již bylo řečeno, nejproblematictější se jeví vztah Romů s místními Pákistánci s nimiž také nejčastěji docházelo k potyčkám. Podle pana Miroslava tomu tak je nejspíše proto, že oblast je specifická mj. tím, že v zemi jinak minoritní skupina přistěhovalců zde představuje majoritu, jež tak „ujasňuje pravidla hry“: „Pákistánec Romové berou také za přistěhovalce a nic je tak neopravňuje k tomu jiným komunitám říkat, jak správně žít [...] na druhou stranu je vidět, že místní Pákistánci, a oni zde žijou desítky let, jsou tu doma [...] vliv na tyto špatné vztahy má i to, že Romové žijí nejčastěji v podnájmech u Pákistánců [...] a ti zvedají čas od času nájemné.“¹²⁹

2. 2. 7. Organizace působící v oblasti, místní škola

Přímo v centru lokality je dobře fungující organizace, jejímiž pracovníky jsou mj. příslušníci místních etnických skupin. S více než dvacetiletou působností v oblasti je organizace v místní komunitě dobře zavedená a získala si důvěru velkého počtu svých klientů. Služby organizace zprvu využívali především přistěhovalci z Pákistánu, Jemenu, Somálska či Urdové a Paštunové z rozličných zemí. V současnosti služby využívají ve větší míře slovenští a čeští Romové. Organizace poskytuje poradenské

¹²⁷ Jedná se o doslovný přepis z anglického jazyka

¹²⁸ Netroufám si zde ovšem odhadovat míru asociálního chování u příslušníků Romské komunity.

¹²⁹ K otázce ohledně skupování zdejších budov Pákistánci mě inspiroval výzkum Jakuba Holase (in Bittnerová 2013), jež se o tomto fenoménu zmiňuje.

služby v oblasti např. vzdělávání, ubytování, zaměstnání, sociálních dávek či poradenství pro ženy. Dále nabízí např. tlumočnické služby a organizuje setkání místní komunity. Pracovníci organizace se snaží stmelovat místní komunitu, posilovat či budovat pozitivní etnickou identitu, aktivizovat místní obyvatelstvo jejich zapojováním do řešení místních problémů či eliminovat asociální a kriminální chování v oblasti.¹³⁰

Na procesu začleňování příslušníků minoritních skupin v lokalitě se významně podílí také místní škola, jejíž vzdělávací program je výrazně inkluzivního charakteru (na škole se mluví zhruba třiceti jazyky). Místní škola zaměstnává také slovenské/romské pedagogické asistenty. Škola se významně podílí na budování pozitivní etnické identity především u romských žáků.¹³¹ Školní prostředí je také nepostradatelné pro budování neformálních přátelských mezigetnických vztahů mezi žáky.

3. VÍCEČETNÁ PŘÍPADOVÁ STUDIE - LUKÁŠ A PATRIK

3. 1. STRUKTURACE VÝZKUMNÝCH DAT

Na základě analýzy dat – získaných během otevřených a polostrukturovaných rozhovorů a prostřednictvím metody životní křivky – bylo možné, pomocí metody otevřeného kódování, přiřadit k jednotlivým výzkumným tématickým okruhům konkrétní kódy. Tyto kódy se vyskytují v získaných datech u obou respondentů, nebo pouze u jednoho z nich.

Na základě takto získaných kódů byla provedena strukturace získaných dat. Tato strukturace má ve svém konečném důsledku vést ke komplexnímu pohledu na respondenta ve vztahu k výzkumným tématům. Zároveň má strukturace zabránit přespříliš bezbřehým výsledkům výzkumu, k nimž rozsáhlost tématu svádí.

Na tomto místě je ovšem nutné také připomenout, že cílem práce není zobecnění výsledků. Samy kódy vzešlé z výsledků výzkumu nelze brát jako jasně ohraničené. Zajímavost komplexnosti jednotlivých případů a výsledků této práce spočívá mj. právě v provázanosti jednotlivých dílčích aspektů, jež jsou mnohdy ve vícečetné vzájemné interakci. Z toho důvodu mnohdy nebylo možné jasně dodržet pořadí jednotlivých kódů,

¹³⁰ V rámci organizace se tak pořádá např. společné hraní hry Bingo, výlety seniorů či společný úklid lokality.

¹³¹ Srov. Mušinka a Pollák in Bittnerová (2013) - sběr etnických dat

jež je uvedeno níže. Případové studie mají uvedenou pouze základní strukturaci. Je tomu tak právě z důvodu značného prolínání jednotlivých kódů. Při jejich jasném ohraničení by došlo také k redukci jejich kontextu i významu. Jistá strukturace výsledných dat nicméně může posloužit také k následné komparaci případů - to ovšem není primárním cílem této práce. Tématické okruhy a k nim přiřazené kódy jsou následující:

1) Minulost respondenta - Reflexe vlastní migrace

- a) Život v zemi původu
- b) Průběh migrace a s ní spojené pocity

2) Současná situace respondenta - Hodnocení a vnímání své současné životní situace

- a) Sebereflexe v dílčích aspektech adolescentního období
 1. Vztahová oblast (vrstevnické / rodinné / mezigetnické vztahy, vztah k majoritní společnosti)
 2. Vlastní pojetí identity (etnická / skupinová / občanská identita, vztah k zemi původu, přítomnost stigmatizace, vliv heterostereotypů majority)
 3. (Ne)dostatečný vliv na vlastní život
 4. (Ne)přítomnost pocitu spokojenosti
- b) Vnímání a hodnocení každodenního života
 1. Multietnický charakter oblasti
 2. Bydlení a vnitroměstská / vnitrostátní / mezistátní migrace
 3. Škola/práce
 4. Role jazyka
 5. Vliv organizací

3) Perspektivy respondenta do budoucna - Životní cíle respondenta a strategie k jejich dosažení

- a) Volba životních cílů
- b) Strategie vedoucí k dosažení stanovených životních cílů

3. 2. PŘÍPADOVÁ STUDIE - LUKÁŠ¹³² (17 let)

Lukáš se narodil v České republice, ale vyrůstal na Slovensku u příbuzných z matčiny strany. Do Anglie emigroval v roce 2004, kdy mu bylo 6 let. Má dokončené středoškolské vzdělání. Studuje obor Business Marketing v rámci Apperenceshipu¹³³ a pracuje jako překladatel (ovládá anglický, romský, český a slovenský jazyk)¹³⁴ v místní organizaci poskytující poradenství přistěhovalcům žijícím v oblasti.

1) MINULOST RESPONDENTA

a) Život v zemi původu

Lukášova rodina je smíšená, otec pochází z ČR a matka ze Slovenska. Lukáš se narodil v ČR, ale když mu byl 1 rok, rodina se přestěhovala na Slovensko k matčině rodině. Na život v ČR či na Slovensku si Lukáš nepamatuje. Stejně tak si nepamatuje ani na migraci do Velké Británie. Rodiče Lukáše o životě v ČR a na Slovensku téměř nemluví, Lukáš pouze zmínil, že se jeho rodiče vyjadřovali v tom smyslu, že bylo „[...] na Slovensku a v ČR velice obtížné najít práci [...] je to tam špatné, když nemáš tu výsadu chodit do školy.“

b) Průběh migrace a s ní spojené pocity

Lukášova rodina¹³⁵ emigrovala do Velké Británie v roce 2004, kdy mu bylo 6 let. Dva roky předtím žil Lukáš s rodinou v Holandsku, kde jeho otec téměř čtyři roky pracoval. V obou případech rodina v migraci následovala rodinu matčina bratra, která v cílových zemích již pobývala před nimi. Když Lukášova rodina přijížděla do Anglie, měli již zajištěné ubytování i práci pro otce: „Přestěhovali jsme se jenom proto, že jsme celou rodinu z matčiny strany měli v Anglii a šlo tedy i o práci [...] měli jsme tu zajištěnou práci, místo kde bylet [...] sestřenice a bratrance, bratra mé matky, takže skoro celou rodinu.“

¹³² Z důvodů anonymity nejsou u žádného z respondentů uváděna jejich pravá jména.

¹³³ Tento typ vzdělávání studentům umožňuje kombinovat vzdělávání se zaměstnáním. Odpovídá nižšímu stupni vysokoškolského vzdělání (u nás srovnatelné např. s vyšším odborným vzděláním).

¹³⁴ Srov. s Fremlová (2011) - multilingvita Romských dětí

¹³⁵ Lukáš má stejně starou sestru a mladšího bratra.

2) SOUČASNÁ SITUACE RESPONDENTA

a) Sebereflexe v dílčích aspektech adolescentního období

V rámci vrstevnických a rodinných vztahů Lukáš udržuje pevné příbuzenské vztahy i vztahy mezietské: *„Je to tu mix. Bavím se se všemi, ale blízkými přáteli mi jsou mí romští příbuzní, sestřenice a bratrance. Jsou to prostě lidé, se kterými jsem vyrostl.“* Lukáš se ale hlavně o víkendech schází i s ostatními vrstevníky. Uvedl také, že v rámci místního komunitního programu je vedoucím skupiny mladistvých, jejímiž členy jsou především příslušníci rozličných etnických menšin. Skupina má na starost sobotní úklid v lokalitě. *„Jsme dobrá parta“* tvrdí Lukáš.

I přesto, že Lukáš žije ve Velké Británii více než deset let, necítí se být Britem: *„Já jsem se tu nenarodil. Takže v zásadě to je jako že tu rád žiju, ale moje domovina je na Slovensku či Česku.“* Lukáš vnímá sám sebe jako „mix“ mezi Romem, Slovákem a Čechem, protože má: *„[...] velkou rodinu a ta je romská a slovenská a česká.“* Se svou romskou identitou se nejvíce identifikuje ve své práci¹³⁶: *„Tak například tady, kde pracuji, potkávám hodně Romů, takže je někdy zapotřebí být víc Romem, než Slovákem či Čechem.“* Romství pro Lukáše představuje převážně užívání romštiny a rodinnou / rodovou / skupinovou příslušnost a identifikaci.

Ve škole se Lukáš deklaruje zásadně jako Slovák: *„Víš co, je tu i rasismus proti Romům [...] když někdo z Romů udělá něco špatného, škodí to všem Romům. To je ten problém. Takže například když se něco stane ve škole, nějaká nehoda nebo problém, tak je jedno, kdo konkrétně to udělal. O každém tady se přitom dají ale říct dobré věci i ty špatné a záleží při tom jen na úhlu pohledu.“* I přes některé negativní zkušenosti s rasistickým chováním některých zaměstnanců školy a tamních žáků se Lukáš v Anglii necítí být stigmatizován svým statutem přistěhovalce či Roma: *„[...] nechápu proč, stejně si to ani nepamatuju a vždyť přistěhovalci jsme tu všichni. Moje máma má třeba hrozný přízvuk, ale to je každému jedno, hlavně když mluví a je slušná [...] I když tu rasismus je, nebojím se tu. Sice někdo může mít připomínky k tomu, jaký jsem, ale to je jen ojedinělé [...] vždyť třeba v mé práci, tam mě chtějí právě proto, že jsem Rom.“*

Lukáš několikrát v rozhovoru zdůraznil roli jazyka v utváření vlastní spokojenosti i vlastní hodnoty: *„[...] Když se opravdu tvrdě učíš (jazyk), je možné to zvládnout. Je to ale tvoje volba se tu angličtinu učit. Je to na tobě. Jako třeba já, než*

²⁸ Lukáš pracuje v místní organizaci poskytující poradenské a jiné služby převážně příslušníkům místních přistěhovaleckých komunit. Lukáš zde zastává roli překladatele. Ovládá plynule čtyři jazyky (angličtinu, romštinu, češtinu a slovenštinu).

jsem přijel, učil jsem se ji s rodiči snad jen dva měsíce, ale snažil jsem se i psát i číst a bylo to lepší a lepší. Musíš se ale prostě učit."

b) Vnímání a hodnocení každodenního života

Lukáš vnímá multietnický charakter oblasti, v níž žije i některé obtíže související s přistěhovalectvím: *„Je to tu mix [...] Je tu opravdu hodně lidí. Přichází jich rok od roku stále víc a populace roste a roste [...] spousta z nich přitom vůbec netuší, jak se naučit jazyk."* Lukáš se zmiňuje také o některých konfliktech v oblasti mezi zdejší majoritou (Pákistánci) a Romy: *„Za tu dobu, co tu jsem já, se to tu hodně změnilo, je tu víc Romů, kteří se prostě nemají dobře [...] neumí jazyk [...] žijou jako kdyby tu byli sami, jsou i na ulicích a vlastně jsou hodně venku [...] Když tu asi nebyli žádní Romové, byl tu klid a ten jim (Pákistáncům) chybí."* Když byl Lukáš mladší, scházel se také se svými vrstevníky před místním obchodem: *„Oni se tu různě scházejí a nedělají nic špatného, dřív jsme sem (před obchody v centru) taky chodili. Ale teď chápu, že když má někdo ráno vstávat do práce nebo do školy, tak to vadí ten hluk [...] mi bylo čtrnáct patnáct, tak to je jasné, že jsem nechtěl být večer doma [...] říkala (Lukášova matka), že to nemám dělat [...]."*

Lukášova rodina se v minulosti musela v Sheffieldu třikrát stěhovat, což Lukáš nevnímá příliš kladně: *„[...] tam jsme bydleli asi dva roky a pak jsem chodil do školy a pak můj otec našel zaměstnání někde směr dolů a řekl, že se musíme přestěhovat [...] tak víš co, pořád být někde nový není úplně super."* Důvodem byla velká vzdálenost pracoviště od domova. V důsledku přestěhování se rodiny musel Lukáš vždy změnit také školu. Když bylo Lukášovi 12 let, odstěhovali se s rodinou na 2 měsíce na Slovensko,¹³⁷ jelikož tam otec musel zařizovat stavbu domů pro Lukáše a jeho bratra.

Lukáš si uvědomuje vliv stability zaměstnání na životní spokojenost členů rodiny i na její integraci: *„Táta má konečně super práci, teď jsme tu konečně usazení."* Při studiu i hledání práce Lukáš vždy vnímal jako největší oporu své rodiče a rodinu strýce. Pomoc u některé z místních organizací poskytující služby pro přistěhovance nikdy nevyhledali: *„Matka se se mnou hodně učila [...] říkali vždy, jak je to důležité [...] táta je díky pracovitosti dokonce druhým manažerem v továrně. Tu práci má díky strýcovi, vypomáháme si."* Lukáš vnímá nezanedbatelnou roli znalosti jazyka pro

¹³⁷ V nákresu vlastní životní křivky Lukáš tento **návrat rodiny na Slovensko** označil za nejvíce negativní zkušenost v dosavadním životě - odůvodnil to tím, že byl vytržen ze známého třídního kolektivu a v nové třídě si připadal osaměle. O zkušenosti s šikanou či protiromskými náladami Lukáš nehovořil. Další negativní zkušeností byl pro Lukáše **nástup do školy v Anglii** (v 6 letech). Lukáš to odůvodňuje tím, že měl malé znalosti angličtiny a připadal si osaměle, jelikož nemohl navazovat příliš kontaktů s ostatními.

celkovou spokojenost člověka, jež chce žít v jiné zemi. V tomto názoru jej utvrzují také přistěhovalci, s nimiž denně pracuje v organizaci, jež neovládají angličtinu: „*Myslím, že nejdůležitější (pro integraci) je jazyk. Když například pocházíš ze Slovenska či Česka a přijdeš do školy, kde nevíš, jak mluvit anglicky a chceš si udělat kamarády [...] nejdůležitější je si myslím jazyk*¹³⁸ [...] *Znáš google translate? Tam totiž najdeš všechny možný jazyky, ale romštinu ne! Takže normální Rom, co si chce něco sám přeložit a jít s tím třeba na úřad prostě nemá šanci. Tím spíš by se měl tu angličtinu prostě naučit, bez toho to bude mít těžké.*”

Rozhodnutí emigrovat, jež jeho rodina v minulosti udělala, hodnotí pozitivně: „*Jsem zde spokojen, mám tu vše, co chci. Chtěl jsem jít dělat Apperenceship a dělám jej, chtěl jsem si najít práci a našel jsem ji. Vlastně zde můžeš pracovat a studovat pomalu kde chceš [...] kdybych ale nešel na Apperenceship, šel bych pracovat, jenom studovat se mi už nechce [...] tak už jim (rodičům) nechci tak viset na krku [...] Máma říká, že to tu má ráda.*” Lukáš si ovšem uvědomuje také nelehkou situaci svého otce, jež na Slovensku zanechal rodinu: „*[...] můj táta říká, že až zastárne, chce zpět domů na Slovensko za matkou a bratrem. Dokonce nám (Patrikovi a jeho bratrovi) tam postavil i domy.*”

3) PERSPEKTIVY RESPONDENTA DO BUDOUCNA

a) Volba životních cílů

Lukáš má jasnou představu o zemi, v níž chce zůstat: „*[...] já zpět na Slovensko nebo do České republiky jít nechci. Já tam jezdím jen tak jednou za rok na prázdniny za babičkou a tátovým bratrem. Celou rodinu mám ale tady.*”

Na stávající situaci také nechce nic měnit. Jak sám říká, má zde vše, co chce - rodinu pohromadě, studium Apperenceship a práci.¹³⁹ Právě to jsou v současnosti jeho jediné cíle: „*Dokončit mé Apperenceship a mít dobré zaměstnání v budoucnosti. To jsou mé priority pro tento moment [...] mít práci, která mě bude bavit.*” Jedním z Lukášových

¹³⁸ V nákrese vlastní životní křivky Lukáš vyznačil - po nástupu do školy v 6 letech - dvě pozitivní momenty v jeho životě: **zlepšení se v AJ** (zhruba v 6 letech a půl) a **nalezení kamarádů ve škole** (zhruba v 7 letech). Tyto dvě události dává do vzájemných souvislostí.

¹³⁹ V nákrese vlastní životní křivky vyznačil Lukáš za nejvíce pozitivní následující tři body: **dokončení Secondary School, přijetí na Apperenceship a nalezení zaměstnání**. Dokončení sekundárního vzdělání mu umožnilo postoupit dále na Apperenceship. Úspěch dosažení vzdělávání v rámci Apperenceshipu má Lukáš spojen s tím, že dosáhl svého cíle („chtěl jsem to (vzdělání v rámci Apperenceship) a mám to“). Zaměstnání v organizaci vnímá jako novou zkušenost a další z dosažených cílů (kdy chtěl sehnat zaměstnání).

cílů týkajících se i vzdálenější budoucnosti je dozvědět se, je-li jím zvolený studijní obor¹⁴⁰ správnou volbou. Zároveň by Lukáš rád dosáhl úspěchu ve svém zaměstnání.

b) Strategie vedoucí k dosažení stanovených životních cílů

Lukáš si uvědomuje, že výše vzdělání ovlivňuje dostupnost pracovních příležitostí: „Říkali (rodiče), že bylo na Slovensku a v ČR velice obtížné najít práci. Ale já osobně jsem si tam práci nehledal, tak nevím [...] mám ale přece jen lepší vzdělání než oni (rodiče).“ Zároveň je Lukášovi vzorem jeho otec, na němž si cení pracovitosti a vytrvalosti, díky nimž je dnes jeho otec v zaměstnání úspěšným: „On je otec dřič, bez toho by se nám žilo těžko.“ Tato pracovitost a vytrvalost se Lukášovi osvědčila již během jeho učení se anglického jazyka, jež nakonec úspěšně zvládl.

3. 3. PŘÍPADOVÁ STUDIE Č. 2 - Patrik (19 let)

Patrik pochází z Havířova - Šumbarku a má staršího bratra a dvě mladší sestry. V Havířově navštěvoval dva roky místní praktickou školu. V roce 2007, kdy mu bylo 11 let, emigrovala jeho rodina do irského Belfastu, kde se začal vzdělávat v hlavním vzdělávacím proudu a navštěvovat podpůrnou výuku anglického jazyka. V roce 2009 s rodinou odjel do Sheffieldu. Nemá stálé zaměstnání. Před rokem založil svou vlastní rodinu, má roční dceru.

1) MINULOST RESPONDENTA

a) Život v zemi původu

Na život v Havířově má Patrik rozporuplné vzpomínky. Vnímal obtíže rodičů nalézt zaměstnání: „[...] táta občas musel i do Polska [...] máma byla jenom doma [...] on (starší bratr) někdy jezdil s tátou do toho Polska taky“ i napětí a strach rodiných příslušníků z poměrně velkého počtu skupinek neonacistů ve městě: „No nechtěl je nikdo potkat, bavili se o tom [...] oni nám (Romům všeobecně) vyhrožovali a napadali nás [...] že jsme černý kurvy.“ Patrik vnímal i všudypřítomné protiromské nálady ve městě, jež byly součástí každodenního života: „Jeli jsme v autobuse, já a máma [...] spadl jí nějaký papírek na zem, z kapsy, a oni (cestující) na ni hned ječet začaly, že umíme dělat jenom bordel, že když to neuklidí, že nás vyhodí ven.“ Patrik zažil také nepřátelské chování na škole: „[...] to až na zvláštní škole to bylo lepší [...] byli jsme tam hlavně my (Romové) a neříkali, že mě pošlou do pasťáku [...] oni mě chválili hodně

¹⁴⁰ Lukáš studuje Buisniss Administration

[...] nejhorší byly (na základní škole) přestávky a když jsme skončili, to jsem musel jít někdy i sám (domů) [...] nenadávali mi všichni, třeba se jen blbě koukali na mě nebo se smáli, ale někdy jsme zpíval, tak to říkali, že jsem hustej."

b) Průběh migrace a s ní spojené pocity

Rozhodnutí rodiny emigrovat bylo reakcí na napadení Patrikova staršího bratra a jeho kamarádů skupinou extremistů.¹⁴¹ Jeho bratr tehdy extremistům utekl, jeden jeho kamarád byl ovšem zraněn: „Brečeli jsme všichni a máma říkala, že je to tu už moc nebezpečné [...] hodně lidí říkalo, že odjedou, že znají Cikány, co odjeli pryč a mají se dobře [...] do Anglie a do Irska". Rodina si zajistila základní informace o cílové zemi i průběhu migrace u vzdálených příbuzných otcova spolupracovníka, který jim také umožnil přístup na Skype ke komunikaci s nimi. Tato rodina žila v Belfastu a Patrikova rodina u ní po příjezdu mohla být dočasně ubytována. Práci ovšem předem zajištěnou neměli. Ostatní rodinní příslušníci z ČR za nimi po čase měli přijet: „Když jsme se loučili, ještě jsme jim říkali, že za náma přijedou brzo [...] že tam bude práce a že všichni říkají, že je to tam lepší". Při cestě do Belfastu převažovala u členů rodiny napjatá atmosféra a smíšené pocity: „Byl jsem nervózní a pamatuju si, že mi bylo z toho i špatně [...] v autobuse jsme mlčeli hodně [...] byl jsem hodně smutný kvůli rodině (rodině v ČR) a taky jsem se bál [...] netěšil jsem se, protože jsem měl jít do nové školy [...] hledat si tam nové kamarády [...] ale nikdy jsem takhle nikam nejel, tak to bylo i dobrý, jako výlet."¹⁴²

Rodina v Belfastu jim v počáteční fázi pomohla a poskytla jim i některé rady. Měli ovšem nejistou a často nárazovou práci. Velkým problémem byla pro Patrikovu rodinu především angličtina, jíž neovládali. Jeho rodiče a bratr si tak hledali práci výhradně skrze ostatní Romy, Tomáš ve škole vyhledával romské děti.¹⁴³ Situace se pro rodinu dramaticky změnila již několik málo měsíců po příjezdu, kdy došlo v Belfastu k protiromským pochodům v ulicích města¹⁴⁴ a několik desítek Romů muselo strávit z bezpečnostních důvodů v prostorách místního kostela: „Vím, že se o tom bavili (rodiče)

¹⁴¹ V nákresu vlastní životní křivky vyznačil Patrik **bratrovo napadení** jako negativní událost. Od této situace vnímal stupňující se nervozitu rodiny, napětí i větší konfliktnost v příbuzenských vztazích.

¹⁴² V nákresu vlastní životní křivky Patrik tuto **první zkušenost s migrací** označuje za mírně negativní: negativní pocity s ní spojené kompenzoval pocit naděje na to, že bude rodině celkově lépe.

¹⁴³ V nákresu vlastní životní křivky oznažil Patrik **nástup do školy v Belfastu** za velmi negativní. Měl zde pocity osamělosti a nelíbila se mu celková atmosféra ve třídě i styl výuky (Patrik situaci srovnával s výukou na praktické škole, kde jej hodně chválili, tempo nebylo tolik rychlé a celkové požadavky byly nižší). Patrik měl navíc velké problémy s AJ. Za stejně negativní označil také **nástup do školy ve VB**, kde měl obavy z přijetí ostatními spolužáky.

¹⁴⁴ V nákresu vlastní životní křivky Patrik tuto **zkušenost s irskými protesty** označil za nejvíce negativní: vyvolala v něm pocit beznaděje (kdy jej opustilavíra na lepší život) a méněcennosti (kdy vnímal: "[...] že Romové vadí všude").

a říkali, že práci si určitě najdou, že jsme přece v Irsku a že se nám tady bude líbit [...] když ti lidi protestovali ve městě, tak jsme zase brečeli, jako v Čechách, ale tady jsme nebyli ani doma a báli jsme se taky [...] že jim vadíme i tady [...] my jsme ale nedělali problémy, to hlavně ti Rumuni tady, ale to bylo jedno."

Do Sheffieldu se rodina rozhodla odjet na návrh jiné romské rodiny žijící v Belfastu, jež měla v Sheffieldu příbuzné: *„Máma s tátou se tam bavili hodně s Cikánama z Frýdku Místku, byli tam od nás [...] Měli příbuzné v Sheffieldu a že nám pomůžou [...] měli jsme jet do Anglie, že je to tam lepší."* Rodině výrazně pomohlo, že mohli sdílet domácnost s jinou rodinou a platit nájemné společně: *"[...] máma jim furt děkovala [...] je fakt, že jsme mohli našetřit na jízdenky (do Sheffieldu)." Při cestě do Sheffieldu se Patrik cítil podobně, jako během emigrace do Belfastu: " [...] bylo mi z toho taky špatně, protože jsem byl nervózní [...] věděl jsem, že tam budu muset taky do školy a nikoho tam nebudu znát zase, to nemám rád [...] moc jsem nevěřil, že to bude lepší."*

S emigrací do Anglie má Patrik spojené poměrně rozporuplné pocity: *„No my když mluvíme s příbuznými v Čechách, tak ti jsou na tom špatně, protože tu práci tam neseženou a to víš, Češi nás Cikány nesnáší [...] tak to jsem prostě rád, že už tam nejsme [...] tady ale máme taky problémy s prací, ale aspoň něco tu je [...] Nejhorší je, že nemůžeme (pomoci příbuzným v ČR), my máme málo [...] Když s nima mluvím, prostě mi to není příjemný, když si na to vzpomenu, že jsme slibovali, jak za náma přijedou za chvíli [...] Teta říká, že jsme utekli a nechali jsme je tam."¹⁴⁵*

2) SOUČASNÁ SITUACE RESPONDENTA

a) Sebereflexe v dílčích aspektech adolescentního období

Pracovní i volný čas tráví Patrik především v kruhu ostatních Romů: *„Bavím se tu hlavně s bratrovou rodinou (jehož manželka má tři sourozence, jsou Patrikovo vrstevníci) a znám se i s někým ze školy [...] to jsou Cikáni, s těma jsem se bavil [...] ale když se chce někdo bavit tak se bavím, třeba v obchodě je hustej prodavač, tak s ním i když není Cikán [...]"* Patrik se zmiňoval také o působení místních dobrovolnických patrol v ulicích a vztazích k příslušníkům majority¹⁴⁶: *„Najednou se o nás zajímali, ale mě to nevadilo, oni se třeba ptali jak se nám tu líbí [...] a dělali bleší trhy a pozvali nás*

¹⁴⁵ V nákresu vlastní životní křivky Patrik originálně vyznačil dva negativní jevy v jeho životě, jež jsou permanentně přítomny, navíc se střídajícími se výrazně pozitivními a výrazně negativními pocity: **vztahy s rodinou v ČR a práce.**

¹⁴⁶ V tomto případě měl na mysli jak Bělochy - Brity (White British), tak Pákistánce, jež tvoří majoritu v dané oblasti.

tam taky, tak jsme šli [...] ale nějak se s nima nebavíme, jako že bysme byli kamarádi, jsme prostě jiný a moc nás stejně nechápou [...] na to moc nemám čas když musím pracovat." Určitá separovanost Romů od ostatních členů místní komunity dle něj není překážkou: *„Tady žijou všichni ve svých skupinkách a drží pohromadě, třeba Pákistánci se s nikým jiným nebaví¹⁴⁷ [...] to vidíš třeba když čekáš na autobus a tak [...] a my jsme radši mezi Cikánama, povídáme si a znají naše písničky a taky odešli, protože je u vás (v ČR a na Slovensku) nechtěli."*

Patrik sám sebe vnímá jako Roma: *„[...] protože jsme byli vždycky jiný než ostatní, kvůli tomu [...] jsem tmavší a to vadilo [...] jsme prostě Cikáni, to je jasný a taky umíme romsky."* Ve škole se ovšem Patrik deklaroval jako Čech (stejně jako jeho mladší sestry), jelikož vnímá určitou stigmatizaci ve vztahu k romství: *„Tak třeba i v tom Belfastu, tam jim bylo jedno, že nejsme Rumuni a že chceme pracovat [...] prostě cikán jako cikán, ale tak to ale není [...] s tím nic nenaděláš, i když bys chtěl [...] jenom to přináší problémy [...] na škole nám říkali, že se za to nemáme stydět [...] ale znáš to, pak jim to začne vadit a vyhodí tě."* Své Romství vnímá Patrik pozitivně především v pracovní sféře, jelikož se starším bratrem získávají zaměstnání pouze skrze kontakty mezi Romy.

Od doby, co se Patrikovi narodila dcera jsou pro něj možnosti sehnat zaměstnání přes místní romskou komunitu nepostradatelnými. V souvislosti s příjezdem jeho manželky a dcery do Anglie se Patrik více osamostatnil, což se odrazilo také na jeho pozitivním sebehodnocení: *„Hodně pracujeme s bratrem spolu a on to hodně domlouvá, ale naposled jsem si tu práci našel sám [...] protože musím uživit celou rodinu (vlastní i původní) [...] to chci tak dělat častěji, že si to zařídím já a je to fajn, trochu víc si v tom teď věřím [...] bez práce by jsme tady být nemohli, ale nám se tady líbí [...] teď pracuju hodně, ale jinak to nejde."*

b) Vnímání a hodnocení každodenního života

Patrik si uvědomuje etnickou heterogenitu místní komunity, díky níž se cítí lépe, než např. v české etnicky homogenní společnosti a z tohoto hlediska je se životem v Anglii spokojen: *„[...] víš tady na tebe každěj nekouká jen proto, že seš tmavej, to se cejtím hned líp, jako tak normálně [...] tady žijou i Černoši, tak ty jsou na tom ještě hůř než my (Romové) [...] no protože ty jsou přece ještě tmavší."* S v oblasti se občas

¹⁴⁷ Patrik se zde zmínil o jeho každodenní zkušenosti v místním pákistánském obchodě s potravinami, kde musí při vstupu pozdravit "As-salám alejkum", aby jej prodáváci pozdravili. Nutno dodat, že se mi Patrikova zkušenost potvrdila. A na pozdrav "Hello" nikdo nereagoval.

vysytujícími roztžkami Romů s Pákistánci nemá bezprostřední zkušenost: „*O tom vím, to jsem slyšel, ale já ven nechodím na to nemám čas se flákat.*”

Patrikova původní rodina žije s jeho vlastní rodinou v bytě 2 + 1. V dvoupatrovém domě s nimi bydlí dvě další romské rodiny, jež mají také společnou domácnost. Starší bratr bydlí o několik málo domů dál. Patrikova manželka je z ČR a přijela za ním i s jejich dcerou zhruba před rokem. Anglický jazyk neovládá. Seznámili se během jedné z Patrikových návštěv rodiny v ČR: „*My jsme tam byli třikrát a když naposled, tak jsme se potkali*”. Jelikož se snaží nalézt zaměstnání i Patrikova manželka, s výchovou dcery mladým rodičům vypomáhají Patrikovo rodiče.

Patrik si začíná uvědomovat negativní vliv jeho nedokončeného středního vzdělání: „*Když děláš jen někde pomocníka, moc si nevyděláš [...] nebo v „sendvičárně”. Pracovat jsme ale museli, táta začal mít ty problémy, on se snadno zadýchá a není mu dobře. Do školy bych ale znovu nechtěl [...] Učitelé chtěli, ať se učíme pořád tu angličtinu hlavně [...] jsme v té škole byli vždycky celý den [...] slyšel jsem o učení angličtiny pro dospělé, ale já na to nemám čas [...].*” Kromě handicapu v podobě nízkého vzdělání má Patrik také nedostatky v angličtině: „*víš, když pracuješ jenom s Cikánama, nebo s Východ’ákama, tak tu angličtinu nepotřebuješ, ale taky se to nenaučíš [...] hodně (pracuje) i s Polákama, ale lepší je, když je nás tam Cikánů co nejvíc.*” Na škole měl přitom problémy s některými Východoevropskými spolužáky. Jeho vzpomínky na školní prostředí nejsou zcela pozitivní: „*[...] oni nás tam ale moc nemuseli, že jsme Cikáni [...] ve třídě byli ti Poláci (neromové) a ti nás nesnášeli [...] bylo nás (Romů) tam málo, ne jako v Čechách a neznal jsem ve třídě moc lidí.*”

Patrikova původní rodina i jeho vlastní rodina¹⁴⁸ jsou poměrně uzavřené. Patrikova matka je v domácnosti. Pro otce je velice těžké sehnat zaměstnání, jelikož má zdravotní komplikace. Rodiče Patrika a jeho starší bratr angličtinu neovládají příliš dobře: „*No ono je (rodiče) to nenapadlo (učit se angličtinu), měli jsme jiné problémy [...] Táta musel hledat práci hlavně u Cikánů, no a tam anglicky nemusí [...] i mě to ve škole moc nešlo [...] byl jsem rád, že tam jsou taky Cikáni [...] starší bratr tu do školy ani nechodil.*” Patrikův otec nicméně jako jediný z rodiny navštěvuje místní kurzy anglického jazyka: „*[...] jednou přišel a že prý se byl zeptat tady dole (v místní organizaci) a že tam pro něj mají tu angličtinu (kurzy) [...] On tam pak začal chodit i na bingo, když ho tam mají [...] ale to ona (Patrikova matka) moc nechce [...] ale tak táta*

¹⁴⁸ Původní rodinou zde mám na mysli Patrikovo rodiče a sourozence, vlastní rodinou jeho manželku a dceru.

je frajer." Mladší sestry Patrika ovládají angličtinu nejlépe z celé rodiny a navazují i mezinárodní vztahy - především ve školním prostředí: *„Oni mají narozeniny spolu a chtěly velkou oslavu a pozvat si ty jejich kamarádky a ty jsou z Číny nebo tak i z Afriky."*

Patrik vnímá svou současnou situaci rozporuplně: *„Já tady strach nemám, mě se to tu líbí tady být i pro dceru je to dobrý [...] celou rodinu ale máme v Čechách a Ilona (manželka) tu je sama [...] chtěl bych, aby byli všichni tady s náma, ale myslím, že se to nestane [...] peníze nikdo nemáme na rozdávání"*.

3) PERSPEKTIVY RESPONDENTA DO BUDOUCNA

a) Volba životních cílů

Patrik má poměrně jasně stanovené cíle: *„[...] no kdybych si našel práci na stálo a dobře placenou i bratr a něco pro otce taky [...] Prostě chci uživit svou rodinu (vlastní i původní) a asi nic víc, to je hlavní [...] chci tu mít rodinu z Čech, to je jasný, chci aby tu byli s náma a měli se líp a nám by pak bylo dobře [...] já беру cokoli, je mi to jedno jak pracuju[...] jo a aby se zlepšil ten táta (zdravotně)"*.

b) Strategie vedoucí k dosažení stanovených životních cílů

Kvůli lepším pracovním příležitostem by bylo podle něj vhodné zaměřit se na jazyk či dále se vzdělávat: *„Zaměřit se no hlavně na tu angličtinu [...] chodí (někteří ostatní Romové) na různé kurzy, třeba sociálního pracovníka a tak"*. Patrik vnímá své nedostatky bránící mu v nabytí spokojenosti s jeho současným životem: *„[...] aby se děcka naučily anglicky a pak seženou i lepší práci, to je jasný že jo [...] a měly by vydržet dýl i ve škole [...] to já jsme nemohl, ale když budu mít práci, tak pracovat nemusí [...] chci tu mít rodinu z Čech, to je jasný, chci aby tu byli s náma a měli se líp a nám by pak bylo dobře."*

3. 4. VLASTNÍ INTERPRETACE DAT - ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

1) MINULOST RESPONDENTA - REFLEXE MIGRACE

1. LUKÁŠ

➤ Jaké byly push a pull faktory respondentovy migrace?

V rozhodnutí migrovat do Velké Británie v případě Lukášovy rodiny hrála podle něj zásadní roli diskriminace na poli vzdělávání (kdy možnost vzdělávat se je brána za výsadu) a z ní plynoucí výrazná diverzita životních standardů v zemi původu (např. v

souvislosti s nemožností sehnat zaměstnání). Lukáš uvádí také jistou „popularitu“ migrace v širší rodině respondenta, vůli po udržení rodinných vztahů (sloučení rodiny) i poptávku po pracovní síle v zemi původu (kdy rodinní příslušníci respondenta neměli obtíže s nalezením zaměstnání, spíše s jeho kvalitou).

Lukáš vnímá migraci rodiny spíše jako dobrovolnou – ekonomickou migraci, sestěhování rodiny a inovační migraci s cílem zlepšit celkové podmínky pro život. U jednotlivých členů rodiny se přitom tyto rozdílné aspekty vyskytují v různé míře. Lukáš nevnímá migraci své rodiny, jako nucenou (zapříčiněnou živelnými katastrofami či mezilidskými vztahy).¹⁴⁹ Lukáš popisuje také transnacionální vazby rodiny, jež jsou sociálního i ekonomického charakteru (pravidelné návštěvy rodiny na Slovensku, stavění domů na Slovensku).¹⁵⁰

➤ **Jaké představy a očekávání ve vztahu ke svému budoucímu životu ve Velké Británii respondent měl?**

Lukáš je sice přistěhovalcem, ale na život v zemích původu i samotný průběh migrace nemá téměř žádné vzpomínky.¹⁵¹ Tato minulost je v Lukášově rodině zcela vytěsněna - dílem proto, že se jedná o poměrně dalekou minulost, dílem také proto, že se o ní v rodině nemluví (rodiče tuto svou zkušenost se svými dětmi nesdílejí – nakolik je toto jednání záměrné nejsem schopna určit). Lukáš tak není touto migrační minulostí výrazně ovlivněn. Svoji minulost již zasazuje spíše do prostředí Velké Británie.

Konkrétní očekávání rodiny od migrace Lukáš není schopen přesně posoudit, na migraci své rodiny i to, co jí předcházelo si nepamatuje. Lukáš reflektuje pouze vůli rodičů sloučit rodinu a naleznout zaměstnání pro otce. Migrační minulost rodiny mi nicméně nepřímou připomínají každoroční návštěvy jeho příbuzných na Slovensku, jež vnímá pozitivně. S prostředím země svého původu měl Lukáš ale také přímou negativní zkušenost - konkrétně spojenou se zdejší vzdělávací institucí, do níž se mu koncentrovaly některé velice nepříjemné vzpomínky.

2.PATRIK

➤ **Jaké byly push a pull faktory respondentovy migrace?**

Patrik reflektuje, že jeho rodinu přivedly k rozhodnutí emigrace především důvody spojené s rasismem vyskytujícím se v oblasti, v níž žili a s ním spojené pocity vlastního ohrožení. Patrik také vnímá, že roli v rozhodnutí migrovat sehrály i obtíže

¹⁴⁹ Viz Drbohlav a Uherek (tamtéž) - dobrovolná migrace

¹⁵⁰ Viz Drbohlav a Uherek (2007) - migrační teorie, Hanig (2007) - teorie transnacionalizace

Dále srov. s Fremlová (2013a, 2010, 2009a) - push a pull faktory romské migrace

¹⁵¹ V této souvislosti se Lukáš zmínil pouze o tom, že si pamatuje na dlouhou cestu autobusem.

rodičů a bratra při hledání zaměstnání či špatné mezietnické vztahy mezi Romy a příslušníky majority. Zda-li hrála v případě umístění Patrika na praktickou školu a nemožnosti rodičů sehnat zaměstnání roli diskriminace, není možné posoudit – respondent se o diskriminaci nicméně nezmiňuje. Při rozhodování vycestovat hrála poměrně významnou roli popularity migrace v oblasti – jež hraničila až s idealizací cílové země – jak zmiňuje Patrik. Není možné opomenout také kontakt rodiny s emigranty žijícími v cílové lokalitě, jež jim s migrací měli napomoci, čehož si je Patrik vědom.

Rozhodnutí rodiny emigrovat má spíše spontánní charakter – migrace nebyla příliš promyšlena (např. v případě nezajištění zaměstnání či jazykové nepřipravenosti). Více, než cokoli jiného, patrik vnímá migraci jeho rodiny jako nucenou – uprchlictví před nebezpečím, jež rodina bezprostředně zakusila.¹⁵² Podle Patrika byl totiž primárním spouštěčem migrace jeho rodiny pokus o brutální útok na jednoho ze členů rodiny. Patrik nicméně popisuje také snahy jeho rodiny se alespoň trochu na migraci připravit – rodiče se v cílové oblasti pokoušeli zajistit alespoň ubytování a získat některé potřebné informace k úspěšnému zvládnutí aklimatizace v novém prostředí prostřednictvím kontaktu s rodinou v cílové oblasti.¹⁵³

➤ **Jaké představy a očekávání ve vztahu ke svému budoucímu životu ve Velké Británii respondent měl?**

Život v cílové zemi první migrace – Severnímu Irsku – si rodina velice idealizovala (ve smyslu, že vše bude lepší – včetně mezilidských vztahů – či že naleznou práci a rodina z ČR je bude následovat). Respondent tak má s první migrací spojeny pocity naděje. Patrik má nicméně s důvody, jež rodinu vedly k migraci, spojeny také negativní emoce – strach a obavy spojené především s přestupem do nového školního kolektivu. Sama migrace ovšem v Patrikovi vylolala další negativní emoce, jmenovitě výčitky (že „utekl“ a v zemi původu zanechal rodinu) a pocity bezvýchodnosti (kdy si uvědomuje špatnou ekonomickou situaci v rodině i přesto, že rodina emigrovala tzv. „za lepším“). Patrik se také trápí, jelikož jeho širší rodina není pohromadě a jelikož nemá dostatek financí k zajištění kvalitního života i pro rodinu z ČR či k jejím častějším návštěvám v ČR.

Zkušenost s migrací do Belfastu u Patrika také umocnila pocit stigmatizace související s jeho Romskou etnicitou. Tato stigmatizace Patrika provází životem od

¹⁵² Viz Drbohlav a Uherek (tamtéž) - nucená migrace

¹⁵³ Viz Procházková Illitchi (2010) či Drbohlav in Šišková (2006) či Eriksen (2007) - migrace a globalizace

raného dětství. Již v útlém věku totiž Patrik poměrně intenzivně zažíval nepříjemné pocity spojené s odmítnutím (v prostředí základní školy, v zemi původu). Zkušenost rodiny s protiromskými protesty v Belfastu bohužel vedla k tomu, že byl Patrik znovu odmítnut – ovšem s tím rozdílem, že tentokrát to nečekal, jelikož doufal, že emigruje-li, situace se změní. Na druhou stranu se Patrik zmiňuje pozitiva multietnického prostředí v Sheffieldu, kde se ve vztahu ke své etnicitě cítí mnohem lépe.

2) SOUČASNÁ SITUACE RESPONDENTA - PROŽÍVÁNÍ A HODNOCENÍ SOUČASNOSTI

1. LUKÁŠ

➤ Jak respondent prožívá a vnímá vybrané aspekty období adolescence? ¹⁵⁴

Lukáš považuje vztah k ostatním rodinným příslušníkům za velice pevný, ovšem kontaktům s ostatními lidmi se nebrání. Z rozhovoru bylo patrné, že ke svým rodičům Lukáš chová velký respekt a bere je za svůj vzor (především pracovitého otce). K dosažení pocitu integrace v komunitě / majoritní společnosti mu podle něj pomohlo zvládnutí jazyka, jež mu pomohlo navázat kamarádské vztahy s ostatními vrstevníky a nalezení stabilního zaměstnání pro otce, jež rodině umožnilo zůstat dlouhodobě v jedné oblasti a usadit se.

Lukáš se zmiňuje také o určitém „krizovém období“ ve své minulosti, kdy se scházel ve večerních hodinách s vrstevníky, přičemž jeho rodina mu to neschvalovala. Teď už toto období, kdy s vrstevníky mohli narušovat klid ve večerních hodinách, vnímá více ve vztahu k ostatním příslušníkům komunity. Situaci vidí v širších souvislostech (připouští, že svým chováním rušili místní obyvatele, jež např. ráno vstávají do práce).

Lukášova etnická identita je situační a dána dle konkrétního kontextu (při užívání romštiny se cítí být Romem, při vzpomínkách na domovinu Čechem či Slovákem). Zajímavé zde je to, že ve vztahu k širší rodině se považuje za Roma (jelikož jeho rodina je romská), ale také za Čecha / Slováka, jelikož jeho rodinní příslušníci (otec, matka, strýc) se narodili v ČR a na Slovensku. V rámci školy rodina svou identitu volí více strategicky¹⁵⁵ v důsledku „házení všech Romů do jednoho pytle“, což Lukáš

¹⁵⁴ Viz Macek (1999) a Macek a Smékal (2002) - jednotlivé aspekty období adolescence (vztahy, období krize, identita, vliv navlastní život, spokojenost)

¹⁵⁵ Srov. Mušínska a Pollák in Bittnerová (2013) - otázka sebeidentifikace s romstvím

považuje za nespravedlnost a nejvýraznější rys rasismu v oblasti.¹⁵⁶ Lukáš má v sobě pozitivní vztah, a to včetně své etnické identity, na níž je hrdý.

Lukáš je občansky aktivní, podílí se na místních komunitních akcích i při komunitním plánování v rámci organizace, v níž pracuje. Má smysl pro občanskou zodpovědnost, cítí se být součástí místní komunity a zná své hodnoty ve vztahu k ní. To, že je Lukáš přistěhovalcem, zdá se, nevnímá jako výraznou součást své identity – jak sám uvádí, přistěhovalcem je v lokalitě „každý“ a tato skutečnost tak jeho statusu přistěhovalce ubírá na důležitosti (v oblasti je to „norma“). Zároveň jej ovšem tato zkušenost dělá součástí místní komunity, již vnímá jako komunitu přistěhovalců.

Lukáš má „z velké části vlivem rodinné výchovy – velice pozitivní vztah ke vzdělávání a seberozvoji, což u něj jde ruku v ruce s přesvědčením o vlastním vlivu na svůj život. Je si také vědom svých schopností a zná „svou cenu“, což mu umožňuje se povznést například nad rasistické urážky proti Romům. Lukáš se necítí být stigmatizován tím, že je přistěhovalec či Rom. Případnému negativnímu heterostereotypu majority vůči Romům příliš nepodléhá.

➤ **Jak respondent popisuje svůj současný život ve Velké Británii – jak hodnotí změny k nimž po jeho emigraci došlo?**

Lukáš popisuje určité problematické vztahy mezi některými komunitami místních lidí, ovšem v případě jeho rodiny, jež bydlí u pákistánské rodiny, tyto konflikty nezaznamenává. Napjatou atmosféru mezi skupinami si vysvětluje především tím, že nově příchozí Romové zde narušili určitý zaběhlý řád pákistánské komunity, na nějž byla navyklá.

Lukáš spojuje stabilitu zaměstnání a usazenost rodiny – bydlení v jedné určité lokalitě – se spokojeností členů rodiny. Před tím, než se jeho rodina takto usadila, se v rámci města poměrně často stěhovala a Lukáš navštěvoval hned tři školy. Tato častá změna životního prostředí i školního kolektivu mu nebyla příliš příjemná. Velice negativně hodnotí období 2 měsíců, kdy se jeho rodina vrátila na Slovensko. Toto období má spojené především s vytržením z kolektivu známých osob především v prostředí školy.

Lukáš má pozitivní vztah ke škole i pracovní činnosti, má zájem se dále vzdělávat. Záměrně vybral v dalším vzdělávání právě tzv. Apperenceship, jež mu umožňuje kombinovat studium se zaměstnáním. Lukáš nemá zájem se věnovat pouze

¹⁵⁶ Srov. Doubek in Bittnerová (2013) - identita distancie

studiu, ale chce se již ekonomicky osamostatnit na rodičích. Znalost anglického jazyka je dle něj podmínkou pro spokojený život v Anglii¹⁵⁷. Se zlepšením své angličtiny začal navazovat více vztahů s vrstevníky a díky znalostem angličtiny také získal práci tlumočnicka v místní organizaci pomáhající místním přistěhovalcům. Naučení jazyka bylo pro Lukáše obtížné. Důsledkem jeho úspěšného zvládnutí je Lukášovo vlastní pozitivní sebehodnocení.

➤ **Jak respondent zpětně hodnotí rozhodnutí k emigraci?**

Lukáš vnímá rozhodnutí rodiny emigrovat velice pozitivně – především ve vztahu k příležitostem (studijním, pracovním), k nimž zde má přístup. Zároveň si uvědomuje, že jeho rodiče tyto možnosti – v zemích, odkud jeho rodina pochází (ČR a Slovensko) – neměli, nebo k nim měli velice obtížný přístup.

2.PATRIK

➤ **Jak respondent prožívá a vnímá vybrané aspekty období adolescence?**

Patrik sám sebe vnímá jako Roma. V některých případech vykazuje, že se identifikoval s negativním heterostereotypem majority týkající se jeho romství – Romství vnímá jako jinakost, která vadí a je důvodem k odmítnutí Romů majoritní společností. Tato jinakost může být viditelná (např. míru spokojenosti jedince vnímá v závislosti na stupni tmavosti pleti, kdy tvrdí, že černoši jsou na tom ještě hůře, než Romové právě proto, že mají tmavší pleť) i skrytá (kdy se zmiňuje, že Romové jsou prostě jiní, což dává do souvislosti s neschopností druhých je pochopit).

Patrik má romství ovšem spojeno také s užíváním romštiny a do jisté míry i s udržováním vzájemných vztahů především v rámci romské komunity. Tuto separovanost¹⁵⁸ respondent nevnímá negativně – jako běžný jev v oblasti vnímá to, že komunity zde žijí spíše separovaně (poukazuje na Pákistánskou komunitu).¹⁵⁹ Patrik vnímá přínos dobrých romských vztahů (v získání práce)¹⁶⁰, ale i přesto si uvědomuje také to, že jej tyto výhradně romské vztahy omezují (např. v získání lépe placené pracovní pozice, či nedostatku příležitostí k naučení se anglického jazyka).

Jako překážku v navazování mezietnických vztahů a aktivního členství v rámci místní komunity Patrik vnímá to, že je jeho rodina v Anglii nedostatečně finančně zajištěna. V důsledku toho totiž nemá na tyto aktivity dostatek volného času – včetně vlastního seberozvoje. Z této situace ovšem v dohledné době nevidí žádné východisko,

¹⁵⁷ Srov. Baršová a Barša in Marada (2006) - integrační politika přistěhovaleckých států

¹⁵⁸ Srov. Fremlová (2013a) - uzavřenost romských komunit

¹⁵⁹ Srov. Moree (2008) - pluralistický multikulturalismus

¹⁶⁰ Srov. Vojtková (nedatováno) - teorie kumulativních příčin

jelikož je spolu s bratrem zodpovědný za finanční zajištění rodiny (své vlastní i původní), které pro ně je obtížné.

V životě Patrika je mnoho situací – např. negativní heterostereotypizace Romů, vysoké pracovní nasazení na úkor seberozvoje a navazování mezietnických vztahů či rozdělení jeho širší rodiny – na něž rezignoval. S danými situacemi není spokojený, dokonce si uvědomuje pozitivní důsledky, jež by jejich změna mohla přinést, není ale přesvědčen o tom, že je v jeho silách situaci změnit. V jeho životě nicméně nastala i významná pozitivní změna, a to v přístupu k získávání zaměstnání. Dlouhou dobu byl v této sféře závislým na starším bratrovi, nicméně práci, kterou zastává nyní, si sehnal zcela sám a nezávisle na bratrovi. Tuto novou zkušenost hodnotí velice pozitivně, dokonce měla pozitivní vliv na jeho sebehodnocení.

➤ **Jak respondent popisuje svůj současný život ve Velké Británii – jak hodnotí změny k nimž po jeho emigraci došlo?**

Patrik vnímá multikulturní charakter oblasti jako pozitivní v tom smyslu, že zde jeho tmavší pleť nepřitahuje pozornost a on se tu tak cítí lépe, než v ČR. Na místních komunitách si všiml jejich inklinace k vzájemné separaci,¹⁶¹ kdy podle něj žijí spíše vedle sebe, než spolu. Touto separací ostatních komunit vysvětluje i inklinaci vlastní Romské komunity k životě spíše „se svými“.¹⁶² Patrik vnímá případné napjaté mezietnické vztahy v komunitě, jako jev, jež se jej netýká.

Obě Patrikovy rodiny, tj. jeho vlastní rodina i jeho rodina původní, žijí v jedné domácnosti – jedná se o 4 dospělé osoby a 3 děti. Patrik to vnímá pozitivně, jelikož rodina tímto způsobem šetří na nájemném.¹⁶³ Mladí rodiče, jež mohou pracovat, občas zcela přenechávají péči o svou roční dceru jejím prarodičům.¹⁶⁴ V rodině ovládají angličtinu Patrikovy mladší sestry, jež zde chodí dlouhodobě do školy a Patrik, který navštěvoval školu ve Velké Británii (v Belfastu a Sheffieldu) zhruba 3 roky. Má s ní ovšem stále problémy. Jeho starší bratr, rodiče a manželka mají malé znalosti jazyka.

Patrik vnímá nedostatečnou znalost anglického jazyka jako velký nedostatek a jako překážku k dosažení lepšího zaměstnání (stabilnějšího a lépe placeného). Patrikův otec – z vlastní iniciativy – začal docházet na kurzy anglického jazyka, jež pořádá organizace působící v lokalitě, za což jej Patrik obdivuje. Otec do organizace dochází také na některé kulturně-spoločenské komunitní akce (hraní hry Bingo). Úplně střední

¹⁶¹ Srov. Moree (tamtéž)

¹⁶² Srov. Fremlová (tamtéž)

¹⁶³ Srov. Fremlová (např. 2009c) - sdílení domácností u Romů a jejich přeplněnost

¹⁶⁴ Srov. Fremlová (např. 2009a) - nedostačující rodičovská péče

vzdělání v rodině nemá nikdo, což je podle Patrika pro členy rodiny dalším handicapem. Tyto nedostatky dle něj příslušníci romské komunity v oblasti kompenzují udržováním pevných vazeb mezi sebou i vzájemnou solidaritou při hledání zaměstnání.

➤ **Jak zpětně hodnotí rozhodnutí k emigraci?**

Patrik vnímá rozhodnutí rodiny emigrovat – i přes úskalí spojená se socioekonomickou situací rodiny či postrádání rodiny žijící v ČR – pozitivně. Život v Anglii dle něj přináší členům rodiny pocit bezpečí i možnosti seberealizace (v případě budoucnosti pro sestry i svou dceru, či jeho otce). Zároveň zde vnímá větší toleranci místních obyvatel k odlišnostem spojeným s barvou jeho pleti a necítí, že by jej stigmatizovala v takové míře, jako tomu bylo v minulosti v Belfastu i ČR.

Patrik nicméně vnímá současnou situaci velice rozporuplně - má rád život v Anglii a uvědomuje si přínos migrace pro jeho rodinu, ale uvědomuje si také tíživost situace, kdy postrádá blízkost příbuzných žijící v ČR. Situace je o to těžší, že došlo k narušení osobních vztahů v rámci Patrikovo širší rodiny. Patrik tak pociťuje vůči svým příbuzným v zahraničím tíživý „dluh“, jež ovšem není schopen splatit.

3) PERSPEKTIVY RESPONDENTA DO BUDOUCNA - ŽIVOTNÍ CÍLE A STRATEGIE K JEJICH DOSAŽENÍ

1. LUKÁŠ

➤ **Jaké jsou nynější představy respondenta o svém budoucím životě?**

Lukášovým cílem není mít jakékoli zaměstnání. Lukáš chce mít práci, která jej bude bavit a přinese mu úspěch - chce budovat kariéru (jako jeho otec) a má jasnou představu o tom, jak toho lze dosáhnout. Lukáš své budoucí perspektivy vztahuje pouze k životu v Anglii.

➤ **Jaké životní cíle si respondent stanovil a jak by jich chtěl dosáhnout?**

Lukáš klade důraz na vlastní vůli i schopnosti, jež využívá k dosažení svých cílů. Zároveň je Lukáš finančně dobře zajištěn a dosud nezaložil vlastní rodinu. Může si tak dovolit myslet více na sebe a rozvíjet své schopnosti i budovat kariéru.

2. PATRIK

➤ **Jaké jsou nynější představy respondenta o svém budoucím životě?**

Patrik má jasně dané prioritní cíle, jež se týkají jemu blízkých osob (finančně zabezpečit rodinu, zdraví pro otce, vzdělání pro děti, sestěhování rodiny z ČR) a jež zároveň vyplývají z aktuální tíživé finanční situace, v níž se jeho rodina nachází (mít práci - jakoukoli).

➤ **Jaké životní cíle si respondent stanovil a jak by jich chtěl dosáhnout?**

Patrik ví, jakých strategie je třeba zvolit, aby se jeho situace zlepšila (zdokonalit se v anglickém jazyku, doplnit si vzdělání, navázat více mezinárodních kontaktů). Má ovšem pocit, že je uskutečnění těchto strategií nemožné z důvodu jeho velké pracovní vyčerpání (nemá čas). Patrik tak má sklony na tyto strategie rezignovat. Soustředí se tak především na jím již osvědčenou strategii spočívající v udržování kontaktů s místními Romy, jež vede k zajištění práce. Zároveň vnímá jako téměř nezbytnou podmínku k tomu, aby bylo rodině „dobře“ sloučení rodiny.

DISKUZE

Oba respondenti zmiňovali některé aspekty jejich zkušenosti s migrací či hodnocení současné situace, jež se mi ve větší či menší míře jeví podobně. Nemyslím si ovšem, že by tyto zjevně podobné aspekty mohly být, i přes maximální míru podobnosti, stejné. Příčinu toho spatřuji v komplexnosti a jedinečnosti jednotlivých případů, k nimž náleží. Tuto skutečnost jsem se snažila neustále reflektovat. Chtěla bych zde zdůraznit, že cílem mého výzkumu nebylo zobecnění jeho výsledků. Jsem si vědoma toho, že jednotlivé poznatky by bylo možné zobecnit a tím také lépe strukturovat a zpřehlednit. Avšak toto zobecnění dat by byla za cenu jejich vytržení z celkového kontextu. Mě ovšem na přístupu k jednotlivým respondentům zajímala především jejich neopakovatelná a na jiný případ nepřenositelná vlastní životní zkušenost a to, jak ji respondenti subjektivně interpretovali ve vztahu ke své celkové specifické životní situaci. K hlubšímu porozumění jejich subjektivní interpretace mi pomohlo nazírat na tyto poznatky ve své celistvosti a ve vztahu k vnitřní provázanosti jejich dílčích aspektů.

Vzhledem k výše zmíněným charakteristikám získaných dat - nepřenositelnost a jedinečnost v rámci jednoho jediného případu, jeví se mi myšlenka na jejich širší aplikovatelnost a využití výsledků v praxi poměrně obtížně. Sama práce je spíše popisného charakteru a zachycuje to, jak jednotlivé situace a procesy ve svém životě hodnotí sami respondenti, čímž ovšem práce poskytuje hlubší a komplexnější pohled na věc.

Vzhledem k tomu, že byl výzkum prováděn u dvou respondentů, připadá mi velice důležitá maximální reflexe procesu interpretace výsledných dat. Při interpretaci dat týkajících se respondentů, jsem se snažila vyhnout jejich vzájemné komparaci, jelikož jsem se obávala své přílišné polaritní interpretace výsledků. Připouštím nicméně, že komparace výsledných dat by mohla přinést zajímavé a zřejmě i přehlednější výsledky. Vzhledem k počtu respondentů si uvědomuji, že bude čtenář nejspíše „sváděn“ ke stavění případů - konkrétních jedinců a jejich životních zkušeností - do opozice. Chtěla bych zde proto upozornit na nezbytnou reflexi zkreslení dat při vzájemné komparaci obou případů.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo poukázat na souvislosti mezi reflexí zkušenosti s migrací u romských migrantů - adolescentů - a tím, jak tito migranti vnímají a hodnotí svou současnou situaci, včetně svých budoucích perspektiv. Cílem práce bylo nejen popsat tyto životní zkušenosti tak, jak je sami respondenti interpretují, ale také pochopit je v jejich specifickém celkovém kontextu. Pokusím se zde nicméně zpřehlednit výsledky výzkumu a stanovit některé ze zásadních bodů výsledků výzkumu ve vztahu k obou respondentům.

V práci se snažím o provázanost její teoretické části s výzkumnou částí, kdy část teoretických okruhů vznikala teprve na základě výsledků výzkumu. V této části se proto pokusím shrnout výsledná data výzkumu v rámci struktury, jež mi poskytne teoretická část. V rámci jednotlivých migračních modelů, jež jsou uvedeny v teoretické části práce, lze obecně popisovat charakter migrace rodin respondentů i důvodů, jež je vedly k migraci. Poznatky získané během výzkumu nicméně poukázaly na to, že v migrační zkušenosti respondentů se objevuje vícero těchto faktorů současně. Samotný charakter migrace rodin respondentů tak nebylo možné jasně určit (např. jedná-li se o nucenou či dobrovolnou migraci). Respondenti zde uváděli vždy vícero push i pull faktorů vedoucích k jejich migraci. Z analýzy dat týkajících se tématu push a pull faktorů migrace respondentů byly získány cenné informace mj. pro pochopení životní situace migrantů před emigrací do Velké Británie, s čímž souvisejí také jejich očekávání spojená s migrací. Respondenti zde zmiňovali nejčastěji diverzitu životních standartů v zemi původu, diskriminaci, rasismus či obtíže spojené se získáním zaměstnání (push faktory) a sloučení rodiny, poptávku po pracovní síle v cílové zemi či lepší mezinické vztahy (pull faktory). Zajímavým poznatkem zde byl především výskyt popularity migrace (v rodině či oblasti, kde respondent žil), jež byla pro rodiny obou respondentů silným stimulem k migraci. Data o pocitech spojených se situacemi vedoucími k migraci i s migrací samotnou byly zaznamenány pouze u jednoho respondenta (přičemž byly rozporuplné, převážně negativní a vedoucí také k pocitu stigmatizace z důvodu své etnicity). Druhý z respondentů tuto svoji migrační minulost příliš nerefletoval a minulost měl spojenou spíše se životem ve Velké Británii. Tento poznatek ukazuje, že skutečnost, že je jedinec migrantem, nutně neznamená, že to hraje výraznou roli v jeho sebeidentifikaci.

Současnou situaci respondentů jsem se snažila vymezit vybranými makrofaktory, jež působí na život jedince i některými determinanty intersubjektivní a sociopsychologické povahy. Jedním ze zvolených makrofaktorů byly společensko-historické změny ve Velké Británii, jež měly vliv na migrační pohyby obyvatel. V této souvislosti migrace velkého počtu lidí do Velké Británie vedla ke vzniku multikulturní etnicky heterogenní podoby britské společnosti, s tím spojeným ujasňováním mezietnických vztahů i vymezení imigrační a integrační politiky země. Důležité zde je to, že tyto faktory reflektovali sami respondenti. Respondenti v souvislosti s etnickou heterogenitou země uvádějí převážně pozitivní dopady multietnického rázu komunity, v níž žijí, na jejich životní spokojenost především ve vztahu k jejich etnicitě. Nepovšimnuty v této souvislosti nicméně nezůstaly ani některé negativních aspektů multietnického rázu komunity (separovanost komunit, situace, kdy v zemi minoritní skupina je v oblasti majoritní skupinou). Přistěhovalecký charakter Velké Británie dal vzniknout specifické podobě imigrační a integrační politiky země. Ta se v posledních letech zaměřila především na integraci přistěhovalců-jednotlivců, politicko-občanskou jednotnost a řízenou migraci (např. v podobě upřednostňování kvalifikovaných pracovníků). Tato politika také určuje specifická „pravidla hry“ v mnoha sférách života českých přistěhovalců - včetně Romů. Důležitým poznatkem zde byl především důraz respondentů na znalosti jazyka, výši získaného vzdělání a na občanskou / komunitní angažovanost, jichž je třeba pro osobní pocit vlastní integrace. Oba respondenti zde kladli důraz také na důležitost stability zaměstnání pro pocit spokojenosti celé rodiny i pro následnou integraci - usazení. Respondenti vnímají, že za základ jejich úspěšné integrace a spokojenosti lze považovat ekonomickou zajištěnost (pouze jejich či celé rodiny), jež je nezbytným předpokladem k úspěšnému zvládnutí jednotlivých kroků vedoucích k integraci i zaměstnání jedince - pokračování v procesu vzdělávání, budování kariéry, zdokonalování svých dovedností a schopností, budování pozitivního sebehodnocení či navazování a udržování mezietnických komunitních vztahů.

Hodnocení a vnímání nejen současné situace, ale také budoucích perspektiv respondentů je v úzkém vztahu k životní etapě adolescence, již respondenti právě procházejí. Respondenti v této souvislosti vyhodnocují vztahy s rodinnými příslušníky, svými vrstevníky i vztahy mezietnického či pracovního charakteru. Za velice negativní zkušenost oba respondenti považují změny třídního kolektivu v souvislosti s jejich vnitroměstskou / vnitrostátní migrací. Respondenti si v adolescenci (tedy obdobím nástupu zvýšené sebereflexe) také ujasňují svoji identitu - etnickou i např. občanskou -

především v závislosti na životních zkušenostech, jimž v minulosti čelili. Svoji romskou identitu vnímají shodně ve vztahu s užíváním romštiny i ve spojitosti s rodinnými či „romskými“ vztahy. Respondenti reflektují také negativní heterostereotypy majority vztahující se k Romům jako jednotné skupině (ať už v ČR či ve Velké Británii), jež v nich vyvolává reakce (ztotožnění se s tímto heterostereotypem či důraz na vnitřní diverzitu Romů a vlastní autostereotyp). Z důvodu vnímání vnitřní diverzity příslušníků Romského etnika je u obou respondentů přítomna strategie popírání romství ve školním prostředí či přijetí jiné - české - sebeidentifikace. Ta má u jednoho z respondentů zhruba stejnou váhu, jako jeho romská identita. V hodnocení rozhodnutí migrace respondenti nejčastěji zdůrazňují především příležitosti (ve vztahu k zaměstnání, vzdělávání, seberealizaci), jež jsou respondentům (či jejich příbuzným) v nové zemi poskytnuty. Dále respondenti kladně hodnotí toleranci místní komunity k jejich etnické odlišnosti (jež zmírnila u jednoho z respondentů jeho stigmatizaci v souvislosti s jeho negativně vnímanou „jinakostí“) či pocit bezpečí. Respondenti hodnotí rozhodnutí jejich rodin k migraci kladně (i přes reflektované nedostatky v případě tíživé ekonomické situace rodiny a narušení rodinných vztahů).

Respondenti také kriticky hodnotí své pozitivní i negativní životní zkušenosti i úspěchy a neúspěchy v rozličných životních situacích a reflektují je ve svých perspektivách do budoucna. Perspektivy do budoucnosti, jež respondenti mají, jsou v přímé závislosti na jejich současné životní situaci. Za důležité determinující faktory volby těchto cílů můžeme považovat např. ekonomickou zajištěnost rodiny respondentů (což ovšem reflektuje spíše ekonomicky hůře zajištěný respondent) či přítomnost / nepřítomnost osvědčených (rodinných) strategií vedoucích k úspěchu a spokojenosti členů rodiny. Respondenti si ve větší míře všímají také svých schopností a hledají možnosti jejich využití (navazování pracovních kontaktů, vzdělávání, budování kariéry). Důležitým prvkem v procesu jejich budoucího plánování je mj. určení místa k němuž upínají své budoucí perspektivy. U obou respondentů došlo k vybudování pozitivnímu identifikace s lokalitou / zemí současného pobytu. Nicméně pouze v jednom případě se respondent orientuje na budoucnost výhradně v rámci tohoto prostředí. Jeden z respondentů svoje budoucí perspektivy vztahuje také k zemi původu a tamním nevyřešeným problémům (reflektuje narušené vztahy s rodinou v ČR a životní nespokojenost jejich členů). Tento respondent si uvědomuje, že nedojde-li k vyřešení tohoto problému, nebudou on ani jeho rodina v nové zemi nikdy zcela spokojeni.

POUŽITÁ LITERATURA

BADE, Klaus J. *Evropa v pohybu: evropské migrace dvou staletí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 497 s. ISBN: 80-710-6559-5.

BANCROFT, Angus. *Roma and Gypsy-Travellers in Europe: Modernity, Race, Space and Exclusion*. Alderhot: Ashgate Publishing Limited, 2005. 198 s. ISBN 0-7546-3921-5

BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 347 s. ISBN: 80-85959-47-X

BARŠOVÁ, Andrea a Pavel BARŠA. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005, 308 s. ISBN: 80-210-3875-6

BITTNEROVÁ, Dana. *Etnické komunity: Romové*. Praha: FHS UK, 2013. 223 s. ISBN 978-80-87398-45-6

BRETTEL, Caroline B. *Migration Theory: Talking across disciplines*. New York: Routledge, 2000. s. 239. ISBN 10: 0415926114.

DRBOHLAV, Dušan. *Mezinárodní migrace obyvatelstva: pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů)*. In: ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. 188 s. ISBN 80-7178-648-9

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN: 978-80-7367-465-6

FERGUSON, Niall. *Britské impérium: cesta k modernímu světu*. Praha: Prostor, 2007, 422 s. ISBN: 978-807-2601-752.

GENNEP Van, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny, 1997. 201 s. ISBN: 80-710-6178-6

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : základní teorie, metody a aplikace*. Praha : Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4

PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea, Martina CICHÁ a Lenka GULOVÁ. *Jinakost, předsudky, multikulturalismus: Možnosti a limity multikulturní výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. 236. s. ISBN: 978-80-244-3287-8

KARNER, Christian. *Ethnicity and Everyday Life*. Oxon: Routledge, 2007. 188 s. 2007. ISBN 978-0-203-03047-9

MACEK, Petr. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. ISBN: 80-7178-348-X

MACEK, Petr, Vladimír SMÉKAL. Utváření a vývoj osobnosti: Psychologické, sociální a pedagogické aspekty. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN: 80-85947-83-8

MARADA, Radim. *Etnická různost a občanská jednota*. Brno: CDK, 2006. ISBN 80-7325-111-6.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN: 80-247-1362-4.

MOREE, Dana. *Než začneme s multikulturní výchovou: Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísní (program Varianty), 2008. s. 17. ISBN: 978-80-86961-61-3

SARTORI, Giobanni. *Pluralismus, Multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-380-6.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 132 s. ISBN: 80-7067-952-2

SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 175 s. ISBN 978-80-7325-136-9

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6

Internetové zdroje

AMNESTY INTERNATIONAL(AI). Uprchlíci a migranti. [online] AI. [cit. 2. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.lidskaprava.cz/student/uprchlici-a-migranti>>

AMNESTY INTERNATIONAL. *Migrační politika EU ohrožuje životy i lidská práva* [online]. AI. 2014 [cit. 2. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://amnesty.cz/z900/migracni-politika-eu-ohrozuje-zivoty-i-lidska-prava>>

BERGLEE, Royal. *World Regional Geography: People, Places and Globalization* [online]. Morehead: Morehead State University, 2012. [cit. 3. 2. 2015]. ISBN: 13: 978-1-4533233-6-6. s. 333-350. Dostupné z: <<https://open.umn.edu/opentextbooks/BookDetail.aspx?bookId=78>>

BROWN, Philip, Lisa SCULLION a Philip MARTIN. *Migrant Roma in the United Kingdom: Population size and experiences of local authorities and partners-Final Report* [online]. Manchester: University of Salford, 2013. [cit. 25. 1. 2015]. 78 s. Dostupné z: <http://www.salford.ac.uk/sustainable-housing-and-urban-studies-unit/downloads/Migrant_Roma_in_the_UK_final_report_October_2013.pdf>

BURYÁNEK, Jan. *Názorové proudy multikulturalismu* [online]. [cit. 6. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_10.pdf>

CRAIG, Garry: *Promoting Social Inclusion of Roma-A Study of National Policies* [online] 2011, [cit. 24.1.2015]. 34 s. Dostupné z: [file:///C:/Users/Standard/Downloads/UK_Promoting%20the%20social%20inclusion%20of%20Roma%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/UK_Promoting%20the%20social%20inclusion%20of%20Roma%20(1).pdf)

ČLOVĚK V TÍSNI. Romové a emigrace [online]. Praha, projekt Varianty, 2002. [cit. 20. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/20.pdf>

DAVIDOVÁ, Eva. *Právní postavení Romů v jednotlivých členských zemích Evropské Unie* [online]. shrnující studie Ministerstva zahraničních věcí ČR. ZSF JČU. Praha a České Budějovice, 2004. [cit. 17. 1. 2015]. 21 s. Dostupné z: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:np5qLkb5W1oJ:www.mzv.cz/file/16376/RB_10_2_03.doc+&cd=7&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

DIAMANT, Jiří. *Emigrace a identita* [online]. CS-magazín, duben 2013 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2003041019>

DRBOHLAV, Dušan a Zdeněk UHEREK. *Reflexe migračních teorií*. In: *Sborník České geografické společnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2007. META. [cit. 2. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.inkluzivniskola.cz/content/reflexe-migracnich-teorii>
EUROSTAT. *Migration and migrant population statistics* [online]. Eurostat, květen 2014 [3. 2. 2015]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Immigration_by_citizenship,_2012_YB14_IL.png

FREMLOVÁ, Lucie. *Getting to know Roma Communities in England: A basic guide for practitioner, students and teachers* [online]. European Dialogue, 2009b. [cit. 16. 1. 2015]. 42 s. Dostupné z: [file:///C:/Users/Standard/Downloads/Getting-to-Know-the-Roma-Communities-in-England%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/Getting-to-Know-the-Roma-Communities-in-England%20(2).pdf)

FREMLOVÁ, Lucie. *Movement of Roma from new EU Member States: A mapping survey of A2 and A8 Roma in England - Patterns of settlement and current situation of the new Roma communities* [online]. European Dialogue, 2009a. [cit. 16. 1. 2015]. 140 s. Dostupné z: [file:///C:/Users/Standard/Downloads/The-Movement-of-Roma-From-New-EU-Member-States%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/The-Movement-of-Roma-From-New-EU-Member-States%20(2).pdf)

FREMLOVÁ, Lucie. *New Roma Communities in England: Strategic guide for directors and senior management* [online]. European Dialogue, 2009c. [cit. 16. 1. 2015]. 28 s. Dostupné z: [file:///C:/Users/Standard/Downloads/New%20Roma%20Communities%20in%20England%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/New%20Roma%20Communities%20in%20England%20(3).pdf)

FREMLOVÁ, Lucie. *Od segregácie k inklúzii: Rómski žiaci v Spojenom kráľovstve - Pilotný výskumný projekt* [online]. Equality a Roma Education Fund, 2011. [cit. 16. 1. 2015] 84 s. Dostupný z: <file:///C:/Users/Standard/Downloads/Od-segregacie-k-inkluzii.pdf>

FREMLOVÁ, Lucie. *Příklad dobré praxe práci s romskými komunitami na místní úrovni v kontextu britské politiky sociální koheze: Žijeme tu společně: příklady úspěšné praxe v sociálně vyloučených lokalitách* [online]. Prezentace z konference, Sokolov, 2012. [cit. 16. 1. 2015]. 20 s. Dostupné z:

<<file:///C:/Users/Standard/Downloads/P%C5%99%C3%ADklady%20dobr%C3%A9%20opraxe%20s%20romsk%C3%BDmi%20komunitami%20na%20m%C3%ADstn%C3%AD%20%C3%BArovni%20v%20kontextu%20britsk%C3%A9%20politiky%20soci%C3%A1ln%C3%AD%20koheze.pdf>>

FREMLOVÁ, Lucie. *Report of the Slovak and Czech Roma Meeting Glasgow* [online]. European Dialogue, 2009d. [cit. 16. 1. 2015]. 12 s. Dostupné z:

<[file:///C:/Users/Standard/Downloads/Report%20of%20the%20first%20meeting%20of%20Roma%20in%20Glasgow%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/Report%20of%20the%20first%20meeting%20of%20Roma%20in%20Glasgow%20(1).pdf)>

FREMLOVÁ, Lucie. *Roma in the UK: Working with Eastern European Roma settled in United Kingdom* [online]. British Transport Police, 2013b. [cit. 16. 1. 2015]. 31 s.

Dostupné z: <[file:///C:/Users/Standard/Downloads/BTP-%20Roma%20UK%20London%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/BTP-%20Roma%20UK%20London%20(1).pdf)>

FREMLOVÁ, Lucie. *Working with Eastern European Roma settled in United Kingdom* [online]. British Transport Police, 2013a. [cit. 16. 1. 2015]. 19 s. Dostupné z:

<[file:///C:/Users/Standard/Downloads/BTP-%20Who%20are%20the%20Roma%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/BTP-%20Who%20are%20the%20Roma%20(3).pdf)>

FOOTBALL UNITES RACISM DIVIDES. *Sheffield's ethnic communities* [online]. FURD, 2008. 11. 3.2008 [cit. 9. 3. 2015]. Dostupné z:

<<http://www.furd.org/default.asp?intPageID=22&intResourceID=64>>

GABAL ANALYSIS & CONSULTING. *Analýza migračního klimatu a migračních tendencí do západoevropských zemí v romských komunitách ve vybraných městech ČR* [online]. Prague: IOM, 2000. [cit. 13. 1. 2015]. s. 8. Dostupné z:

<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_KLIMA_analyza_migrac_klimatu_vrom_komunitach_CJ.pdf?lan_gSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_KLIMA_analyza_migrac_klimatu_vrom_komunitach_CJ.pdf>

GEDDES, Andrew. *Migrace v rozšířené Evropě* [online]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. [cit. 2. 2. 2015].

ISBN: 80-238-9199-5. s. 30-49. Dostupné z:

<http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_migr_migrace_vrozsiрене_Evrope.pdf>

GOVERNMENT UK. *Become a British citizen* [online]. GOV.UK 2015. 19. 1. 2015 [cit. 10. 2. 2015]. Dostupné z:

<<https://www.gov.uk/becoming-a-british-citizen/check-if-you-can-apply>>

ISSN: 1801-8807. Dostupné z: <<http://antropologie.zcu.cz/antropowebzin-2-32007>> 2015].

HANIG, David. Transnacionalismus [online]. University of Durham, 2007. ZČU - Antropoweb 2007 [cit. 6. 2. 2015].

Migrační politiky - modely a příklady [online]. [cit. 2. 2. 2015]. Dostupné z: <<https://web.natur.cuni.cz/~ejanska/prednaska10.pdf>>

MVCR. Terminologický slovník [online]. MVCR 2015. [cit. 12. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx>>

OFFICE FOR NATIONAL STATISTICS (ONS). *Non-UK Born Census Populations 1951 - 2001: Fullinfographic* [online]. ONS. Office. Key Statistics and Quick Statistics for local authorities in the United Kingdom [online]. ONS, 2013. 11. 10. 2013 [cit. 28. 1. 2015]. s. 6-7. Dostupné z: <http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_330610.pdf>

ONS. *2011 Census shown no-UK born population of England and Wales continues to rise* [online]. ONS, 2012. 11. 12. 2012 [3. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/census/2011-census/key-statistics-for-local-authorities-in-england-and-wales/sty-non-uk-born-population.html>>

ONS. *Detailed country of birth and nationality analysis from the 2011 Census of England and Wales* [online]. ONS, 2013. 16. 5. 2013 [cit. 3. 2. 2015]. s. 17. Dostupné z: <http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171776_310441.pdf>

ONS, 2013. 17. 12. 2013 [cit. 3. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/census/2011-census-analysis/immigration-patterns-and-characteristics-of-non-uk-born-population-groups-in-england-and-wales/non-uk-born-census-populations-1951---2011---full-infographic.html>>

PROCHÁZKOVÁ ILINITCHI, Cristina. *Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik* [online]. Praha: VŠE, Fakulta mezinárodních vztahů, 2010. [cit. 2. 2. 2015]. 26 s. ISSN: 0572-3043. Dostupné z: <[file:///C:/Users/Standard/Downloads/319%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Standard/Downloads/319%20(2).pdf)>

RAHANI, Rupal. *Ugandan Asians: Life 40 years on* [online]. BBC, 2012. 5. 8. 2012 [2. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/world-africa-19066465>>

ROMA SUPPORT GROUP. *Improving Engagement with the Roma Community: Research Report* [online]. London, Roma Support Group, 2009. [cit. 12. 1. 2015]. Dostupné z: <<http://www.romasupportgroup.org.uk/documents/Roma%20Support%20Group%20Research%20Report.pdf>>

ROMOVÉ V ČESKÉ REPUBLICI. *Odchod Romů z České republiky do Velké Británie* [online]. shrnutí z Mladá Fronta Dnes, Lidové Noviny a CTK, 1997-2000. 26. 2. 2000 [cit. 23. 1. 2015]. Dostupné z: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18327>>

RUNNYMEDE. *Sheffield Migration Stories* [online]. Runnymede, 2012. [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: <<http://www.makinghistories.org.uk/uploads/Runnymede%20Sheffield%20Migration%20Stories%20210x210%2028pp%20v8.pdf>>

SHEFFIELD CITY COUNCIL. *Population and health of Sheffield* [online]. Sheffield City Council, 2014. 29. 4. 2014 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: <<https://www.sheffield.gov.uk/your-city-council/sheffield-profile/population-and-health.html>>

SHEFFIELD FIRST PARTNERSHIP. *State Sheffield 2014* [online]. SFP, 2014. [cit. 9. 3. 2015]. Dostupné z: <https://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.357296!/file/SOS.pdf>

SHEFFIELD CITY COUNCIL. *Sheffield Community Knowledge Profiles: Roma Community 2014* [online]. SCC, 2014. 3. 12. 2014 [cit. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <<https://www.sheffield.gov.uk/your-city-council/sheffield-profile/community-knowledge-profiles.html>>

SHEFFIELD CITY COUNCIL. *Sources of the Study of Sheffield's Gypsy and Traveller Communities* [online]. Sheffield City Council, 2013. [cit. 18. 1. 2015]. Dostupné z: <<https://www.sheffield.gov.uk/libraries/archives-and-local-studies/research-guides/gypsy-and-traveller-communities.html>>

STREET CHECK [online]. Street Check, 2015. [cit. 9. 3. 2015].

SCHOOL CENSUS, MINISTRY OF JUSTICE. *England rioters "poorer, younger, less educated"* [online]. BBC, 2011. 24. 10. 2011 [cit. 13. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/news/uk-15426720>>

SCHROTH, Jan a Robert STOJANOV. *Brain drain / Brain gain / Brain circulation* [online]. IOM, 2011. 22. 8. 2011 [3. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.iom.cz/files/Kapitola_4_Brain_drain_Brain_gain_Brain_circulation.pdf>

UK CITIZENSHIP SUPPORT. *Chapter Test* [online]. UK Citizenship Support. [cit. 11. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://ukcitizenshipsupport.com/chapter-test/chapter-testfeq/>>

VÁCHOVÁ, Tereza. *Ekonomické dopady odlivu mozků v rozvojových zemích* [online]. Brno. Diplomová práce. MU, Ekonomicko-správní fakulta, 2012. 26. 4. 2012 [cit. 4. 2. 2015]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/171831/esf_m/DP_Vachova_Tereza.txt>

¹ VOJTKOVÁ, Michaela. *Teorie mezinárodní migrace*. [online]. Sosioweb, 20. 4. 2005. [cit. 6. 2. 2015]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=253&lst>>

YOUTH4INCLUSION. *Immigrants in Sheffield* [online]. Y4I. [cit. 9. 3. 2015]. Dostupné z: <<https://youth4inclusion.wordpress.com/social-inclusion/categoryimmigration-in-sheffield/immigrants-in-sheffield/>>

